

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YABANCI SERMAYE GİRİŞİ: VERİMLİLİK ANALİZİ

SONGÜL YILDIRIM

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SADİ UZUNOĞLU

EDİRNE 2013

ÖZET

TEZİN ADI: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YABANCI SERMAYE GİRİŞİ: VERİMLİLİK ANALİZİ

HAZIRLAYAN: SONGÜL YILDIRIM

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sektöründe yer alan yabancı sermayeli mevduat bankalarının verimlilikleri yerli sermayeli mevduat bankaları ile karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu incelemede Stata programında panel veri analizi kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, dünyada yabancı sermayeli bankacılığın gelişimi ve örgütlenme şekilleri açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde yabancı bankacılığın gelişimi, bankacılık sektöründeki payları, sektöre olan etkileri ve sektöre girişini çekici kılan koşullar Türkiye özelinde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde verimlilikle ilgili temel kavramlara yer verilmiştir. Son bölümde ise panel veri analizi kullanılarak sektörün verimliliği analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal küreselleşme, Türkiye’de yabancı sermayeli bankalar, Verimlilik, Panel veri analizi.

ABSTRACT

THESIS TITLE: THE ENTRY OF THE FOREIGN CAPITAL INTO THE TURKISH BANKING SECTOR: PRODUCTIVITY ANALYSIS

PREPARED BY: SONGÜL YILDIRIM

The purpose of this study is to investigate productivity foreign deposit banks in the Turkish banking sector in comparison with the domestic deposit banks. In this study, panel data analysis is used in the Stata program.

In the first part of the study, the development of foreign-owned banking and forms of organization in the world are described. In the second part of the study, development of foreign banking, their shares in the banking sector, the impact of them on the sector and the conditions that make entry into the sector attractive are discussed in the case of Turkey. In the third part, the basic concepts of productivity are presented. In the last part, information about the productivity of the sector is analyzed by using panel data analysis.

Keywords: Financial liberalization, Foreign banks in Turkey, Productivity, Panel data analysis.

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın hazırlanması sürecinde; bilgi ve tecrübesi, hoşgörüsü ve değerli katkılarından dolayı tez danışmanım, kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU'na ve emeği geçen tüm değerli hocalarıma çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamın uygulama bölümünde destek veren Sayın hocam Doç. Dr. Ferda Yerdelen TATAOĞLU'na, beni her zaman destekleyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

EDİRNE – 2013

Songül YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLOLAR	VII
ŞEKİL LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1
FİNANSAL KÜRESELLEŞME VE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI KAVRAMI.....	4
1.1. Finansal Küreselleşme Kavramı.....	4
1.2. Yabancı Sermaye Yatırımları Kavramı	8
1.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Kavramı.....	10
1.2.2. Yabancı Portföy Yatırımları Kavramı.....	18
1.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Yabancı Portföy Yatırımlarının Karşılaştırılması	20
1.3. Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımları	21
1.3.1. Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi	22
1.3.2. Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayenin Piyasaya Giriş ve Örgütlenme Şekilleri	32
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE	36
2.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	36
2.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	37

2.1.2. Ulusal Bankalar Dönemi (1923 – 1932)	40
2.1.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933 – 1944).....	42
2.1.4. Özel Bankalar Dönemi (1945 – 1959)	43
2.1.5. Planlı Dönem (1960 – 1980).....	44
2.1.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981 – 2001)	46
2.1.7. Yeniden Yapılanma Dönemi.....	49
2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankaların Payları	51
2.2.1. Yabancı Bankaların Aktiflerdeki Payları	51
2.2.2. Yabancı Bankaların Krediler ve Alacaklardaki Payları	52
2.2.3. Yabancı Bankaların Mevduatlardaki Payları	53
2.3. Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Etkileri	54
2.3.1. Sermaye Yeterliliği Rasyolarının Gelişimi	54
2.3.2. Aktif Kalitesinin Gelişimi	56
2.3.3. Likidite Rasyolarının Gelişimi	59
2.4. Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişini Çekici Kılan Koşullar	61
VERİMLİLİKLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE.....	67
3.1. Verimlilikle İlgili Kavramsal Çerçeve	67
3.1.1. Etkinlik Kavramı	67
3.1.2. Etkililik Kavramı.....	68
3.1.3. Verimlilik Kavramı	70
3.2. Verimlilik Arttırma Yöntemleri	75
3.3. Verimlilik Ölçümü	77
3.4. Verimlilik Türleri	80
3.5. Bankacılık Sektöründe Verimlilik Kavramı.....	82
3.6. Bankacılık Sektöründe Girdi ve Çıktıların Belirlenmesine Yönelik Yaklaşımlar	83
3.6.1. Üretim Yaklaşımı (Production Approach)	85
3.6.2. Aracılık Yaklaşımı (Intermediation Approach)	85
3.6.3. Kar Yaklaşımı (Profit / Revenue Based Approach)	86
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VERİMLİLİK ANALİZİ	89
4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	89
4.2. Çalışmanın Yöntemi ve Sınırları.....	89
4.3. Çalışmanın Kapsamı	90
4.4. Uygulamada İzlenecek Adımlar.....	91

4.5. Uygulamada Kullanılan Girdiler ve Çıktılar	94
4.5.1. Üretim Yaklaşımı Uygulaması	95
4.5.2. Kar Yaklaşımı Uygulaması	101
4.5.3. Aracılık Yaklaşımı Uygulaması	106
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	122

TABLOLAR

Tablo 1. Yabancı Sermaye Girişinde Belirleyici Faktörler	16
Tablo 2. Gelir Seviyesi ve Bölgelere Göre Ev Sahibi Ülkenin Banka Sayıları ve Payları Bakımından Karşılaştırması	25
Tablo 3. Yatırım Yapan Ülke Açısından Gelir Grupları ve Bölgesel Dağılıma Göre Banka Sayıları ve Paylarının Karşılaştırılması	28
Tablo 4. Yatırım Sahibi Ülkeden Ev Sahibi Ülkeye Yapılan Yabancı Yatırımın Yüzdesel Dağılımı	29
Tablo 5. Gelir Grupları Açısından 2007 Yılında Yerli – Yabancı Sermayeli Bankaların Bilanço Kalemlerinin Karşılaştırılması	30
Tablo 6. Gelir Grupları Açısından 2007 Yılında Yerli Bankacılık Sisteminde Yabancı Sermayeli Bankaların Yeri	31
Tablo 7. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektörüne Yabancı Sermayenin Giriş Şekli	33
Tablo 8. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kurulan Çokuluslu Nitelikteki Yabancı Bankalar	39
Tablo 9. 1923 – 1933 Döneminde Yabancı Bankalar	41
Tablo 10. Türk Bankacılık Sektöründe 1971 – 1980 Döneminde Banka – Şube ve Personel Sayıları	45
Tablo 11. Türk Bankacılık Sektöründe 1981 – 2001 Döneminde Banka – Şube ve Personel Sayıları	47
Tablo 12. Türk Bankacılık Sektöründe 2001 - 2011 Döneminde Banka – Şube ve Personel Sayıları	50
Tablo 13. Sermaye Sahipliğine Göre Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Aktif Payları	51
Tablo 14. Sermaye Sahipliğine Göre Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Kredi ve Alacakların Payları	52
Tablo 15. Sermaye Sahipliğine Göre Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Mevduat Payları	53
Tablo 16. Yerli ve Yabancı Bankalarda 2007 – 2011 Dönemi Sermaye Yeterliliği Rasyoları	55
Tablo 17. Yerli ve Yabancı Bankalarda 2007 – 2011 Döneminde Aktif Kalitesi ..	56
Tablo 18. Yerli ve Yabancı Bankalarda 2007 – 2011 Dönemi Likidite Rasyoları ..	60
Tablo 19. Türk Bankacılık Sektörü Karlılık Düzeyi	62
Tablo 20. Yabancı Girişine Yol Açan Faktörler	64
Tablo 21. Çeşitli Etkinlik ve Etkililik Bileşimleri	70
Tablo 22. Karlılık / Verimlilik İlişkileri	74
Tablo 23. Verimlilik Artışı Sağlama Yöntemleri	76
Tablo 24. Kısmi Verimlilik Türleri	81
Tablo 25. Verimlilik Türleri	81
Tablo 26. Banka Performans Ölçümünde Kullanılan Çeşitli Girdi / Çıktı Faktörleri	87

Tablo 27. Veri Setinde Yer Alan Mevduat Bankaları Grubu.....	91
Tablo 28. Analizde Kullanılan Girdiler ve Çıktılar.....	94
Tablo 29. Analizde Kullanılan Kısaltmalar.....	95
Tablo 30. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Mevduatlar/Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması.....	97
Tablo 31. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Mevduatlar/Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi.....	98
Tablo 32. Analizde Kullanılan Kısaltmalar.....	99
Tablo 33. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Krediler/Toplam Aktifler İçin Test Sonuçları.....	100
Tablo 34. Analizde Kullanılan Kısaltmalar.....	101
Tablo 35. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler İçin Test Sonuçları.....	103
Tablo 36. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması.....	105
Tablo 37. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi.....	106
Tablo 38. Analizde Kullanılan Kısaltmalar.....	107
Tablo 39. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Krediler/Toplam Aktifler İçin Test Sonuçları.....	108
Tablo 40. Analizde Kullanılan Kısaltmalar.....	109
Tablo 41. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Plasmanlar / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması.....	111
Tablo 42. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Plasmanlar / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi.....	112
Tablo 43. Analizde Kullanılan Kısaltmalar.....	113
Tablo 44. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler İçin Test Sonuçları.....	114
Tablo 45. Analizde Kullanılan Kısaltmalar.....	115
Tablo 46. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması.....	116
Tablo 47. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi.....	117

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Verimlilik (Üretkenlik) Spirali	75
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Bank for International Settlements
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DFI	: Direct Foreign Investment
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GDEKK	: Gölge Değişkenli En Küçük Kareler
GEKK	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Money Fund
JPM	: Japan Productivity Center
NBG	: National Bank of Greece
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development
ROA	: Return on Asset
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
WTO	: World Trade Organization

GİRİŞ

Dünyada özellikle 1980’li yıllarda iletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan gelişmeler bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış ve maliyetlerin önemli oranda düşmesini sağlamıştır. İletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan bu değişimle ülke ekonomileri birbirleriyle entegre hale gelmişlerdir ve ülkeler arasında yapılan ticaret hacmi artmıştır. Böylece uluslararası sermaye hareketlerinin önündeki engeller kaldırılmaya başlanmıştır.

Teknolojik gelişmeler, ülkeler tarafından uygulanan serbestleşme politikaları ve ekonomilerin birbirleriyle entegre olması yabancı bankaların geliştirmekte olan ülkelere yatırım yapmalarını sağlamıştır. Söz konusu yatırımlar genellikle gelişmiş ülkelere doğru yapılmıştır. Bunun önemli bir nedeni, geliştirmekte olan ülkelerdeki faiz oranlarının gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek olmasıdır.

Geliştirmekte olan ülkeler tüketim toplumundan üretim toplumuna geçebilmek ve gelişmelerini tamamlayabilmek için sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Yabancı sermayeyi çekebilmek geliştirmekte olan ülkeler için oldukça önemli bir konudur. Ancak burada dikkat edilecek husus bir kriz esnasında aniden ülkeden çıkan portföy yatırımlarından ziyade daha istikrarlı olan doğrudan yabancı yatırımlarının ülkeye çekilmesidir.

Türkiye’de 2001 krizinden sonra uygulanan “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” sayesinde bankacılık sektöründe iyileşmeler gözlenmiştir. Bu durum Türk bankacılık sektörüne yabancı bankaların ilgisini arttırmıştır. Yabancı yatırımcıların sektöre girişiyle beraber sektörde rekabet artışı yaşanmıştır.

Türkiye’de 2001 krizinden sonra uygulamaya konulan politikalar sonucu meydana gelen rekabet artışı bankaların ayakta kalabilmeleri için rakiplerine kıyasla maliyetleri azaltmalarını, ürün ve hizmetlerini çeşitlendirmelerini ve ürün ve hizmet kalitesini arttırmalarını gerekli kılmıştır. Uluslararası rekabetin güçlenmesi ve sürekli değişim ihtiyacı bankaların verimliliklerini arttırmalarını ve esnek bir yapıya sahip olmalarını zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenle çalışmada ülkemizde yer alan yerli ve yabancı bankaların verimlilikleri incelemeye tabi tutulmuştur.

Bu çalışmada amaç, Türk bankacılık sektöründe yabancı sermaye kavramını açıklamak ve söz konusu sektörde faaliyet gösteren yabancı sermayeli mevduat bankalarının Türk bankaları ile kıyaslanarak verimli çalışıp çalışmadıklarını ortaya koyabilmektir.

Birinci bölümde, finansal küreselleşme ve yabancı sermaye kavramları incelenip, yabancı sermaye yatırımlarının çeşitlerine değinilmiştir. Daha sonra bankacılık sektöründe yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişimine ve piyasaya giriş ve örgütlenme şekillerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Türk bankacılık sektöründe yabancı sermaye incelemeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayeli bankacılığın tarihsel gelişimi yedi dönemde incelenmiştir. Ayrıca Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayeli bankaların payları, etkileri ve söz konusu bankaların sektöre girişini çekici kılan koşullar ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, verimlilikle ilgili çeşitli kavramlar açıklandıktan sonra verimlilik arttırma yöntemleri, verimlilik türleri, bankacılık sektöründe verimlilik kavramı ele alınmıştır. Son olarak bankacılık sektöründe girdi ve çıktılarının belirlenmesine yönelik olarak üretim, kar ve aracılık yaklaşımları açıklanmıştır.

Son bölüm olan, üçüncü bölümde ise, Türk bankacılık sektörü verimlilik analizi uygulamasına yer verilmiştir. Söz konusu uygulamada çalışmanın amacı ve önemi, yöntemi ve sınırları belirlenmiştir. Daha sonra ise uygulamada kullanılan girdiler ve çıktılar üretim, kar ve aracılık yaklaşımına göre sonuçlandırılmıştır.

I. BÖLÜM

FİNANSAL KÜRESELLEŞME VE YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI KAVRAMI

Bu bölümde küreselleşme ve yabancı sermaye yatırımı kavramları ele alınmıştır. Yabancı sermaye yatırımları “doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve yabancı portföy yatırımları” şeklinde karşılaştırmalı olarak sınıflandırılmıştır. Daha sonra ise bankacılık sektöründe yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişimi incelenmiştir. Son olarak, bankacılık sektöründe yabancı sermayenin piyasaya giriş ve örgütlenme şekillerine yer verilmiştir.

1.1. Finansal Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme, farklı bakış açılarıyla incelenmiş bir kavramdır. Bakış açılarındaki farklılık, tanımlamaların da farklı olması sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle küreselleşme kimi yazarlar tarafından ekonomik ve finansal, kimileri tarafından ise politik ya da kültürel boyutuyla ele alınmıştır. Bu çalışmada ise küreselleşmenin genel tanımına ve finansal boyutuna yer verilmiştir.

Küreselleşme konusu, 1940’lı yıllardan itibaren özellikle ABD’de gündeme gelmiş ve bu konudaki ilk ciddi çalışma 1968 yılında “Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisinde” yayınlanmıştır. 1983 yılında ise bir Amerikan akademisyen olan Theodore Lewitt’in “The Globalization of Markets – Pazarların Globalleşmesi” başlıklı makalesiyle “Globalleşme” bir kavram olarak literatüre girmiştir (Aksoy, 1998: 97).

Küreselleşme, bir olayın ya da metanın dünyanın birçok bölgesine ya da her yerine yayılması anlamına gelmektedir. Küreselleşmenin ikinci anlamı, hükümetlerin uyguladıkları kısıtlamaları kaldırarak açık ve sınırları olmayan bir

dünya pazarı yaratılmasıdır. Gümrük duvarlarının kaldırılması ve sermayenin dolaşımının serbestleşmesi bu türden bir küreselleşmenin örnekleri arasında gösterilmektedir. IMF tarafından yayınlanan 2002 yılında yayınlanan “World Economic Outlook”ta, küreselleşme kısaca “ticaret ve finansmanın entegrasyonu” olarak tanımlanmıştır. Dünya Bankası’nın “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adlı raporunda (2002) ise küreselleşme süreci dünyadaki ekonomilerin ve toplumların süre giden bütünleşmesi” olarak ifade edilmiştir (Kaymakçı, 2007: 3).

Küreselleşme, 15. ve 16. yüzyıllarda okyanusların aşılabilmesi ile başlamış ve bütün dünyayı içine alan iletişim ağlarıyla bütünleşen bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Schumpeter’in yenilik teorisinde yer alan ekonomik büyümenin temel faktörleri de teknolojiye yaşanan devrim sayesinde hayata geçirilmiştir. 1980 yılından itibaren günümüze kadar devam eden bu gelişmeler, büyümenin ve verimliliğin en önemli kaynağı olmuş, beraberinde de rekabeti arttırmıştır (Duranlar, 2007; 123). Rekabet artışıyla birlikte işletmeler yaşamlarını sürdürebilmek için ürün ya da hizmet kalitesini ve çeşitliliğini artırma ihtiyacı duymuşlardır.

Dünya üzerinde ülkeler arasında artan rekabet sonucunda şirketler kendilerini bu rekabet ortamına uyarlama gereksinimi duymuşlardır. Bu uyarlama sonucunda ise çokuluslu şirketleşmeler ortaya çıkmıştır. Şirketler sadece kendi ülkelerine yatırım yapmakla yetinmeyip aynı zamanda dünya üzerindeki çeşitli ülkelere de yatırım yaparak, küreselleşen bu süreçte kendilerine yer edinmeye çalışmaktadırlar (Karaca, 2010: 163). Bu aşamada Çok Uluslu Şirketleri tanımlamakta ve açıklamakta fayda vardır.

Çokuluslu şirketler (multinational companies), iki veya daha fazla ülkede mülkiyeti kısmen veya tamamen kendisine ait olarak üretim ve pazarlama faaliyetlerini yürüten, kendisine ait işletme stratejileri olan ve bu stratejileri tüm bağlı kuruluşları veya şubelerinde uygulayan işletmelere denir (Sarı Gerşil, 2004: 148). Bir başka tanıma göre çokuluslu şirketler genel merkezi belli bir ülkede

olduğu halde, faaliyetlerini birden fazla ülkede genel merkez tarafından koordine edilen şubeler veya bağlı şirketler aracılığıyla yürüten büyük firmalardır. Bu şirketlerin yatırım, üretim, araştırma faaliyetleri ve personel politikası ile ilgili stratejik kararları ana merkezin bulunduğu genel merkez tarafından alınmaktadır. Çokuluslu şirketler ulusal sınırlar arasında mal ve hizmet üretir, ürettiği mal ve hizmetleri pazarlar ve dağıtır; fikirleri, zevk ve teknolojileri dünya geneline yayar. Küresel ölçekte planlar yapıp küresel stratejilerini hayata geçirir. Bu şirketler üretim, finans, teknoloji, güvenlik, enerji ve ticaret başta olmak üzere küresel ekonomik yapının tümünde temel belirleyici konumundadır (Aktan ve Vural, 2008: 5).

Küreselleşme sürecinin çokuluslu işletmeler açısından olumlu bir süreç olduğu söylenebilir. Küreselleşme süreci ile birlikte artan liberalleşme eğilimleri, ülkeler (özellikle gelişmekte olan ülkeler) arasındaki sınırları nispeten ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, çokuluslu işletmeler açısından son derece önemli olan bilgi, mal/hizmet ve sermaye transferlerini daha kolay bir hale getirmektedir. Böylece çokuluslu işletmeler kaynak bulma, sermaye transferleri ve daha da önemlisi yabancı ülkelere elde ettikleri karları merkezlerine kolayca transfer edebilme olanağına kavuşmaktadırlar. Bu açıdan küreselleşme süreci çokuluslu işletmeleri küresel pazarda daha güçlü bir konuma getirmektedir. Bu sebeple bu süreç içerisinde çokuluslu işletmeler hem küreselleşme sürecinden etkilenmekte hem de küreselleşme sürecini artırıcı bir rol oynamaktadırlar (Tağraf, 2002: 46).

1980'lerde iletişim ve ulaşım teknolojisinde meydana gelen gelişmeler küreselleşmeye ivme kazandırmıştır. Sözü edilen gelişmelere paralel olarak, hem para hem de zaman kaybına neden olan ülkeler arasındaki fiziksel uzaklık farklı bir boyut kazanmıştır. İletişim ve ulaşım maliyetlerinin düşmesi uluslararası ticarete artışa yol açmıştır. Uluslararası ticarete meydana gelen artışla birlikte ÇUŞ'lerin yatırımlarında da artış gözlenmiştir.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu çok uluslu şirketlerin yanısıra uluslararası ekonomik örgütler (IMF, GATT, WTO vb.) tarafından da şekillendirilmektedir. Son yıllarda bu tür örgütlerin öncülüğünde dünya ekonomisini düzenlemek için çok sayıda girişim yürütülmektedir. Bu girişimler daha çok ticaretin ve üretim faktörlerinin dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılmasına yönelik olmuştur (Köse, 2003: 11).

Küreselleşmeyi diğer unsurlarından arındırıp salt ekonomik boyutunu öne alarak bir tanımlama yapılabilir. Bu anlamda ekonomik küreselleşme, genel olarak ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonu, yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesi olarak ifade edilmektedir. Ekonomik küreselleşme sürecinde, mal ve hizmetler ve uluslararası sermaye hareketleriyle ilgili sınır-ötesi işlemler çeşitlenerek artmakta ve teknoloji dünya çapında daha hızlı bir biçimde yayılmaktadır (Afşar, 2004: 86). Bu bağlamda finansal küreselleşmenin açıklanması önem kazanmaktadır.

Finansal küreselleşme, sermayenin uluslararası sınırları aşarak çeşitli ülkelerdeki bankacılık ve finans piyasalarında rahatça dolaşması, küresel çapta kar fırsatları kollaması, gittiği ülkede herhangi bir olumsuz durum olması halinde ise hızlıca burayı terk ederek daha güvenli limanlara sığınması demektir (Öztürk, 2007: 251).

Finansal piyasalardaki küreselleşme, tasarrufların ve yatırımların dünya genelinde etkin bir şekilde tahsis edilmesine olanak sağlamaktadır. Çeşitli ülkelere giren sermaye hareketlerindeki artışlar bu ülkelerdeki yatırımları arttırarak büyümeyi olumlu olarak etkileyebilmektedir. Ancak bu akımların niteliğine bağlı olarak, girdikleri ülkelerde finansal istikrarsızlığa yol açabilme olasılığı da son yıllarda yaşanmış önemli tecrübelerden biridir (Afşar, a.g.m., 86). Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler ve bu arada Türkiye bir taraftan sermaye akımlarından aldıkları payı arttırmaya çalışırken diğer taraftan bu akımların olumsuz

etkilerinden korunmayı sağlayacak mekanizmaları da geliştirmelidirler (Öztürk, a.g.m., s. 252).

1.2. Yabancı Sermaye Yatırımları Kavramı

1980’li yıllarda küreselleşmenin bir sonucu olarak, ülkeler arasında sermaye hareketlerinin önündeki kısıtlamalar önemli ölçüde kaldırılmıştır. Böylece ekonomik kalkınma ve büyümenin temel taşlarından biri olan yabancı sermaye, dünya ekonomisi için önemli bir olgu haline gelmiştir.

Uluslararası ekonomi literatüründe, yabancı sermaye yatırımı teriminde geçen yabancı kelimesi, bir ülkenin ulusal sınırları dışında olmak anlamındadır. Yabancı sermaye ise, bir ülkedeki mevcut sermaye stoğunda, başka bir ülkenin pay sahipliğini ifade etmektedir. Türkiye’de yabancı sermaye ise, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’na alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif nakdi sermayedir (Karluk, 2009: 687).

Yabancı sermaye özellikle gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemli bir konudur. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin, gelişim süreçlerini tamamlayabilmesi için kendi mal ve hizmetlerini üretmesi gerekmektedir. Bu ülkelerin üretim yapabilmeleri için ise sermayeye ihtiyaçları vardır. Ekonomik kalkınma ve büyüme içerisinde olan söz konusu ülkelerin pek çoğunda tüketim eğiliminin yüksek oranda olması, gelirin bir fonksiyonu olan tasarrufların düşük kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle söz konusu ülkelerde tasarruf açığı ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak üretim yapmak için gerekli olan kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Bu durum gereksinim duyulan kaynakların dışarıdan teminini zorunlu hale getirmektedir.

Kalkınma için gerekli olan sermaye birikimini yurt içi kaynakların yetersizliği nedeniyle dış borçlanma ve yabancı sermaye girişi ile sağlamaya çalışan Türkiye, 1980’de yabancı sermaye mevzuatında yapılan değişikliklerle

yabancı sermayeyi çekmek için yeni düzenlemeler yapmıştır. Bu ve diğer liberal politikaların sonucu 1980 yılından itibaren kayda değer bir artış gösteren yabancı sermaye miktarı, 1980’de 97 milyon dolara, 1981’de 337 milyon dolara yükselmiştir. 1986’da yapılan mevzuat değişiklikleri ile 364 milyon dolara yükselen yabancı sermaye izinleri, 1987’de 655 milyon dolara, 1992’de 1 milyar 819 milyon dolara çıkmış ve 1995 yılında 2 milyar 938 milyon dolar olmuştur (Şamiloğlu, 2002: 191).

Yabancı sermaye yatırımlarındaki hızlı artış doğal olarak yabancı sermaye yatırımlarının olumlu ve olumsuz etkilerinin sorgulanmasını da gündeme getirmiştir. Son yıllarda Türkiye’ye yönelik sermaye yatırımları “yeni yatırım” şeklinde değildir. “Grinfield Investment” olarak isimlendirilen yeni yatırımların; yeni üretim kapasiteleri ve istihdam yarattığı, bunun yanı sıra yeni teknoloji ve know-how getirdiği biliniyor ve söz konusu ülkeyi dünya pazarlarına bağlamada etkili oluyor. Oysa son dönem girişlerinde dikkati çeken nokta, zaten oluşmuş olan kapasitelerin yabancı yatırımcıya satılması biçiminde gerçekleşmesi ve varlık değerlerinin yükseltilmesi ve kar beklentisi ile yatırımların yapılması. Sonuç olarak yeni yatırımlar ile bu türden yatırımların etkileri oldukça farklı olabiliyor (Uzunoğlu, 2008).

Dünyadaki küreselleşme sürecine bağlı olarak hemen tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiş olan yabancı sermaye yatırımları literatürde genel itibarıyla iki grupta incelenmektedir. Bunlar; doğrudan yabancı yatırımlar ve yabancı portföy yatırımlarıdır (Afşar, a.g.m., s. 86). Her ne kadar iki yatırım türü de bir ülkenin ödemeler dengesi bilançosunda sermaye hareketleri kalemi altında yer alsa da, bu yatırım türleri arasında önemli farklılıklar mevcuttur. (Şahin, 2007: 428). Aşağıda söz konusu yatırım türleri ve aralarındaki farklılıklar ele alınacaktır.

1.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Kavramı

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, özel doğrudan yabancı sermaye yatırımı, doğrudan veya dış yatırım ya da dolaysız yabancı sermaye yatırımı biçiminde de ifade edilebilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, bir firmanın başka bir ülkedeki bir firmayı satın alması, yeni bir firma kurması, veya o ülkedeki mevcut bir firmanın sermayesini artırmak yoluyla ortaklık kurması ya da mevcut firmalara lisans, know-how, teknoloji ve yönetim bilgisi gibi unsurları getirmesi şeklinde yapılan yatırımlara denilmektedir (Yavan ve Kara, 2003: 20).

OECD ve IMF tanımlarına göre, doğrudan yatırım, bir ekonomideki yerleşik bir birimin (doğrudan yatırımcı), başka bir ekonomideki yerleşik bir işletmeye (doğrudan yatırım yapılan işletme) sürekli bir menfaat ilişkisi elde etmek amacıyla yaptığı yatırım olarak ifade edilmektedir. “Uzun süreli menfaat ilişkisi” kavramı, doğrudan yatırımcı ile doğrudan yatırım yapılan işletme arasında uzun süreli bir ilişkinin varlığını ve doğrudan yatırımcının işletmenin yönetimi üzerindeki mevcut etkisi anlamına gelmektedir. Ayrıca yatırımı yapan ülke sermayesi ile yatırım yapılan ülke sermayesi arasındaki karşılıklı ilişkiyi de ifade etmektedir (Duce, 2003: 2).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları uluslararası sermaye akışını ifade etmektedir ve ya yabancı bir ülkede bir firma kurulur, ya da yabancı ülkedeki bir şirkete sermaye yatırılarak, ana firma büyür. Burada, yabancı ülkede edinilen şirket "yavru şirket" (subsidiary), "yabancı sermaye şirketi", "tabi şirket" veya "şube" olarak isimlendirilmektedir. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının en önemli özelliklerinden biri, bunların yalnızca tabi şirketin mülkiyetini elinde bulundurmakla (kısmen veya tamamen) kalmamaları, aynı zamanda onun yönetimini de denetimleri altına almalarıdır. Yavru şirketin genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığı vardır. Karşılığında ise, kazanılan karların, kısmen veya tamamen ana şirkete kalması söz konusudur. Doğrudan yabancı

sermaye yatırımları (Direct Foreign Investment-DFI) adı verilen bu yatırımlarda, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya, Çokuluslu Şirket adı verilmektedir (Oksay, 1998: 1). ÇUŞ'lar, DYSY'larını gerçekleştiren; birden fazla ülkede katma-değer yaratan, faaliyetleri kontrol eden ve bu yatırımları yöneten şirketler olarak tanımlanabilir (Karaköy, 2006: 47).

Doğrudan yatırım şirketi, yabancı yatırımcının bir şirketteki hisse senetlerinin yüzde 10 ve/veya daha fazlasına sahip olduğu şirketler olarak tanımlanmakta, hisse senetlerinin yüzde 10 ve/veya daha fazlasına sahip olunması da doğrudan yatırım ilişkisinin varlığını belirlemektedir (Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, 2007: 6).

Doğrudan yabancı yatırımlarda son yirmi yılda gözlenen büyük artış beş temel etken tarafından motive edilmiştir. Bunlar (Öztürk, a.g.m., s. 271);

- Yabancı piyasalara girmenin kolaylaşması,
- Teknolojik değişmelerin sağladığı fırsatlardan yararlanma,
- Amerika, Avrupa ve Güney Asya dahil olmak üzere büyük merkezlerde üretim ve tüketimin güvenli bir biçimde sürdürülebilir olması,
- Maliyetleri düşük tutabilme ve
- Üretim ve dağıtımda küresel esnekliğin yükselmesi şeklinde sıralanabilir. Özellikle teknolojik avantajlar, yeni ürünlerin dizaynı, üretimi ve dağıtımını bilgisayar kontrollü ağlarda çok daha ucuz ve hızlı bir biçimde gerçekleştirmeyi mümkün hale getirmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımların niteliği ve etkileri, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından son derece önemlidir. Bu nedenle GOÜ'ler bu tür yatırımları çekmek için çeşitli özendirici tedbirler almaya yönelmektedirler. Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasındaki rolü, bütçe açıklarının finansmanındaki payı ve endüstriyel yapılanmasının gelişmesindeki etkisi bu yatırımların hızla artmasına sebep olmuştur. GOÜ'in

kalkınma öncelikleri, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin başarılmasını, yatırımların artırılmasını, dünya pazarlarında ihracat gücünün artırılmasını, daha fazla ve daha iyi istihdam olanaklarının yaratılmasını, teknolojik gelişmenin güçlendirilmesini ve gelecek nesiller için çevrenin korunmasını kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik kalkınmalarının finansmanındaki yapısal kısıtlar ve bunun hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkan sermaye birikimi yetersizliği, bu ülkeleri dış finansman arayışlarına itmektedir. Doğrudan yabancı sermaye, kalkınmanın gereği olan yatırımlar ve bunun finansmanın sağlanması konusunda GOÜ için önemli fırsatlar sunmaktadır (Afşar, a.g.m., s. 87).

A. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Giriş Kriterleri

Bir şirketi kendi ülkesi dışında yatırım yapmaya iten faktörlerin başında daha fazla kar elde etme amacı yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle, yabancı şirketin kendi ülkesi dışında yaptığı yatırımlardan beklediği karların, kendi ülkesinde yapacağı yatırımlardan elde edeceği karlardan fazla olması gerekmektedir (Kaymakcı, a.g.m., s. 235).

Dunning doğrudan yabancı yatırımın söz konusu ülkeye girmesi için üç koşulun eşanlı olarak sağlanması gerektiğini ileri sürmekte ve bunu OLI paradigması olarak adlandırmaktadır. Bunlar; firmanın sahiplik avantajına sahip olması (Ownership), yabancı pazarın mekânsal bir avantaj sunması (Location) ve içselleştirme avantajının (Internalization) olmasıdır. Sahiplik avantajı, firmaya özgü varlıklar olan; ürün, teknoloji, patent, marka vb. ibarettir. İçselleştirme avantajı, ürünü ya da süreci uluslararası lisanslama ya da franchising yolu ile pazarlamak yerine, söz konusu ülkede birebir üretim yaparak sağlanmaktadır. Mekânsal avantaj ise, firmanın üretim yapacağı ülkedeki faktör fiyatlarını, hükümetin ticari düzenlemelerini, döviz kurlarını, kurumsal ve politik istikrarını kapsamaktadır (Özcan ve Arı, 2010: 66-67).

Yukarıda yer alan bilgiler ışığında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen temel belirleyicileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür :

1. **İç Pazarın Cazibesi:** Yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin en önemlilerinden biri geniş iç pazarın cazibesidir. İç pazarın cazibesini belirleyen etken ise yatırım yapılması düşünülen ülkedeki talebin yapısıdır. Yabancı yatırımcının yatırımdan sağlayacağı gelir, geniş iç pazara sahip olan ülkelerdeki talebin yüksekliğine bağlıdır (Çinko, 2009: 118). Pazar büyüklüğünü ölçmede, ev sahibi ülkenin kişi başına GSYİH'sı esas alınır. Piyasa genişliği, ölçek ekonomisinden faydalanabilme ve kaynakların etkin kullanımı için büyük bir piyasanın olması görüşüne dayanır. Bir malın ihracat yoluyla piyasaya giriş maliyetleri ile o malı o piyasada üretmekle doğan maliyetler karşılaştırılır. Karşılaştırma sonucunda, ithalat yoluyla piyasaya giriş maliyetleri, ihraç edilen ülkede yatırım yapılması ve malı o ülkede üretmekten doğan maliyetleri aşıyorsa, doğrudan yabancı yatırımlar için o piyasa çekicidir (Karluk, a.g.e., s. 697).
2. **Ucuz Emek ve Hammadde:** Düşük ücret düzeyine sahip olan ülkelerde üretim maliyeti düşük olacağı için, yatırımcı açısından tercih sebebi olacaktır. Ucuz işgücüne dayanan yatırımlar da ağırlıklı olarak ülke içi hammadde ve doğal kaynaklara yönelik olarak ihracat amacıyla yapılan yatırımlardan oluşmaktadır. Ülkeler arasında rekabet edebilirlik, birim işgücü maliyetleri ile ölçülmekte dolayısıyla ülkelerin daha düşük birim işgücü maliyetlerine sahip olmaları, bu ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye akımlarını teşvik edici başka bir unsur olabilmektedir (Kar ve Tatlısöz, 2008).
3. **Ekonomik ve Siyasal İstikrar:** Doğrudan yabancı sermaye yatırımları uzun vadeli fiziki yatırımlardır. Bu nedenle yatırım

yapılacak ülkede meydana gelen olumsuzluklar sonucunda yatırımcılar yatırımlarını başka bölge ya da ülkeye kaydıramazlar. Dolayısıyla yatırımcılar açısından hem ekonomik hem de siyasal istikrar son derece önemlidir.

Politik değişkenleri; politik istikrarsızlık ve millileştirme tehlikesi oluştururken, ekonomik değişkenleri ise; yatırım teşvikleri, ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğü, büyüme oranı, pazar uzaklığı, enflasyon ve ödemeler dengesi değişimleri oluşturmaktadır (Kar ve Tatlısöz, 2008).

4. Vergi Oranları ve Teşvikler: Yatırım kararı alırken gözetilen önemli bir faktör de, vergilerin şirketin normal faaliyet ortamını nasıl etkileyeceğidir. Yatırımlar ve karlar üzerindeki aşırı vergi yükü çok uluslu şirketlerin ev sahibi ülkeye yatırım yapmalarını engeller. Vergi yükü sadece kardan alınan vergi ile kalmamakta, kar payı, telif hakkı, havale gibi ana şirket ve yerel bağlı şirketler arasındaki para transferlerinden alınan vergileri de içermektedir. Bazı ülkeler, yatırım çekmek ve yarış içinde oldukları ülkelere karşı avantaj sağlayabilmek için yatırımcılara uygun vergiler ve teşvikler içeren paketler sunarlar. Bu paketler, burada belirtilen diğer şartlarla birlikte ülkelerin yatırım çekmelerine yardımcı olabilir (Sullivan, 2004: 12).

5. Devlet Düzenlemeleri: Devletin özel sektörün faaliyetleri üzerindeki kontrolü, işletmelerin verimliliklerinde ve maliyetlerinde, dolayısıyla da karlılık ve rekabet yapısı üzerinde önemli etkiye sahiptir. Devlet düzenlemelerinin olumlu olması, yatırımcıların yatırım kararı alırken göz önünde bulundurdıkları bir etkidir. Piyasanın düzenli bir şekilde işleyebilmesi için bir kısım düzenlemelerin olması tabii ki gereklidir. Fakat devletin piyasa

üzerinde gereğinden fazla düzenleyici rol üstlenmesi işletme maliyetlerini artırarak şirketlerin daha az verimli çalışmalarına neden olacaktır (Sullivan, a.g.m., s. 11-12).

6. **Yerel Para Birimi:** Yerel para birimlerinin istikrarlı olması, doğrudan yabancı sermaye yatırımları risklerini azaltabileceğinden dolayı, yabancı sermaye yatırımları girişini kolaylaştırıcı bir unsur olduğu söylenebilir (Sullivan, a.g.m., s. 9).
7. **Altyapı / Destek Hizmetleri:** Ev sahibi ülkedeki altyapı (yollar, havaalanları, telekomünikasyon ağı, enerji) yatırımcı şirketlerin üretim ve ulaştırma faaliyetlerinde karşılaşacakları maliyetler ve bunun doğal sonucu olarak da verimlilikleri üzerinde önemli bir rol oynar. Bu yüzden doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek isteyen ülkeler, bu hizmetlerin daima modern ve işler şekilde olmalarına dikkat etmelidir (Sullivan, a.g.m., s. 13).
8. **Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması:** Yabancı sermayeli yatırımcılar, Fikri mülkiyet haklarının (patentler, telif hakları, ticari markalar v.b.) kanunlarca korunduğu ülkelere yatırım yapmayı tercih etmektedirler (Sullivan, a.g.m., s. 10).
9. **Özelleştirme Uygulamaları:** 1980'li yıllardan itibaren dünya gündeminde olan özelleştirme uygulamaları, özellikle gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye girişlerinde önemli rol oynamıştır. Finansal liberalleşme programının uygulamaya konmasıyla birlikte yabancı yatırımcıların ülkede özelleştirilen kuruluşları satın almaları kolaylaşmıştır. Özelleştirme ile yabancı yatırımcılar sabit bir yatırımı tamamen satın alabilecekleri gibi (direk doğrudan yatırım), o yatırıma ait menkul değerlere yatırım yaparak, o kuruma sermayedar olarak da ortak olabilirler. Böylelikle söz konusu

yatırımcılar kurumların elde ettiği kazançtan paylarını alırlar (Kar ve Tatlısöz, 2008).

Tablo 1. Yabancı Sermaye Girişinde Belirleyici Faktörler

EV SAHİBİ ÜLKENİN BELİRLEYİCİ FAKTÖRLERİ	FİRMALARIN AMAÇLARINA GÖRE YABANCI SERMAYELİ YATIRIMLAR	EV SAHİBİ ÜLKEDE TEMEL EKONOMİK BELİRLEYİCİLER
Ekonomik, politik ve sosyal istikrar	Pazar Eksenli	Pazar büyüklüğü ve fert başına gelir
Ülkeye giriş ve faaliyetlere ilişkin düzenlemeler		Pazar büyüme hızı
Yabancı şubelere getirilen standartlar		Bölgesel ve global pazarlara giriş kolaylığı
Pazar yapısı ve işlevleri ile ilgili politikalar		Ülkenin tüketici tercihleri
Yabancı sermaye ile ilgili uluslararası anlaşmalar		Pazar yapısı
Özelleştirme politikaları	Hammadde Eksenli	Hammaddeler
Ticaret politikaları		Ucuz işgücü
Vergi politikaları		Kalifiye işgücü
İş kurarken sağlanan kolaylıklar		Teknolojik, yenilikçi ve diğer yararlanılan varlıklar
Yatırım tanıtımı		Fiziki altyapı
Yatırımcılara sunulan hizmetler	Verimlilik Eksenli	Girdi maliyetleri
Yatırım teşvikleri		Ulaştırma ve telekomünikasyon gibi diğer maliyetler
Bürokratik işlemler		Bölgesel ağ kurabilmek için bölgesel entegrasyon anlaşmalarının varlığı
Sosyal kolaylıklar		
Diğer yatırım hizmetleri		

Kaynak: Kaymakçı, O. (2007). *Küreselleşme Üzerine Notlar*, Nobel Yayın Dağıtım., s. 237.

Tablo 1’de görüleceği üzere yatırım kararlarının alınmasında; ülkelerin ekonomik, politik ve sosyal istikrarı, yatırım teşvikleri, bürokratik işlemler ve kolaylıklar vb dikkate alınmaktadır. Bunların yanısıra yatırım kararı alırken firmalar; pazar yapısı, ucuz ve kalifiye işgücü imkanları ve fiziki altyapı gibi belirleyicilerden de faydalanmaktadır. Söz konusu belirleyicilerin yeterli olması durumunda yabancı yatırımcılarda yatırım yapmak için en önemli unsur olan “güven” oluşmaktadır.

B. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkeye Giriş Yöntemleri

Çok uluslu bir şirket dolaysız dış yatırıma karar verirken, dış piyasaya giriş biçimini de belirlemelidir. Bu giriş şekilleri şunlardır: bir veya daha çok sayıda yerel şirketle ortak girişim kurma, mülkiyeti tek başına kendisine ait yeni bir bağlı şirket oluşturma, mevcut bir yerel firma ile birleşme veya onu satın alma, bir ya da daha çok sayıdaki ortak ile stratejik birlik (Seyidoğlu, 2001: 403). Aşağıda bu giriş şekillerine yer verilecektir.

- a. Yeni Bir Şirket Kurulması (Greenfield Investment):** Yeni yatırımlar, firmaların ev sahibi ülkede tamamen yeni bir tesis kurması şeklinde meydana gelir. Yeni iş ve katma değer yaratma potansiyelinden dolayı ev sahibi ülke tarafından en çok istenen yatırım tipidir. Geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde genellikle yavru şirketler aracılığıyla yapılan bu yatırımlarda proje riskleri fazladır. Yatırımın ilk aşamasında maliyet yüksek ve yatırımdan beklenen getirilerin geri dönüş süreleri uzundur. Tüm bunlar, firmaların bu yatırım türünü tercih etmelerini zorlaştıran faktörlerdir (Kılıç Görmezöz, 2007: 17).
- b. Ortak Girişim (Joint Venture):** Doğrudan yabancı yatırımlar bazen yerel bir şirketle veya şirketlerle ortak girişim (joint venture) şeklinde olabilmektedir. Ortak girişim, iki veya daha fazla şirketin bir araya gelerek belirli bir mamül/pazar alanında işbirliği yapmaları olarak ifade edilebilir. İşbirliği sonucunda şirketler bir araya gelerek bir işi daha kolay başarabilirler. Burada yatırım ortaklığına giren işletmelerden kimi uzman beşeri kaynaklara, kimi finansal kaynağa, kimi de gelişmiş teknolojiye veya kaliteli hammaddeye sahiptir. Ortak girişimin işletmelere cazip gelme nedenleri; yeni bir işe başlamanın yüksek riskini azaltması, küçük işletmelere büyük şirketlerle rekabet etme ve onlar arasında yaşama şansı vermesi ve

yeni teknolojileri kolayca elde edebilme imkanı vermesi şeklinde sıralanabilir. (Kurtaran, 2007: 368).

c. Şirket Birleşmeleri (Mergers and Acquisitions): Birleşme, iki veya daha fazla şirketin tüm kaynaklarını bir araya getirerek, hukuki varlıklarını kaybetmeleri ve ortaya yeni bir işletme olarak çıkmaları stratejisidir. Şirket birleşmeleri aynı zamanda şirket evlilikleri diye de adlandırılmaktadır (Kurtaran, a.g.m., s. 368).

d. Stratejik Birleşmeler: Stratejik birleşmeler farklı anlamlar taşımaktadır. Bu anlamlar aşağıda açıklanmaktadır.

Sınır ötesi stratejik birleşme, iki firmanın hisse senetlerinin belirli bir bölümünü birbirleriyle değiştirmeleridir. Burada firmaların amacı, hisse senetlerinin dost ve güvenilir ellere geçmesini sağlamaktır. Ancak bu değişim bir dolaysız dış yatırım değil, portfolyo yatırımı niteliği taşır. Daha geniş bir kapsama sahip olan stratejik birleşme şeklinde ise taraflar hem hisse senetlerini değiştirir, hem de, mal ve hizmet üretimi amacıyla ortak bir girişim kurarlar. Bu tür birleşmelerin örnekleri otomobil, elektronik, telekomünikasyon ve uçak sanayi alanlarında mevcuttur. Üçüncü işbirliği yönteminde ise, ortak pazarlama ve hizmet anlaşmaları yapılır ve bir taraf belirli piyasalarda diğerini temsil eder. Ortak girişim ve pazarlama anlaşmalarını öngören bu stratejik birleşmeler bir çeşit dolaysız dış yatırım benzeridir (Seyidoğlu, a.g.e., s. 405).

1.2.2. Yabancı Portföy Yatırımları Kavramı

Portföy yatırımları, tasarruf sahiplerinin uluslararası sermaye piyasalarında uluslararası politik risk, kambiyo kuru riski, bilgi edinebilme riski gibi ek riskler

üstlenmek suretiyle sermaye kazancıyla faiz ve dividant geliri gibi kazançlar elde etmek amacıyla hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmalarını ifade eder. (Başoğlu, 2000: 89).

Portföy yatırımları gelişmekte olan ülkelerin finansman ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olurken, hızlı hareket etme yeteneğine sahip olmaları nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde bazı sorunlar da yaratabilmektedirler. Büyük ölçekli sermaye girişleri ülke parasının aşırı değerlenmesine neden olurken diğer taraftan ithalatı cazip hale getirerek cari işlem açıklarının artmasına da neden olmaktadır (Öztürk, a.g.m., s. 281).

Uluslararası portföy yatırımları, kısa vadede kar amacı üzerine kurulmuş olmaları nedeniyle ve likiditelerinin yüksek olmasının da etkisiyle, bulundukları ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmelere oldukça duyarlıdır. Yüksek miktarlarda uluslararası portföy yatırımı alan ülkeler (özellikle gelişmekte olan ülkeler) her an bir mali krize girme riskiyle karşı karşıyadırlar. Örneğin kamu finansman açığı yaşayan ülkeler hala yüksek reel faiz politikası izleyerek bu açıkları borçlanma yoluyla kapatma yoluna gitmektedirler. Reel faizlerin yüksek olması kısa süreli yabancı fonların ülkeye girişini özendirir. Yüksek faizlerin çekiciliği ile ülkeye giren fonlar geçici olarak rahatlama sağlarlar. Fakat portföy yatırımları olumsuz beklentiler karşısında kısa sürede ve büyük miktarlarda ülkeyi terk ettikleri için ekonomik dengeleri bozmakta ve mali krizlere yol açabilmektedirler. Örneğin, 2001 yılı şubat ayında Türkiye'nin içine girmiş olduğu mali kriz de "sıcak para" denilen kısa vadeli sermayenin siyasi istikrarsızlık bahanesiyle ülkeyi terk etmesinden kaynaklanmıştır (Karaca, a.g.m., s. 169).

Yukarıda sayılan olumsuzlukların yanısıra yabancı portföy yatırımlarının bazı faydaları da mevcuttur. Söz konusu faydaları aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

Yabancı portföy yatırımları, yurtiçi sermaye piyasasının likiditesini artırır ve piyasa etkinliğinin gelişmesine yardımcı olabilir. Piyasalarda likiditenin artması, piyasanın derinleşmesi ve genişlemesi yoluyla yatırımların çeşitliliğinin artmasını sağlar. Tasarruf sahipleri, portföylerini yönetebilme ya da gerektiğinde menkul kıymetlerini hızlı bir şekilde satma güvencesiyle daha fazla yatırım fırsatına sahiptirler. Bu yatırımlar ayrıca yurtiçi sermaye piyasalarına disiplin getirir ve bilgiye kolay erişebilmeyi sağlar (Evans, 2002: 2). Tüm bunların yanısıra yerel piyasalara yabancı portföy yatırımcıları tarafından sunulan, yeni portföy yönetim teknikleriyle, daha karmaşık ürünlerle ve risk yönetimi ile tanışılması sağlanır. Yabancı portföy yatırımları sayesinde ev sahibi ülkede sermaye ve kaynaklar daha iyi dağılmakta bu sayede ekonomi daha sağlıklı bir hal almaktadır (Kaymakçı, a.g.m., s. 242).

1.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Yabancı Portföy Yatırımlarının Karşılaştırılması

Gerek portföy yatırımları gerekse yabancı sermaye yatırımları uluslararası sermaye hareketleri niteliğinde olmakla birlikte aralarında önemli derecede farklar vardır. Bunlardan en önemlisi, dolaysız yatırımı yapan; karar alma, yatırım ve üretim sürecini kontrol yetkilerine sahiptir. Buna karşılık, portföy yatırımlarında yatırımcının yatırım ve üretim üzerinde herhangi bir yetkisi yoktur. İkinci fark, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yabancı yatırımcı genellikle sermayesiyle birlikte üretim teknolojisi ve işletmecilik bilgisini de beraberinde getirmektedir. Portföy yatırımlarında ise yabancı yatırımcı sermayesinden başka bir katkı sunmamaktadır (Güneş, 2007: 16).

Yabancı portföy hisse yatırımları, yatırımcıya risk üzerinde yönetim özgürlüğü sağladığı için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ayrılmaktadır. Portföy yatırımcıları yönetiminde pay almadan şirket hisselerine sahip olarak finansal sermaye birikimi sağlamaktadır. Her iki yatırımcı arasında yatırım yapıldığı alanlar ve

amaçlar açısından farklılıklar söz konusudur. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genelde ürün ve hizmetlerin üretimi ile ilgili firmalardan oluşurken, yabancı portföy yatırımcıları çoğu defa finansal kurumlardan, kurumsal yatırımcılardan ya da yatırımların kendilerine finansal getirisini dikkate alan bireylerden meydana gelmektedir (Karluk, a.g.e., s. 690).

Yurtiçi firmalar üzerinde hem sahiplik hem de kontrol pozisyonuna sahip olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kontrolleri altındaki şirket yönetiminde etkindir. Ancak yurtiçi firmalar üzerinde kontrol yetkisi olmayan yabancı portföy yatırımları, yönetim kararlarında temsilci bulundurulmalıdırlar. Ancak onların yöneticileri temsil yetkisi sürekli olmadığı için karar alma özgürlükleri sınırlıdır. Sonuç olarak, yönetim ve sahiplik arasındaki temsil yetkisi sorunu yüzünden yabancı portföy yatırımları, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha az etkin bir biçimde yönetilir. Yatırım projeleri üzerinde yönetici olarak etkin davranan doğrudan yabancı yatırımcılar, portföy yatırımcılarıyla karşılaştırıldığında projeleri hakkında muhtemel değişikliklerle ilgili daha fazla bilgiye sahiptirler. Sözü edilen bu bilgi doğrudan yabancı sermaye yatırımcılarının yönetim üzerindeki etkinliğini artırır. Bunun sonucunda doğrudan yatırımlar sermaye piyasalarında göreceli olarak portföy yatırımlarından daha fazla değerlidir (Itay ve Razin, 2005: 2).

1.3. Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımları

Bu bölümde bankacılık sektöründe yabancı sermaye yatırımları kavramı ele alındıktan sonra söz konusu sektörde yabancı sermaye yatırımlarının tarihsel gelişimi ve ilgili sektörde yabancı sermayenin piyasaya giriş ve örgütlenme şekilleri incelenecektir.

Bir bankanın yabancı banka olarak sınıflandırılabilmesi için, bu bankanın hisselerinin yabancı ülkede yerleşik bankaca satın alınması ve yabancı bankanın banka yönetimi üzerinde önemli derecede etkisinin olması gerekmektedir.

Yönetim üzerinde önemli derecede etki ise yabancı bankanın, satın aldığı bankanın kurumsal kararlarını belirleyecek oranda hisse alması ile ortaya çıkmaktadır. Sözü edilen bu etkinin oluşması için gereken alt hisse oranı genellikle % 50 olarak kabul edilmektedir (Bumin, 2007: 6-7). Ülkemizde Türkiye Bankalar Birliği (TBB) de yabancıların hisse oranının %50 ve üzerinde olduğu bankaları yabancı banka statüsünde değerlendirmektedir.

1.3.1. Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Gelişimi

Dünyada bankacılık sektöründe yabancı sermaye yatırımlarının gelişimi ile uluslararası bankacılık faaliyetlerinin ve uluslararası finansal piyasaların gelişimi birbiriyle bağlantılıdır. Literatüre bakıldığında ilk uluslararası bankacılık faaliyetlerini, 13.-16. Yüzyıllarda Avrupa’da Ricardi of Luca, Medici ve Fugger gerçekleştirmiştir. Bu kişiler Avrupa ülkeleri arasında uluslararası ticaretin finansmanı ile ilgilenmiş ve dönemlerinin krallarına banker olarak hizmet vermişlerdir. 19. yüzyılın başlarında ise özellikle İngiltere’de uluslararası mal ticaretini finanse etmek için büyüyen ticari bankalar, sömürge ülkelerinde kurulmaya başlamışlardır. Bu yüzyıldaki bir başka gelişme ise Avrupa’nın sermaye ihracatını istikrarlı bir şekilde sürdürmesini sağlamak ve gelişmekte olan ülkelere uzun vadeli krediler vermek amacıyla kurulan universal bankaların ortaya çıkması olmuştur (Demirhan, 2008: 47).

19. yüzyıl boyunca uluslararası bankacılık alanında ve uluslararası finansal piyasalarda İngiltere egemenliği söz konusu olmuştur. Ancak 20. yüzyılın ilk başlarında ABD’de 1913 “Federal Reserve Act” adlı yasanın yürürlüğe girmesi ile ulusal bankaların yabancı ülkelere şube açmalarına izin verilmesi ve I. Dünya savaşının Sterlin’in uluslararası ödeme aracı olarak konumunu sarsması sonucu, ABD ön plana çıkmıştır. Bu dönemde ABD bankaları dünyanın kendilerine kıyasla geri kalmış çeşitli bölgelerinde şube ve iştirakler yolu ile yayılmaya

başlamışlardır. 1950’li yıllarda ise “Euro Dolar” piyasasının ortaya çıkması ile çeşitli ülkelerin uluslararası bankaları arasındaki birlik ve dayanışma kurumsal bir hale gelmiştir. II. Dünya savaşıdan sonra ortaya çıkan yasal düzenleme ve müdahaleler sonucu, kendi ülkelerindeki yasal baskılardan kaçan bankalar kısıtlamaların daha az, teşviklerin daha fazla olduğu ülkelere yönelmişlerdir. I. Dünya Savaşı sırasında ön plana çıkan ABD bankaları bu dönemde de faaliyetlerini genişletmişler ve İngiliz ve Fransız bankalarının hâkimiyetlerini sona erdirmişlerdir (Demirhan, 2008: 47).

Bretton Woods sisteminin 1970’li yılların başında çökmesi nedeniyle devletler ve piyasalar arasındaki ilişkilerde köklü değişimler meydana gelmiştir. Liberalizasyon hareketleri ve teknolojik gelişmeler sonucunda uluslararası finansın gücü artarken hükümetlerin etkisi azalmıştır. Finans piyasalarında yaşanan yeni trende ülkelerin katılımı ve bu süreçte ilerlemesi farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. New York, Londra gibi merkezler, yeni dönemde de konumlarını korurken, Tokyo ve Frankfurt gibi yeni merkezler uluslararası fon hareketlerinden önemli oranda pay almaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerle birlikte gelişmekte olan ülkelere de (Singapur, Hong Kong gibi) uluslararası fon hareketlerinden önemli oranda pay alan ya da bu fon hareketlerinin gerçekleştiği piyasalara sahip olan ülkeler ortaya çıkmıştır (Harman, 2006: 48).

1980’li yıllarda bilgisayar ve iletişim teknolojilerinde gerçekleşen gelişmeler bankacılık işlemlerinde maliyetleri düşürmüştür. Yine gelişen teknolojinin sunduğu imkanlarla bankalar, türev işlemleri de içeren yeni mali araçları devreye sokmuşlardır. Diğer yandan kontrol ettikleri büyük ölçekli fonlar için alternatif yatırım alanları arayan emeklilik fonları, sigorta şirketleri, ortak yatırım fonları gibi kurumsal yatırımcılar uluslararası piyasalardaki faaliyetlerini artırmıştır (*Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2000: 35).

Özetle, bankacılık alanında dünyada bugüne kadar üç büyük dış yatırım dalgasından söz edilebilir. Bunların ilki 1830’lu yıllarda başlayan ve İngiliz

bankalarıyla Hollanda bankaları tarafından, yine bu ülkelerin sömürgelerine yapılan dış yatırımlardır. İkinci dalga 1960'lı yıllarda Amerikan bankalarının, daha sonraysa Japon bankalarının faaliyetleriyle belirginleşmiştir ve gelişmiş ülkelere yine gelişmiş ülkelere doğrudur. Birinci ve ikinci dalgalarda bankaların dış yatırıma yönelme nedeni kendi ülkelerinin çokuluslu firmalarını izlemektir (müşterini izle yaklaşımı). Üçüncü dalga ise 1990'larda ortaya çıkmıştır ve bu kez başı çeken bankalar sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin bankalarıdır. Önceki iki dalgadan farklı olarak bu defa dış yatırımın gerisindeki temel amaç “müşterinin izlenmesi” değil; doğrudan doğruya yerel finansal hizmetler talebinin karşılanmasıdır, özellikle perakendeci bankacılıktır. Dış yatırımların yönü de sanayileşmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğrudur ve belirgin şekilde dış yatırım çeken ülkeler Orta ve Doğu Avrupa ile Latin Amerika ülkeleridir (Akçaoğlu, 2005: 18).

Uluslararası bankacılığın gelişiminin ilk aşamalarında bankaların müşterilerini izlediği ve dış ticaret işlemlerini finanse ettikleri görülmektedir. Zaman içerisinde, bankaların çalıştıkları şirketler çok uluslu yapıya dönüşmüş ve söz konusu şirketlerin finansman ihtiyaçlarındaki değişiklik nedeniyle banka-çok uluslu şirket ortaklığı oluşmuştur. Böylece bankalar “uluslararasılaşmaya” başlamışlardır. Enerji ve dünya borç krizi gibi makro ölçekli krizlere tepki olarak uluslararası bankalar ülke risklerine daha çok önem vermeye başlamışlardır. 1990'lı yıllardan sonra sınır ötesi bankacılığın yönü, bankaların ekonomik olarak yoğun ilişki içerisinde olduğu ülkelere doğrudan gitmek şeklinde olmuştur. Uluslararası çapta faaliyet gösteren bankalar gerek kendi ülke firmalarını gerekse kendi ülkesiyle iş yapan yerli firmaları bulundukları ülkeden finanse etmeye ve yurtdışında “yerel” (local) banka gibi faaliyet göstermeye başlamışlardır (Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005: 8).

1980 yılı itibarıyla dünyada pek çok ülkede ulusal piyasalara girişi engelleyen düzenlemeler önemli ölçüde ortadan kaldırılmaya başlanmıştır. Böylece ülke ekonomileri birbirleriyle entegre olmuşlardır. Bu durum bankacılık

sektöründe yabancı sermayenin payının artmasına neden olmuştur. Bu yapısal değişim süreci ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Aşağıda yer alan tablolar bu değişimi gözler önüne sermektedir.

Tablo 2. Gelir Seviyesi ve Bölgelere Göre Ev Sahibi Ülkenin Banka Sayıları ve Payları Bakımından Karşılaştırması

	1995		2000		2005		2009	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
TÜM ÜLKELER								
Yerli	3120	80	2993	74	2805	70	2576	66
Yabancı	774	20	1058	26	1175	30	1334	34
Toplam	3894	100	4051	100	3980	100	3910	100
GELİR GRUPLARINA GÖRE								
<i>OECD</i>								
Yerli	1044	81	1070	79	1087	78	1054	76
Yabancı	237	19	280	21	315	22	332	24
Toplam	1281	100	1350	100	1402	100	1386	100
<i>DİĞER YÜKSEK GELİR</i>								
Yerli	73	70	67	66	61	59	63	59
Yabancı	32	30	34	34	42	41	44	41
Toplam	105	100	101	100	103	100	107	100
<i>YÜKSELEN PİYASALAR</i>								
Yerli	1456	82	1293	73	1143	70	1001	64
Yabancı	330	18	473	27	488	30	569	36
Toplam	1786	100	1766	100	1631	100	1570	100
<i>GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER</i>								
Yerli	547	76	563	68	514	61	458	54
Yabancı	175	24	271	32	330	39	389	46
Toplam	722	100	834	100	844	100	847	100
BÖLGELERE GÖRE								
<i>DOĞU ASYA VE PASİFİK</i>								
Yerli	254	82	272	81	289	81	282	75
Yabancı	57	18	64	19	69	19	95	25
Toplam	311	100	336	100	358	100	377	100
<i>DOĞU AVRUPA VE MERKEZ ASYA</i>								
Yerli	664	85	602	72	500	61	418	53
Yabancı	114	15	234	28	317	39	371	47

Toplam	778	100	836	100	817	100	789	100
<i>LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER</i>								
Yerli	596	75	479	65	395	65	367	61
Yabancı	198	25	256	35	217	35	232	39
Toplam	794	100	735	100	612	100	599	100
<i>ORTA DOĞU VE KUZEY AFRİKA</i>								
Yerli	143	82	131	77	116	71	101	64
Yabancı	32	18	40	23	48	29	57	36
Toplam	175	100	171	100	164	100	158	100
<i>GÜNEY ASYA</i>								
Yerli	133	93	143	91	148	91	139	86
Yabancı	10	7	15	9	15	9	22	14
Toplam	143	100	158	100	163	100	161	100
<i>SAHRA AFRİKASI</i>								
Yerli	213	69	229	63	209	58	152	46
Yabancı	94	31	135	37	152	42	181	54
Toplam	307	100	364	100	361	100	333	100

Kaynak: Stijn Claessens ve Neeltje van Horen, **Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability**, 2012, s.22.

Tablo 2 bankacılık sektöründe yabancı sermaye hareketliliğini 1995–2009 dönemi kapsamında ortaya koymaktadır. Söz konusu dönemler aralığında bankalar pay bazında ve adetsel bazda yerli ve yabancı sermaye ayırımına göre karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma ise tüm ülkelere, gelir gruplarına ve bölgesel dağılıma göre üç kategoride yapılmaktadır.

Tablo 2'nin ilk kategorisi tüm ülkelerin yerli ve yabancı banka sayılarını karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmaya göre 1995–2009 yılları arasında toplam banka sayısındaki artış düşük düzeylerde seyretmiştir. Bu bağlamda yabancı sermayeli bankaların payındaki artışın yerli sermayeli bankaların el değiştirmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Oransal bazda ise; yabancı sermayeli bankaların toplam içinde 1995 yılında yüzde 20 olan payının, 2009 yılında yüzde 34'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 2'nin ikinci kategorisini ise gelir grupları açısından 1995–2009 dönemi yerli ve yabancı banka sayı ve oranlarının gelişimi oluşturmaktadır. Söz konusu gelir grupları; OECD, Diğer Yüksek Gelir, Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Piyasalar olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır. OECD ülkelerinde yabancı sermayeli banka sayısında yıllar itibariyle gözle görülebilir bir artış vardır. Diğer Yüksek Gelir segmentinde ise yerli banka sayısında meydana gelen azalıştan kaynaklı yabancı sermayeli banka oranında artış söz konusudur. Yükselen piyasalar incelendiğinde; yabancı sermayeli bankaların sayısında dikkate değer bir artış olmasına karşın, yerli banka sayısında önemli bir azalış göze çarpmaktadır. Gelişmekte Olan Piyasalarda ise yabancı sermayeli bankaların sayısında büyük bir artış görülürken, yerli banka sayısında bir azalış ortaya çıkmıştır.

Tablo 2'nin üçüncü ve son kategorisi, yerli ve yabancı sermayeli bankaların 1995–2009 yılları arasındaki gelişimini bölgesel dağılım açısından incelemektedir. Bu incelemeye göre; tüm bölgelerde söz konusu yıllar arasında yabancı banka sayısında artış söz konusudur. Ayrıca toplam içerisindeki yabancı sermayeli bankaların payı yıllar itibariyle artış göstermiştir.

Giriş engellerinin kaldırılması dahil olmak üzere yurtiçi deregülasyon hareketleri, teknolojik gelişmeler, artan finansal entegrasyon ve küreselleşmedeki artış, yabancı bankaların göreceli önemini pek çok ülkede önemli derecede attırmıştır (Claessens, 2012: 8). Bu nedenle aşağıda yer alan tabloda yabancı bankaların ana trendleri açıklanmış ve gelir grupları ve bölgeler çapındaki temel farklılıklar vurgulanmıştır

Tablo 3'de ülkeler dört gelir grubuna ayrılmıştır. İlk grup OECD ülkelerini kapsamaktadır. İkinci grup, diğer yüksek gelir segmenti Dünya Bankası 2000 yılı verilerine göre belirlenmiş ve OECD ülkeleri segmentinde yer almayan ülkelerden, üçüncü grup olan yükselen piyasa ülkeleri Standard & Poor's Yükselen Piyasalar ve Sınır Pazarlar endeksinde 2000 yılında yer alan ve diğer

yüksek gelir segmentine mensup olmayan ülkelerden oluşmaktadır. Son grup olan dördüncü grup ise gelişmekte olan ve geriye kalan diğer tüm ülkeleri içermektedir (Claessens, 2012: 9).

Tablo 3. Yatırım Yapan Ülke Açısından Gelir Grupları ve Bölgesel Dağılıma Göre Banka Sayıları ve Gelişimlerinin Karşılaştırılması

	1995	2000	2005	2009	1995-2009 % Gelişim
TÜM ÜLKELER					
	774	1058	1175	1334	72.35
GELİR GRUPLARINA GÖRE					
OECD TOPLAM	550	738	813	884	60.72
Batı Avrupa	389	539	625	686	76.34
Kuzey Amerika	123	162	153	159	29.26
Japonya, Avusturalya, Yeni Zelanda	38	37	35	39	2.63
DİĞER YÜKSEK GELİR	33	47	52	71	115.15
YÜKSELEN PİYASALAR	147	201	225	279	89.79
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	38	56	67	77	102.63
BÖLGESEL DAĞILIMA GÖRE					
DOĞU ASYA VE PASİFİK	39	57	58	71	82.05
DOĞU AVRUPA VE MERKEZ ASYA	25	55	69	85	240.0
LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER	64	76	65	62	-3.12
ORTA DOĞU VE KUZEY AFRİKA	38	73	64	89	134.21
GÜNEY ASYA	12	13	15	17	41.66
SAHRA AFRİKASI	29	37	57	81	179.31

Kaynak: Stijn Claessens ve Neeltje van Horen, **Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability**, 2012, s.23.

Tablo 3'te 1995–2009 dönemi için; yatırım yapan ülke açısından banka sayılarını incelediğimizde; toplamda yabancı sermayeli bankaların sayısı artış göstermiştir. Gelir gruplarına göre; OECD'deki yabancı yatırımcı banka sayısı özellikle Batı Avrupa (yüzde 76.34) olmak üzere önemli oranda artmıştır. Söz konusu artış diğer gelir gruplarında da görülmüştür.

Yatırım yapan ülke açısından, yabancı sermayeli banka yatırımlarının adetsel değişimi, bölgesel olarak incelediğinde ise; Latin Amerika ve Karayipler dışında diğer bölgelerde artış olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Yatırım Sahibi Ülkeden Ev Sahibi Ülkeye Yapılan Yabancı Yatırımın Yüzdesel Dağılımı

	EV SAHİBİ ÜLKE 1995									
YATIRIM SAHİBİ ÜLKE	Amerika		Asya		Avrupa		Orta Doğu ve Sahra Afrikası		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Amerika</i>	118	63	19	10	40	21	10	5	187	100
<i>Asya</i>	15	17	50	56	15	17	9	10	89	100
<i>Avrupa</i>	92	22	38	9	235	55	60	14	425	100
<i>Orta Doğu Ve Sahra Afrikası</i>	2	3	4	6	15	22	46	69	67	100
	EV SAHİBİ ÜLKE 2009									
YATIRIM SAHİBİ ÜLKE	Amerika		Asya		Avrupa		Orta Doğu ve Sahra Afrikası		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Amerika</i>	127	57	25	11	56	25	13	6	221	100
<i>Asya</i>	22	17	86	65	18	14	7	5	133	100
<i>Avrupa</i>	121	15	60	8	522	66	84	11	787	100
<i>Orta Doğu Ve Sahra Afrikası</i>	4	2	12	7	33	19	121	71	170	100

Kaynak: Stijn Claessens ve Neeltje van Horen, **Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability**, 2012, s.24.

Tablo 4’de yatırım sahibi ülkenin, hangi ülkelere yatırım yaptığı görülmektedir. 1995 yılında Amerikalı bankaların yüzde 63’ü kendi ülkelerinde, yüzde 21’i Avrupa’da, yüzde 10’u Asya’da ve kalanları ise Orta Doğu ve Sahra Afrikasında bankacılık hizmeti vermişlerdir. 2009 yılına gelindiğinde ise Amerikalı bankaların kendi ülkelerine verdikleri bankacılık hizmeti yüzde 57’e düşmüştür.

Asyalı yatırımcılar, 1995 yılında kendi bölgelerine yüzde 56, Amerika ve Avrupa’ya yüzde 17 ve Orta Doğu ve Sahra Afrikasına ise yüzde 10 bankacılık hizmeti vermişlerdir. 2009 yılında ise kendi bölgelerine yaptıkları yatırımlar daha

da artarken, Avrupa'ya yaptıkları yatırım oranında düşüş yaşanmıştır. Avrupalı yatırımcılar ise kendi bölgelerine 1995 yılında yüzde 55, Amerika'ya yüzde 22, Orta Doğu ve Sahra Afrikasına yüzde 14 yatırım yapmışlardır. Avrupa 2009 yılında kendi bölgelerine yüzde 66 yatırım yaparken diğer bölgelerdeki yatırımlarında azalış meydana gelmiştir. Ortadoğu ve Sahra Afrikalı yatırımcılar ise hem 1995 hem de 2009 yılında yatırımlarının büyük çoğunluğunu kendi bölgelerine yapmakla birlikte ikinci olarak Avrupa'yı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda küreselleşme hareketleriyle birlikte bölgeselleşme hareketlerinin de artmış olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Tablo 5. Gelir Grupları Açısından 2007 Yılında Yerli – Yabancı Sermayeli Bankaların Bilanço Kalemlerinin Karşılaştırılması

	Kredi / Aktif	Kredi / Mevduat	Likidite	Ödeme Gücü	Sermaye Rasyosu	Aktif Karlılığı
TÜM ÜLKELER						
Yerli	58%	119%	22%	12%	16%	1%
Yabancı	49%	111%	33%	15%	22%	1%
GELİR GRUPLARINA GÖRE						
OECD						
Yerli	65%	128%	17%	9%	13%	1%
Yabancı	43%	116%	37%	11%	17%	1%
DİĞER YÜKSEK GELİR						
Yerli	57%	96%	26%	12%	18%	2%
Yabancı	50%	106%	31%	13%	16%	2%
YÜKSELEN PİYASALAR						
Yerli	51%	115%	25%	15%	18%	2%
Yabancı	54%	124%	29%	15%	22%	1%
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER						
Yerli	54%	108%	26%	16%	22%	2%
Yabancı	49%	88%	35%	18%	27%	1%

Kaynak: Stijn Claessens ve Neeltje van Horen, **Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability**, 2012, s.25.

Tablo 5’te 2007 yılı verilerine dayanarak yerli ve yabancı sermayeli bankaların bilanço kalemleri ele alınmıştır. Tüm ülkeler kapsamında bakıldığında, yerli bankaların toplam aktifleri içerisinde, verilen kredi payları yüzde 58 iken, yabancı bankalarda bu oran yüzde 49’da kalmıştır. Yerli bankaların topladıkları mevduatı krediye dönüştürme oranları yüzde 119 iken yabancı bankalarda ise yüzde 111 olarak gerçekleşmiştir. Yabancı bankalar ile yerli bankalar likidite oranı, borç ödeme gücü ve sermaye oranlarına göre kıyaslandığında ise yabancı bankaların performanslarının daha iyi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gelir gruplarına göre bakıldığında; OECD ve Gelişmekte Olan Ülkelerde yabancı bankaların toplam aktifleri içerisinde, verilen kredi payları ve topladıkları mevduatı krediye dönüştürme oranları yerli bankalara göre düşük kalmakta iken, likidite, ödeme gücü ve sermaye rasyosu açısından bu bankalar daha avantajlı durumdadırlar. Diğer Yüksek Gelir Grubu ve Yükselen Piyasalarda ise toplanan mevduatın krediye dönüştürülme oranı yerli sermayeli bankalara nazaran daha yüksek bir seyir izlemiştir.

Tablo 6. Gelir Grupları Açısından 2007 Yılında Yerli Bankacılık Sisteminde Yabancı Sermayeli Bankaların Yeri

	GRUP BAZINDA			ÜLKE BAZINDA		
	<i>Yabancı Banka Kredileri/ Toplam Banka Kredileri</i>	<i>Yabancı Banka Mevduatları/ Toplam Banka Mevduatları</i>	<i>Yabancı Banka Karlılığı/ Toplam Banka Karlılığı</i>	<i>Yabancı Banka Kredileri/ Toplam Banka Kredileri</i>	<i>Yabancı Banka Mevduatları/ Toplam Banka Mevduatları</i>	<i>Yabancı Banka Karlılığı/ Toplam Banka Karlılığı</i>
TÜM ÜLKELER	12%	11%	15%	41%	40%	42%
GELİR GRUPLARI						
OECD	10%	8%	11%	21%	20%	22%
DİĞER YÜKSEK GELİR	46%	59%	62%	26%	25%	30%
YÜKSELEN PİYASALAR	17%	15%	19%	44%	42%	44%
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	24%	25%	24%	49%	49%	50%

Kaynak: Stijn Claessens ve Neeltje van Horen, **Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability**, 2012, s.24.

Tablo 6’da 2007 yılı için gelir gruplarına göre yerli bankacılık sisteminde yabancı sermayeli bankaların payları ele alınmaktadır. Tüm gelir gruplarına göre toplam banka kredileri içerisinde, yabancı bankaların verdiği kredilerin payı yüzde 12 iken, OECD, Diğer Yüksek Gelir, Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerde bu oran sırasıyla yüzde 10, yüzde 46, yüzde 17 ve yüzde 24’tür. Tüm gelir gruplarına göre toplam banka mevduatları içerisinde yabancı bankaların topladığı mevduatların payı yüzde 11’dir. Söz konusu bu oran, OECD, Diğer Yüksek Gelir, Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerde sırasıyla; yüzde 8, yüzde 59, yüzde 15 ve yüzde 25’tir. Gelir gruplarının tümüne göre toplam banka karlılığı içerisinde, yabancı bankaların karlılıklarının payı yüzde 15 iken bu oran sırasıyla OECD, Diğer Yüksek Gelir, Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerde yüzde 11, yüzde 62, yüzde 19 ve yüzde 24 olmuştur.

1.3.2. Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayenin Piyasaya Giriş ve Örgütlenme Şekilleri

Yurtdışına yatırım yapan bankalar giriş yapacakları ülkelerin bankacılık sektörlerine temelde iki şekilde girebilmektedir. Bu giriş yollarından ilki, yabancı bankaların, ev sahibi ülke denetim otoritelerine yapacakları başvuru ile bankacılık lisansı alarak yeni bir banka kurmalarıdır. Bu giriş şeklinde, yabancı banka yeni banka kuruluşuyla ilgili tüm yatırımları yaparak, yeni şubeler açma yoluyla bankacılık sektöründen pay almayı amaçlamaktadır. Yabancı bankaların giriş şekillerinden ikincisi ise, bankaların yatırım yapacakları ülkelerde faaliyette bulunan bankaları satın almaları yoluyla bu ülkelerin bankacılık sektörlerine giriş yapmalarıdır. Yabancı bankalar, sektördeki bankaların hisselerinin bir kısmını veya tamamını satın alma yoluyla yatırımlarını yurtdışına doğru genişletebilmektedir (Bumin, a.g.e., s. 13).

Tablo 7. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektörüne Yabancı Sermayenin Giriş Şekli

Bölgeler	1995-1999		2000-2003		2004-2006	
%	Yeni Yatırım	Birleşme ve Satın Almalar	Yeni Yatırım	Birleşme ve Satın Almalar	Yeni Yatırım	Birleşme ve Satın Almalar
Doğu Asya ve Pasifik	58	42	11	89	33	67
Avrupa ve Merkezi Asya	61	39	37	63	3	97
Latin Amerika ve Karayipler	57	43	62	38	58	42
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	20	80	70	30	0	100
Güney Asya	33	67		100	0	100
Güney Afrika	76	24	61	39	30	70
Bütün Bölgeler	61	39	48	52	18	82

Kaynak: Claessens, S., N. V. Horen, T. Gurcanlar and J. M. Sapiain, (2008). "Foreign Bank Presence in Developing Countries 1995-2006: Data and Trends", Working Papers Series, s. 32.

Tablo 7’de 1995-1999, 2000-2003 ve 2004-2006 dönemleri için gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörüne yabancı sermayenin giriş şekli üzerinde durulmaktadır. Tüm bölgelerde 1995–1999 döneminde bankacılık sektörüne yeni yatırım yüzde 61 düzeyindeyken, bu oran 2004–2006 döneminde yüzde 18’e düşmüştür. Tüm bölgeler açısından kurulu bir bankayı satın alma 1995–1999 döneminde yüzde 39 iken söz konusu bu oran 2004–2006 döneminde yüzde 82’ye çıkmıştır.

Yabancı bankalar gelişmekte olan ekonomilere giriş şekli, varolan yerli bir bankayı devralma ya da yeni bir banka kurma vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Yabancı bankaların örgütlenme biçimi ise, temsilcilik, acenta, şube açma ya da ana bankanın iştiraki şeklinde olabilmektedir (Clarke, Cull, Peria ve Sánchez, 2003: 27).

Her banka, dışı açılma sürecine girerken ya da girdikten sonra farklı bir örgütsel yapı benimseyebilir. Uluslararası faaliyetin genişliğine göre, farklı örgütlenme şekillerinin varlığına karşın, en uygun yapının seçimi birçok faktöre bağlıdır. Örgütlenme şeklinde; gidilen ülkenin (ev sahibi ülkenin) yasaları, yabancılara karşı davranışı, finansal pazarların dinamizmi, bankanın beklentileri, izlenen para politikası, rekabet koşulları, yatırımın boyutu ve hatta siyasal ilişkiler belirleyici konumdadır (Akgüç, 2007: 679-680). Bu açıklamalardan hareketle yabancı bankaların örgütlenme şekillerini açıklamakta fayda vardır.

Goldberg (1992) en sınırlı ama en kolay kurulan örgütlenme şeklinin “temsilcilik olduğunu belirtmiştir. Temsilcilikler ne mevduat kabul edebilirler ne de kredi verebilirler. Bunun yerine, yabancı bankalar için temsilci olarak hareket ederler ve ana bankaya gönderilecek ödemelere aracılık ederler. Temsilcilikler genellikle ev sahibi ülkedeki ilişkileri geliştirmek için kurulurlar (Clarke ve diğ., 2003: 50).

Temsilcilikler, başka bir ülkenin bankacılık sektöründeki yatırımların en sınırlı biçimi olarak yabancı ülkede ticari bir varlık kurulmasını gerektirmektedir. Temsilcilikler, mevduat toplama ve kredi verme gibi bankacılık faaliyetlerinde bulunamamaktadır. Temsilcilikler, ana ülkedeki bankanın faaliyetlerini destekleme kapsamında ve temsilcisi olduğu banka adına ana bankaya gönderilecek ödemelere aracılık görevi görmektedir, ana bankadan verilecek kredilerin hazırlığını gerçekleştirmekte ve ülke ekonomisi hakkında bilgi toplamaktadır (Bumin, a.g.e., s. 14).

Ev sahibi ülkede açılan şube ise, yasal olarak ana bankanın bir parçası şeklinde hizmet vermektedir. Şube hem ana hem de ev sahibi ülkenin yasal düzenlemelerine uygun çalışmak durumundadır. Şube, ana ülke dışına giden müşteriyi izlemek (follow-the-client) için iyi bir araç konumundadır. Şubeler sayesinde, ana bankanın uluslar arası piyasalarla yakın temas kurması ve uluslararası finansman kaynaklarına erişmesi mümkündür. “Şube bankacılığı”nın

daha gelişmiş bir biçimi ise, ev sahibi ülkenin mevcut yerli bir bankasının satın alınması yoluyla söz konusu bankanın şube ağına ve müşteri portföyünün kullanılarak faaliyet gösterilmesidir. Son yıllarda, artan özelleştirmeler ve deregülasyon politikaları sayesinde, kamu bankaları veya yerli özel bankalar kısmen veya tamamen yabancılar tarafından satın alınmaktadır (Yayla vd., 2005: 4).

Bağlı ortaklık, ev sahibi ülkede çoğunlukla bir ana bankanın tamamına sahip olarak hareket eden ve genellikle şubelerden daha geniş çeşitlilikte finansal hizmetler sunan ve ayrı bir tüzel kişiliği olan kuruluştur (Hryckiewicz ve Kowalewski, 2008: 23). Bir bağlı ortaklık için temel kısıt, sahip olduğu tüm değerlerin toplamı temelinde kredi verebilmesidir. Bu nedenle, bu tür bir ortaklık kurumsal kredi verme ve ticaret faaliyetlerinde pek uygun değildir. Bağlı ortaklıkta, yabancı bankalar kontrolü tamamen ellerinde bulundurmazlar, bu yüzden bu ortaklığın işlevi uzun vadeli taahhütten ziyade bir olasılıkla sınırlıdır (Thi ve Vencappa, 2008: 8).

İlişkili ya da yabancı ortaklı banka, ev sahibi ülkenin mevzuatına göre kurulan, ana ülkedeki bankanın kısmen mülkiyetinde olmakla beraber mutlak olarak onun denetim ve yönetiminde olmayan bankalardır. Mülkiyetin diğer kısmı, yerel ortaklara bazen de ülke dışındaki yabancı ortaklara ait olabilmektedir (Akgüç, a.g.e., s. 683).

Kıyı bankacılığı (off-shore banking), yurtdışından sağlanan fonların yine yurtdışında değerlendirilmesi için sınır ötesinde banka oluşturulması ya da şube açılmasıdır. Ancak uygulamada kıyı bankaları, ana ülkedeki vergi ve benzeri yükümlülüklerden ve çeşitli kısıtlamalardan kaçınmak amacıyla yurtdışında oluşturulmaktadır. Bu nedenle kıyı bankaları çoğu kez tabela bankaları olarak kalmakta, işlemler fiilen finans merkezlerinde, ana kurumların merkezinde gerçekleştirilmekte, sadece muhasebe, kayıtlar kıyı bankalarında tutulmaktadır (Akgüç, a.g.e., s. 684).

II. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE

Bu bölümde Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayeli bankacılığın tarihsel gelişimi incelenerek yabancı bankaların sektördeki paylarına yer verilecektir. Ayrıca yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri ve ülkemize girişlerini çekici kılan koşullar ele alınacaktır.

2.1. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılık sektöründeki gelişmeler, ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu ekonomik durumdan, ticaretteki gelişmelerden, teknolojiye, finansal ihtiyaçlardan ve ekonomik birimlerin beklentilerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bunlarla birlikte sermaye birikimi, uluslararası sermaye akımlarının derecesi, diğer finansal kurumların gelişmişlik düzeyi de bankacılık sektörünün gelişimine etki eden diğer faktörlerdir (Apak ve Tavşancı, 2008: 34).

Türk bankacılık sektörü Türk finansal sistem içerisinde en büyük paya sahiptir. Bankacılık sektörünün Türk finansal sistem içindeki payı Eylül 2011 tarihinde yüzde 77.8'dir (Karabıyık ve Gökmen, 2012: 39).

Bu bölümde, Türk bankacılık sektörü ve yabancı sermaye gelişimi; Osmanlı İmparatorluğu, ulusal bankalar, kamu bankaları ve özel bankalar dönemi, planlı dönem, serbestleşme ve dışa açılma dönemi ve son olarak yeniden yapılanma dönemi şeklinde kategorize edilerek incelenecektir.

2.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nda bankacılık İstanbul'un fethi ile başlar. İstanbul'un fethi, Avrupa ekonomisi ile Osmanlı Devletinin tanışmasını sağlamıştır. Çünkü fethedilen İstanbul, Akdeniz ve Karadeniz bağlantılı iki ticaret yolunun ortasında bulunuyordu ve bu ticaretin kalbi, bankalar ya da bankerlerdi (Kazgan, 1997: 19). Osmanlı İmparatorluğu devrinde bankacılık işlemlerine benzer faaliyetler, önceleri sarraf, daha sonraları "Galata Sarrafları" ve son zamanlardaki "Galata Bankerleri" tarafından yapılmıştır. Sarraflık ve bankerlik azınlıkların kontrolünde olduğu için, bankacılık faaliyetleri de yabancı bankalarla başlamıştır (Aksoy, a.g.e., s. 263).

İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) İmparatorluk döneminde (1847) kurulan ilk bankadır. 1852 yılına kadar faaliyette bulunan bu banka, daha çok kambiyo işlemleri ile ilgilenmiştir (Aydemir, 2004: 5).

Tanzimat fermanının ilanından sonra İngiliz sermaye sahiplerinin isteği üzerine, İngiltere kraliçesinin 24 Mayıs 1856 tarihli bir emirnamesiyle Bank-ı Osmani (Ottoman Bank) faaliyete geçmiştir. Merkezi Londra da olan bankanın esas iş merkezi ise İstanbul idi (Aydemir, a.g.e., s. 5). Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra devlet harcamaları, devlet gelirlerini aşmıştır. Böyle bir döneme girilmesi sonucunda devlet kaynak gereksinimini önce kaimelerin çıkarımı, sonra da toplanacak vergiler karşılık gösterilerek İstanbul'da etkinlikte bulunan sarraf ve bankerlerden borç alınması ile karşılanmaya çalışmıştır. Bunun ardından, Kırım Savaşı'nın bitiminde yapılan 1856 Paris Barış Antlaşması'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borç alma olanaklarını arttırmış olması, Osmanlı Bankası'nın kurulmasındaki en önemli etkindir (Coşkun, Ardor, Çermikli Eruygur, Öztürk, Tokatlıoğlu, Aykaç, Dağlaroğlu, 2012: 3).

Osmanlı Devleti döneminde Türkler, ticaretle uğraşmaya pek yönelmemişlerdir. Özellikle ödünç para verme, alma işlemi ve faiz mekanizmasına, hem milli gurur, hem de dini sebeplerden dolayı ilgi duymamışlardır. Bu yüzden bahse konu faaliyetler, Türklerin dışındaki Gayrimüslim, Yahudi, Ermeni ve Rum gruplarınca yürütülmüştür (Aydemir, a.g.e., s. 6).

Gelişim süreci açısından incelendiğinde sarraf – banker – banka zincirinin söz konusu olduğu görülmektedir. 18. yüzyılın sonuna kadar, bankacılık benzeri işlemler yapan sarraf ve bankerler genellikle, hazine ve saraya ödünç para verme, bazı kambiyo işlemleri yapma, senet alım-satımı yapma, başkalarına ait paraları değerlendirme ve devlet adamlarına ait malların gelir bakımından yönetimi gibi işlemleri yapmışlardır (Aksoy, a.g.e., s. 263).

1856-1875 yılları arasında, Osmanlı Devleti'ne borç vermek ya da borç bulmak için yabancı sermayeli 11 banka kurulmuştur. Osmanlı Bankası'nı İmparatorlukta faaliyet göstermiş diğer yabancı bankalardan ayıran en önemli özellik, bankaya para basma ayrıcalığının verilmiş olmasıdır. Osmanlı Bankası'na yine aynı dönemde Avrupa ülkelerinde kurulmasına başlanan merkez bankalarının yetkileri tanınmış, ayrıca devlet bütçesini denetleme yetkisi de verilmiştir. Verilen bu yetkilere rağmen Osmanlı Bankası ekonominin likitide ve kredi hacminin belirlenmesinde etkin bir rol oynayamamıştır (Apak ve Tavşancı, 2008: 36).

1875 yılından sonra 1922'ye kadar yabancı sermaye ile 7 banka kurulmuş, 18 yabancı banka Osmanlı topraklarında şube açmıştır. Bu bankaların en uzun ömürlü olanı, daha sonra unvanı Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası ve 1990 yılında da İnterbank olarak değiştirilen, 1888 yılında kurulmuş Selanik Bankası'dır. Bu dönemde faaliyet gösteren bankaların Osmanlıya kredi sağlamakla birlikte kendi ülkelerinin çıkarlarına çalışmaları, faaliyetlerini ülkelerinin en fazla ilgi gösterdiği sektör ve bölgelerde yoğunlaştırmaları ise dikkat çekici bir konudur (Apak ve Tavşancı, 2008: 36).

Tablo 8. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kurulan Çokuluslu Nitelikteki Yabancı Bankalar

Bankanın Adı	Kuruluş Tarihi	Kurulduğu Yer	Sermayenin Kaynağı
Bank-ı Dersaadet	1847	İstanbul	İki Galata Bankeri
Bank-ı Osmani	1856	Londra	İngiliz ve Fransız Sermayesi
Türkiye Bankası	1860	İstanbul	İttihad-ı M. Alinin %40'ına sahip değişik kökenli firma ve kişiler
Şirket-i Umumiyyei Osmayie	1864	İstanbul	Değişik banker ve şirketler
Şirket-i Umumiyyei Osmayie	1866	İstanbul	İngiliz sermayesi
İtibar-ı Umimii Osmani Şirketi	1868	İstanbul	Tuburi ve Mahtumları
Avusturya Osmanlı Bankası	1871	Viyana, İstanbul	Avusturya Bankalar Grubu ve İÜO Şirketi
II. İstanbul Bankası	1872	İstanbul, Londra	İngiliz Sermayesi ile birkaç Galata Bankeri
Kambiyo ve Esham Şirketi	1872	İstanbul	Bir grup banker ve İÜO Şirketi
Selanik Bankası	1888	Selanik	Avusturya ve Fransız Bankası Musevi Sermayedarlar
Şark Şimendiferleri Bankası	1878	Zürih	Almanya ve İsviçre Bankalar Grubu
Midilli Bankası	1891	İstanbul	Bir Rum Tüccarı ve Bankeri
Türkiye Bankası	1909	İstanbul	Bir İngiliz Bankeri ve Londra Bankası
Türkiye Ticaret ve Sanayii Bankası	1910	İstanbul	Bir Grup Azınlık
Osmanlı Bankası	1910	İstanbul	İstanbul'da Mukim Bazı Ermeni Bankerler

Kaynak: Aksoy, T. (1998). “Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslarüstü Bankacılık”, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın no: 109, sayfa. 267-268.

1856-1923 yılları arasında kurulan bankalarda yabancı sermayeli bankalar çoğunlukta olmakla birlikte, 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması sonucu ulusal sermaye ile pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankaların kurulma süreci başlamıştır. Ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkmasındaki temel neden, ülke içinde birikmekte olan sermayeyi yabancı ve azınlık bankalarının elinden almak ve sözü edilen sermayeyi ulusal ticareti geliştirmek amacıyla kullanmaktır. Kurulan ulusal bankaların verdikleri krediler de daha çok ticari kredi, esnaf kredisi, tarımsal kredi, emlak kredisi ve tüketim kredisi şeklinde olmuştur. Ulusal sermaye ile kurulan bankaların büyük çoğunluğu uzun ömürlü olamamış, güçlü yabancı bankalarla rekabet edemeyerek etkinliklerine son vermek zorunda kalmışlardır (Coşkun vd., a.g.e., s. 4).

2.1.2. Ulusal Bankalar Dönemi (1923 – 1932)

Osmanlının maddi manevi mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyetinin devraldığı iktisadi yapı oldukça yıpranmış ve büyük ölçüde tarıma dayanmaktaydı. Bu nedenle kuruluş yıllarındaki iktisat politikaları, devralınan bu iktisadi ve sosyal yapının değiştirilmesine yönelik olmuştur. Şubat 1923 tarihinde tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi kesimlerinden delegelerin katılımıyla gerçekleştirilen İzmir İktisat kongresinde, Cumhuriyet döneminde ekonominin alacağı yön ve biçim temel nitelikleriyle belirlenmiştir. Kongre'de, iktisadi gelişme için ulusal bankacılığın kurulması ve geliştirilmesi zorunluluğu tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu çerçevede iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasında bankacılık kesiminin taşıdığı önemin bilinciyle ulusal bankacılığın geliştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur (Coşkun vd., a.g.e., s. 5).

Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında Türkiye'de 22 ulusal sermayeli, 13 yabancı sermayeli toplam 35 banka faaliyet gösteriyordu. Sayıca yabancı

bankalardan çok olan, ulusal bankaların çoğu mahalli ihtiyaçlara cevap veren tek şubeli banka niteliğindeydi. Daha geniş bir faaliyet alanına sahip olan diğer ulusal bankalar ise, ekonominin kredi ihtiyacını karşılayabilecek güce sahip olmadığı için kredi piyasası mali yapıları daha güçlü olan yabancı bankaların egemenliği altındaydı. Yabancı bankaların dış ticaret yanında, ağırlıklı bir şekilde ülkemizde faaliyet gösteren yabancı firmaları finanse etmeleri ise ulusal ekonominin gelişmesi için yeterli değildi. Ayrıca merkez bankası işlevleri de yabancı sermayeli bir banka tarafından yürütülüyordu (Coşkun, 2006: 26).

1923 yılına ilişkin kesin veriler olmamakla birlikte, Cumhuriyet dönemine geçişte mevduat ve kredi piyasasında yabancı bankaların payı %50 civarında hesaplanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan veya Türkiye’de şube açarak faaliyette bulunan 38 yabancı bankadan 13’ü Cumhuriyet dönemine geçmiştir. Bunlar; Osmanlı Bankası, Selanik Bankası, Credit Lyonnais, Deutche Orient Bank, Deutche Bank, Banca Di Roma, Banco Commerciale Italiana, Bank Marmaras Blank ve Şurekası, Hollantse Bank Uni. N.V., American Express Comp. Inc., Banque Francaise Des Pays Orient, Commercial Bank of the Near East ve Ionian Bank dır (Apak ve Tavşancı, 2008: 37-39).

Tablo 9. 1923 – 1933 Döneminde Yabancı Bankalar

Bankanın Ünvanı	Merkezi	Türkiye’de Şube Açtığı Yıl
1- Hrisovaloni Bankası (Banque Chrisovloni)	Bükreş-Romanya	1924
2- Bank Belj Pur Letranje	Brüksel-Belçika	1924
3- Umumi Ticareti Hariciye Bankası	Paris-Fransa	1925
4- S.S.C.B. Ticareti Hariciye Bankası	Moskova-Sovyet	1925
5- İtalyan Şark Bankası	Milano-İtalya	1925
6- Bank-Franko Azyatik	Paris-Fransa	1929

Kaynak: Aydemir, N. (2004). “Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık”, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası, sayfa. 21.

1923 yılında ülkemizde faaliyette bulunan 13 yabancı bankaya ilave olarak 1923 – 1933 yılları arasında yukarıda gösterilen yabancı bankalar da şube açmışlardır. 1929-1930 dünya ekonomik buhranı, ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların faaliyetlerini de etkilemiş ve söz konusu dönemde İyonien Bank Limited (1929), Banka Marmaras Blank ve Şürekası (1929), Bank Belj Pur Letranje (1929), İtalya Şark Bankası (1931), Credit Lyonnais (1933), Umumi Ticareti Hariciye Bankası (1933), Bank Franko Azyatik (1933), Memaliki Şarkiye Fransız Bankası (1933), yanlarında gösterilen tarihlerde ülkemizdeki faaliyetini bir süre durdurduğu için, 1933 sonunda ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların sayısı ona düşmüştür (Aydemir, a.g.e., s. 21).

Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adımlardan birisi, 1931 yılında T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. Banka 1932'de resmi olarak faaliyetlerine başlamıştır (Coşkun, a.g.e., s. 27).

2.1.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933 – 1944)

Büyük Dünya Krizi, devlete sermaye birikiminin niteliğini değiştirme ve sanayileşme lehine dönüştürme konusunda bir fırsat vermiştir. Bu döneme kadar devletin, özel sektörü bir türlü yönlendiremediği sanayileşme hedefine bizzat kendisinin ulaşmak durumunda kalmasıyla, bankacılık ve finans sistemi üzerindeki rolü artmıştır. Böylece devlet bankacılık sistemine “daha aktif olarak” girmiştir. Ayrıca yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerle birlikte; bir Merkez Bankası'nın oluşturulduğu, yabancı bankaların faaliyetinin sınırlandırıldığı, ulusal banka sermayesinin yoğunlaşmasının hızlandırıldığı, Menkul Kıymetler ve Kambyo Borsası üzerinde denetimin artırıldığı, ödünç para verme ilişkilerinin düzenlendiği, dolayısıyla banka ve finans dünyasının devletçi iktisat modeliyle biçimlendirildiği bir süreç başlamıştır (Kazgan, Ateş, Tekin, Koraltürk, Soyak, Eroğlu, Kaban, 1999: 113).

Sonuç olarak bu dönemde, korumacı devlet politikaları nedeniyle yeni yabancı bankaların kurulduğu söylenemez.

2.1.4. Özel Bankalar Dönemi (1945 – 1959)

1945-1959 döneminin en önemli özelliği, sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini özel sektörün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının almasıdır. Bu politika değişikliğinin başlıca nedeni, savaş yıllarında yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında tarım ve ticaret sektörlerinde varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkmış olması ve 1950 yılında iktidara iktisadi liberalizm ilkesini benimsemiş Demokrat Parti'nin geçmesidir. Bu dönemde özel sermaye birikimi önemli ölçüde artmıştır. Özel sermaye birikimindeki bu artış, özellikle 1950'den sonra tarımda makineleşmenin artması ve hızla genişleyen ekim alanları ile ard arda iyi ekim yıllarının yaşanmasının da etkisiyle gerçekleşmiştir. Özel kesimin güçlenmesi ve sanayi politikasında meydana gelen değişiklik, etkisini bankacılık sektörü üzerinde de göstermiştir ve bu dönem, özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur (TBB, 2008: 5-6).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından ekonomik canlanma tekrar başlamıştır. Buna paralel olarak, 1950 yılından sonra izlenen liberal politikalarla özel sektörün desteklenmesi bankacılığa yeni bir ivme kazandırmıştır ve birçok ulusal banka kurulmuştur. Ancak, 1954 yılında yabancı sermayeyi desteklemek amacıyla kar transferi ve eşit muamele gibi hükümler taşıyan 6224 sayılı Yabancı Sermaye'yi Teşvik Kanunu'na rağmen, bu dönemde iç piyasadaki alım gücü yetersizliği, üretimin azalması, giderek artan dış borçlar, dış ticaret açığı ve enflasyonun ekonomide yarattığı bozulmaya paralel olarak yabancı sermaye girişleri sınırlı kalmıştır (Odyakmaz Tekebaş, 2005: 16).

2.1.5. Planlı Dönem (1960 – 1980)

1950’li yılların sonunda yaşanan ekonomik ve siyasal bunalım sonrasında planlı kalkınma anlayışı benimsenmiştir. 1963-1980 yılları, kalkınma planları çerçevesinde ithal ikamesi sanayileşme politikalarının bilinçli olarak uygulandığı bir dönemi kapsamaktadır (Kazgan, vd. 1999: 284).

İthal ikameci stratejinin izlenmesi sırasında Türkiye ekonomisi, geliştirilmesine çalışılan sektörlerin korunması için, dışa kapalı bir ekonomi olarak yönetilmiştir. Faiz oranları ve döviz kurları gibi temel fiyatlar hükümet tarafından dünya piyasalarından bağımsız olarak belirlenmiştir. Planlarda kalkınmada öncelikli olarak belirtilen sanayi, bayındırlık, enerji, ulaştırma, madencilik ve dışsatım sektörlerinin fon ihtiyaçlarının düşük maliyetle karşılanabilmesi için negatif reel kredi faiz politikası uygulanmıştır. Ayrıca bu sektörlerin ithal girdi maliyetlerinin düşük tutulabilmesi için TL’nin aşırı değerlendirildiği bir döviz kuru politikası da uygulanmıştır. Planlı dönemde bankacılık sektörü büyük ölçüde devlet kontrolü altında kalmıştır. Bu nedenle mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiştir. Bankaların temel işlevi ise kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır (TBB, 2008: 11-12).

Cumhuriyet döneminde ilginç olan gelişme, 1929 yılından sonra yaklaşık 50 yıl süreyle Türkiye’de yeni yabancı banka kurulmamış ve şube açmak yoluyla dahi faaliyete geçmemiş olması ve 1980 yılında ülkemizde faaliyette bulunan yabancı banka sayısının 4’e değin gerilemesidir. Bu dönemde Selanik Bankası 1969 yılında Kara Mehmet Grubu tarafından satın alınmış ve unvanı Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası olarak değiştirilerek ulusal sermayeli banka statüsüne dönüştürülmüştür (Akgüç, 2007: 11).

1929 Sonrası Türkiye’de faaliyete geçen ilk yabancı banka 1977 yılında kurulan Arap -Türk Bankasıdır. Bu banka, Arap – Libya Ticaret Bankası yüzde 40, Kuwait Instment Company yüzde 20, T. İş Bankası yüzde 20 ve Anadolu Bankası yüzde 20 paya sahip olmak üzere kurulmuştur. Anadolu Bankası’nın yüzde 20 payını daha sonra T. İş Bankası satın almıştır. Sözü edilen banka, uluslararası bankacılık yapmak ve uluslararası finans pazarlarından kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1980 yılına gelindiğinde Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı banka sayısı, Osmanlı Bankası, Arap – Türk Bankası, Banco Di Roma ve Hollantse Bank Uni. N.V. olarak, 4’e ve bu bankaların mevduat – kredi piyasasındaki payı da yüzde 2 - 3 aralığına kadar gerilemiştir (Akgüç, a.g.m., 12).

Tablo 10. Türk Bankacılık Sektöründe 1971 – 1980 Döneminde Banka – Şube ve Personel Sayıları

	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
Yıllar	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları
1971	12	23	5	1.492	1.800	113	34.362	32.949	1.973
1972	12	22	5	1.553	1.992	114	35.697	36.520	2.016
1973	12	21	5	1.616	2.269	114	39.037	41.590	2.107
1974	12	22	5	1.700	2.585	114	41.997	45.012	2.080
1975	12	23	5	1.752	2.715	114	45.015	48.839	2.145
1976	13	23	5	1.835	2.862	114	48.931	52.731	2.135
1977	13	23	5	2.009	3.094	109	54.341	56.680	2.154
1978	13	24	4	2.173	3.181	104	58.931	58.091	1.800
1979	13	24	4	2.353	3.285	104	61.076	59.216	1.818
1980	12	24	4	2.469	3.374	105	62.480	60.596	1.842

Kaynak: TBB, 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, TBB Yayın No:262, Kasım 2008, s. 183.

1980’li yıllara kadar, Türkiye’deki uluslararası bankacılık faaliyet düzeyi küçük boyutlu olarak temsilcilik gibi dolaylı bağlantılarla devam ettirilmiştir ve yabancı banka sayısında azalışın olduğu görülmüştür. Bu durumun nedenleri arasında, bu dönemde, yabancı banka girişi ve şube açma konusunda takınılan olumsuz tavır ve bakış açısı ile yabancı bankaların enformasyon eksikliği, politik vb. nedenlerle Türkiye ekonomisinin sahip olduğu üretim ve tüketim potansiyelini gerektiği gibi değerlendirememeleri sayılabilir (Aksoy, a.g.e., s. 273).

2.1.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981 – 2001)

1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisi uluslararası piyasalara açılarak dünya ekonomisiyle entegre olma sürecine girmiştir. Dışa açılma sürecinde, önce mal ve hizmet daha sonra da sermaye piyasaları serbestleştirilmiştir. Bu sürecin tüm aşamalarında finansal kesimin ve özellikle bankacılığın önemli bir yeri olmuştur (Köne, 2003: 238).

24 Ocak 1980 istikrar programı ve bu programa dışa açılma, serbest Pazar ekonomisine geçiş, liberalleşme, ihracata dayalı büyüme gibi amaçların eklenmesi ve dünya finans pazarlarındaki gelişmeler Türk bankacılık sistemi üzerinde de etkisini göstermiştir. 24 Ocak kararlarının yanı sıra, dünya finans pazarlarında liberal eğilimler, küreselleşme, kambiyo kontrollerinin kaldırılması, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, dünya ticaretinin hızla artması, iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, yabancı bankaların kurulmasına ve/veya Türkiye’de şube açmalarına elverişli ortam yaratmıştır (Akgüç, a.g.m., s. 12).

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Sektöre yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmiş ve mevduat/kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır. Bunun sonucunda sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabet, klasik mevduat bankacılığı

yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesini beraberinde getirmiştir (Apak ve Tavşancı, 2008: 44). Bu dönemde bankacılık sektöründe teknolojik anlamda da büyük ilerleme yaşandığı görülmektedir. Banka müşterilerine yönelik; kredi kartı, tüketici kredileri, döviz tevdiat hesapları, leasing, faktoring hizmetleri ve türev ürünler gibi yeni hizmetler sunulmaya başlanmıştır (TBB, 2008: 15).

1980 yılında sayısı 4'e kadar gerilemiş olan yabancı banka sayısı 1991 yılında 24'e yükselmiştir. Ancak bankalar arası birleşmeler ve bazı yabancı banka şubelerinin Türkiye'de faaliyetlerini durdurmaları sonucu, 2001 krizi öncesi ülkemizde faaliyet gösteren yabancı banka sayısı, 18'i mevduat- ticaret bankası, 3'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere 21 olmuştur. 1980 sonrasında ülkemizde yabancı sermayeli bankaların sayısında meydana gelen hızlı artışa rağmen, Osmanlı Bankası'nın ulusal banka statüsüne dönmesinin de etkisiyle, yabancı bankaların kredi – mevduat pazarındaki payları belirgin bir artış göstermemiş yüzde 3 düzeylerinde kalmıştır (Akgüç, a.g.m., s. 12).

Tablo 11. Türk Bankacılık Sektöründe 1981 – 2001 Döneminde Banka – Şube ve Personel Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları
1981	12	24	6	3.545	2.569	123	61.977	62.152	2.034
1982	12	24	9	2.602	3.618	127	62.458	66.055	2.453
1983	13	19	10	2.817	3.345	113	69.196	61.203	2.603
1984	12	19	13	2.764	3.315	117	69.992	61.438	2.769
1985	12	20	15	2.817	3.325	120	72.214	62.886	2.652
1986	8	24	17	2.727	3.493	117	72.024	66.783	2.901
1987	9	24	17	2.898	3.404	104	78.390	66.045	2.721
1988	8	25	19	2.953	3.457	106	78.730	67.724	2.810

1989	8	24	21	2.972	3.501	106	80.141	68.041	2.929
1990	8	25	23	2.975	3.455	113	80.825	68.145	3.012
1991	8	26	21	3.027	3.325	108	81.214	66.555	3.011
1992	6	31	20	3.001	3.077	109	78.223	63.337	3.010
1993	6	32	20	3.008	3.105	108	76.553	62.764	2.408
1994	6	29	20	2.917	3.063	105	74.462	59.161	3.256
1995	5	32	18	2.875	3.240	104	72.699	63.010	2.985
1996	5	33	18	2.886	3.429	104	70.284	68.592	3.170
1997	5	36	18	2.915	3.764	116	69.218	76.601	3.799
1998	4	38	18	2.832	4.393	115	71.072	86.066	4.051
1999	4	31	19	2.865	3.960	121	72.007	76.386	4.185
2000	4	28	18	2.834	3.783	117	70.191	70.954	3.805
2001	3	22	15	2.725	3.523	233	56.108	64.380	5.395

Kaynak: TBB, 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958–2007", İstanbul: TBB Yayın No:262, Kasım 2008, s.183.

1980 yılında Türk bankacılık sisteminde yabancı sermayeli banka sayısı 4 iken bu sayı 1980 yılından sonra liberalleşme çabaları sonucunda hızla artarak 1990 yılına gelindiğinde 23'e ulaşmıştır. Özellikle yabancı sermayeli banka sayısında meydana gelen artıştan dolayı toplam banka sayısında da önemli bir artış yaşanmıştır. 1980 yılında 45 olan toplam banka sayısı 1990 yılına gelindiğinde Tablo 12'de görüldüğü üzere 56'ya yükselmiştir. Ancak yabancı banka sayısında meydana gelen bu yükselişe karşın banka şube ve personel sayılarında önemli bir artış gözlenmemiştir. 1991–2001 döneminde, yabancı bankaların sayısında azalmayla birlikte çok fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Ancak yabancı banka sayısındaki bu az da olsa düşüğe rağmen banka personel sayılarında bir artış görülmektedir. Bu da bize bu dönemde yabancı bankaların Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşmasında bir artış olduğunu göstermektedir.

2.1.7. Yeniden Yapılanma Dönemi

Türkiye, Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizin ardından, Mayıs 2001’de “güçlü ekonomiye geçiş programı” ilan ederek, ekonomik politikalarında temel bir değişikliğe gitmiştir. Programın ana unsurları (TBB, 2008: 36) :

1. Enflasyonla etkin mücadeleyi ve fiyat istikrarını sağlayacak bir para politikası uygulamak,
2. Disiplinli bir maliye politikası uygulamak,
3. Başta bankacılık sektörü olmak üzere, finansal sektörün mali yapısını güçlendirmek,
4. Ekonominin bütün birimlerinde etkinlik, esneklik ve şeffaflık sağlayacak yapısal düzenlemeleri gerçekleştirmek, şeklinde belirlenmiştir.

Bankacılık sektörünün yapısı 2004 yılında enflasyon ve nominal faizlerin düşüşüne ve döviz değerinin artmasına göre şekil almıştır. Bu durum, rekabetin bankacılık hizmetlerine çekilmesine ve işlemlerde maliyet unsurlarının önem kazanmasına sebep olmuştur. Bu yılda tasfiye edilen bankalar birleştirilerek sayı azaltılmış ve sektörde başarısız özelleştirme uygulamalarının etkilerinin olumsuzlukları giderilememiştir. 2005 Mayıs ayında IMF ile yapılan yeni bir stand-by anlaşması sonucunda Bankacılık Yasası, Vergi İdaresi Reformu, Sosyal Güvenlik Reformu ve Teşvikli İllerin kaynak sorunları gibi konularda düzenlemeye gidilmiştir. Bu gelişmelerin yanısıra, etkili denetim tekniklerinin ve sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesi, yetersiz finansal altyapı, kamu bankalarının ve TMSF Bankalarının kaynak aktarımlarının devamı iç ve dış piyasalardan daha fazla ve uzun vadeli kaynak gelişimini engellemektedir. Ayrıca 17 Aralık 2004 tarihinde çıkan AB’den müzakere sürecine başlanması kararı, IMF ilişkileri ve yabancı sermayenin Türkiye’ye karşı tutumu bankacılık sektörünün genel yapısını etkilemektedir. Yani 2001 bankacılık krizinin bankaların değerleri üzerine etkisi, izlenen özelleştirme politikası, finans sektöründe birleşme ve satın

alma eğilimleri yabancı sermayenin bankacılık sektörüne gelişini ve örgütlenme şeklini etkilemiştir (Apak ve Tavşancı, 2008: 45).

Tablo 12. Türk Bankacılık Sektöründe 2001 - 2011 Döneminde Banka – Şube ve Personel Sayıları

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları
2002	3	20	15	2.019	3.659	206	40.158	66.869	5.416
2003	3	18	13	1.971	3.594	209	37.994	70.614	5.481
2004	3	18	13	2.149	3.729	209	39.467	76.880	5.880
2005	3	17	13	2.035	3.799	393	38.046	78.806	10.610
2006	3	14	15	2.149	3.582	1.072	39.223	73.220	25.794
2007	3	11	18	2.203	3.625	1.741	41.056	75.124	36.707
2008	3	11	17	2.416	4.290	2.034	43.333	82.158	40.567
2009	3	11	17	2.530	4.390	2.062	44.856	82.270	39.676
2010	3	11	17	2.744	4.582	2.096	47.235	83.633	42.013
2011	3	11	16	2.909	4.944	1.938	50.239	89.047	37.047

Kaynak: TBB, “Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2010” ve “Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Aralık 2011” adlı raporundan derlenmiştir.

2001 sonrasının ülkemizde yabancı bankalar açısından özelliği, yabancı sermayenin ulusal bankaların paylarını satın alarak, söz konusu bankalarla sermaye çoğunluğuna veya nitelikli paya sahip olmasıdır. Yabancı sermaye, Osmanlı İmparatorluğu ve 1980 – 2000 dönemlerinde ülkemizde yeni banka kurarak ya da şube açarak, bankacılık sektörüne girerken; 2000 yılı sonrasında ise pay satın alma yoluyla, yeni bir banka oluşturmadan bankacılık sektöründe faaliyet göstermeye, ağırlığını artırmaya başlamıştır (Akgüç, a.g.m., s. 12).

2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankaların Payları

Bu kısımda yabancı sermayeli bankaların sermaye sahipliğine göre Türk bankacılık sektörü içindeki aktif payları, krediler payları ve mevduat payları 2002-2011 aralığındaki veriler esas alınarak incelenmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Yabancı Bankaların Aktiflerdeki Payları

Sermaye sahipliğine göre bankaların Türk bankacılık sektöründeki aktif payını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 13. Sermaye Sahipliğine Göre Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Aktif Payları

<i>Sektör Payları %</i>	Toplam Aktifler									
	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
<i>Kamu Sermayeli Bankalar</i>	29,4	31	31,3	29,4	29,2	29,6	31,4	34,9	33,3	31,9
<i>Özel Sermayeli Bankalar</i>	53,3	51,5	51,8	52,4	52,3	54,8	59,7	57,4	57	56,2
<i>Yabancı Sermayeli Bankalar</i>	13,6	14,1	13,5	14,8	15	12,2	5,2	3,4	2,8	3,1

Kaynak: TBB, Türkiye’de Bankacılık Sistemi “Seçilmiş Rasyolar” 2001- 2011, Rapor Kodu: YT05, Haziran 2012.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, kamusal sermayeli bankaların sektör içindeki payı 2002 yılında yüzde 31,9 iken 2011 yılına gelindiğinde bu oran yüzde 29,4’e gerilemiştir. Özel sermayeli bankaların sektör içindeki payı 2002 yılında yüzde 56,2 iken 2011 yılda bu oran 53,3 olmuştur. Yabancı sermayeli bankaların

sektör içindeki toplam aktif payında ise geçmişten günümüze dikkate değer bir artış söz konusudur. Yabancı sermayeli bankaların sektör içindeki varlık payı 2002 yılında yüzde 3,1 iken 2011’de yüzde 13,6’ya yükselmiştir.

2.2.2. Yabancı Bankaların Krediler ve Alacaklardaki Payları

Sermaye sahipliğine göre bankaların Türk bankacılık sektöründeki kredi ve alacaklarının paylarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 14. Sermaye Sahipliğine Göre Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Kredi ve Alacakların Payları

<i>Sektör Payları %</i>	Toplam Krediler ve Alacaklar*									
	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
<i>Kamu Sermayeli Bankalar</i>	27.8	28.8	27.2	23.8	22.5	21.6	20.6	20.9	18.2	16.6
<i>Özel Sermayeli Bankalar</i>	54	51.5	51.6	54.5	54.6	58.6	67.5	67.4	67.1	65.3
<i>Yabancı Sermayeli Bankalar</i>	14	16	16.9	17.6	18.8	15.3	6.8	4.6	4	4
*2008’den sonra “Krediler ve Alacaklar” olarak değişmiştir.										

Kaynak: TBB, Türkiye’de Bankacılık Sistemi “Seçilmiş Rasyolar” 2001- 2011, Rapor Kodu: YT05, Haziran 2012.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde; toplam krediler ve alacaklar içinde kamu bankalarının 2002 yılında yüzde 16.6 olan payının 2011 yılına gelindiğinde yüzde 27,8’e çıktığı görülmektedir. Özel sermayeli mevduat bankalarının payı ise 2002’de yüzde 65,3 iken 2011’de yüzde 54’e gerilemiştir.

Yabancı sermayeli mevduat bankalarının toplam krediler ve alacaklar payında ilgili yıllarda dikkate değer bir artış yaşanmış ve 2002’de yüzde 4 olan bu pay 2011’de yüzde 14 olmuştur. Yabancı sermayeli bankaların kullandıkları kredilerin payındaki yükselme özel sermayeli bankaların payında meydana gelen düşme ile açıklanabilir.

2.2.3. Yabancı Bankaların Mevduatlardaki Payları

Sermaye sahipliğine göre bankaların Türk bankacılık sektöründeki mevduatlarının payını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 15. Sermaye Sahipliğine Göre Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Mevduat Payları

<i>Sektör Payları %</i>	Toplam Mevduatlar									
	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
<i>Kamu Sermayeli Bankalar</i>	34,4	37,1	36,9	35,6	35,8	35,7	37,7	41,8	37,5	34,3
<i>Özel Sermayeli Bankalar</i>	52,3	50,1	50,2	51,1	49,7	52,3	57,4	55	57,3	58,5
<i>Yabancı Sermayeli Bankalar</i>	13,3	12,7	12,9	13,3	14,4	12	4,8	3,1	2,2	2,4

Kaynak: TBB, Türkiye’de Bankacılık Sistemi “Seçilmiş Rasyolar” 2001- 2011, Rapor Kodu: YT05, Haziran 2012.

Yukarıdaki tabloda yer alan bilgiler ışığında, 2002 yılından 2011 yılına kadar toplam mevduat içinde kamu bankalarının ve özel sermayeli bankaların payı düşerken yabancı bankaların paylarının arttığı söylenebilir. 2002 yılında toplam mevduat içinde özel sermayeli bankaların payı yüzde 58.5 iken, 2011 yılında yüzde

52.3'e gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankaların payı ise 2002 yılında yüzde 2.4 iken 2011 yılında yüzde 13.3 olarak gerçekleşmiştir.

2.3. Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Etkileri

Bu kısımda yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemek ve değerlendirmek amacıyla, sektörde yer alan bankalar sahiplik yapısına göre gruplandırılacaktır. 2007-2011 yılları arasında söz konusu grupların bazı seçilmiş rasyolarının gelişimi anlatılmaya çalışılacaktır. İncelemeye alınacak rasyolar ana başlıklarına göre; sermaye yeterliliği rasyoları, aktif kalitesi ve likidite rasyolarıdır.

2.3.1. Sermaye Yeterliliği Rasyolarının Gelişimi

1988 yılında, İsviçre'nin Basel kentinde yer alan Bank for International Settlements tarafından Basel komitesi oluşturulmuştur. Bu komite, bankaların üstlendikleri riskler karşılığında bulundurmaları gereken sermaye konusunda çalışmaktadır. Bankalar kredi, piyasa (kur, faiz, hisse senedi) ve operasyonel riskleri için Basel düzenlemeleri çerçevesinde minimum yüzde 12 oranında sermaye bulundurmak zorundadırlar. "Sermaye Yeterliliği" olarak isimlendirilen bu oran, bankaların sağlamlığı ve risk ölçümü açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Tablo 16. Yerli ve Yabancı Bankalarda 2007 – 2011 Dönemi Sermaye Yeterliliği Rasyoları

%	2011	2010	2009	2008	2007
SERMAYE YETERLİLİĞİ					
Türk Bankacılık Sistemi					
Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)	16.7	19.2	20.9	18.1	19.1
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	11.9	13.4	13.3	11.7	13.1
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları					
Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)	14.5	16.7	18.4	16.4	20.1
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	9.1	9.9	9.4	8.3	10.3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları					
Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)	15.5	18.2	19.7	16.4	17.2
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	11.7	13.4	13.0	11.1	12.2
Yabancı Sermayeli Bankalar					
Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)	16.9	17.3	18.8	16.7	14.5
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	11.9	13.6	14.7	12.6	13.2

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar 2011.

Yukarıdaki tablodan hareketle, sermaye yeterliliği kamusal sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankalarında sırasıyla 2007 yılında yüzde 20.1 ve 17.2 iken, 2011’de yüzde 14.5, 15.5’e gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankalarda ise bu oran 2007 yılında yüzde 14.5 iken 2011 yılında yüzde 16.9’a yükselmiştir. Sermayenin yeterliliği açısından söz konusu oranın yüksek olması önemlidir. Ancak karlılık açısından bu oranın çok yüksek olması tercih edilmez. Çok yüksek sermaye yeterliliği oranları karlılık ile çeliştiği için bu oran ekonomik konjonktür ile birlikte değerlendirilmelidir. Ekonominin büyüme dönemlerinde, kredi

hacminin artmasına paralel olarak bu oranın düşük olması normal görülmekteyken, küresel kriz ve küçülme dönemlerinde bu oranın yüksek olması tercih edilmektedir.

Sermaye yeterliliği açısından başka bir gösterge de özkaynakların toplam aktiflere oranıdır. Kamusal sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankaları sırasıyla 2007 yılında aktiflerinin yüzde 10.3 ve 12.2'sini özkaynakları ile fonlarken, 2011 yılında bu oran sırasıyla, yüzde 9.1 ve 11.7'e gerilemiştir. Sermaye yeterliliği açısında bu oranın yüksek olması tercih edilmesine rağmen bu durum özkaynak karlılığı ile çelişmektedir.

2.3.2. Aktif Kalitesinin Gelişimi

“Aktif Kalitesi” bankalar açısından son derece önemli bir kavramdır ve ödünç verilen fonların geri dönüşünün bir göstergesidir (Aktaş ve Kargın, 2007: 41).

Tablo 17. Yerli ve Yabancı Bankalarda 2007 – 2011 Döneminde Aktif Kaliesi

%	2011	2010	2009	2008	2007
AKTİF KALİTESİ					
Türk Bankacılık Sistemi					
Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Aktifler	57.2	52.9	47.7	52.0	50.0
Tüketici Kredileri/ Toplam Krediler ve Alacaklar	33.0	33.3	33.7	31.7	33.3
Finansal Varlıklar (Net)/ Toplam Aktifler	26.1	32.1	35.2	29.4	31.3
Duran Aktifler/ Toplam Aktifler	2.8	3.1	3.5	3.5	4.1
Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Mevduat	95.0	82.8	75.1	80.9	78.6
Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar	2.7	3.7	5.4	3.6	3.5
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları					

Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Aktifler	54.2	49.2	41.5	42.0	38.6
Tüketici Kredileri/ Toplam Krediler ve Alacaklar	35.9	33.8	33.0	31.4	32.7
Finansal Varlıklar (Net)/ Toplam Aktifler	33.3	38.5	44.3	42.5	44.9
Duran Aktifler/ Toplam Aktifler	1.9	2.0	2.2	2.3	2.2
Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Mevduat	77.0	62.2	55.4	54.1	49.4
Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar	2.5	3.3	4.5	3.8	4.1
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları					
Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Aktifler	57.9	52.7	47.6	54.1	52.1
Tüketici Kredileri/ Toplam Krediler ve Alacaklar	31.1	32.0	32.9	30.7	32.9
Finansal Varlıklar (Net)/ Toplam Aktifler	25.1	32.6	34.6	26.3	28.5
Duran Aktifler/ Toplam Aktifler	3.5	3.9	4.2	4.2	5.3
Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Mevduat	98.1	85.0	77.1	86.2	86.2
Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar	2.4	3.3	5.4	3.5	3.6
Yabancı Sermayeli Bankalar					
Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Aktifler	58.9	60.1	59.8	61.8	62.6
Tüketici Kredileri/ Toplam Krediler ve Alacaklar	43.8	44.1	45.5	42.0	41.9
Finansal Varlıklar (Net)/ Toplam Aktifler	18.1	20.4	21.6	18.7	18.9
Duran Aktifler/ Toplam Aktifler	2.6	2.9	3.8	3.4	3.5
Toplam Krediler ve Alacaklar/ Toplam Mevduat	100.1	103.9	98.3	107.5	102.5
Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar	4.4	6.1	7.8	4.1	2.9

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar 2011.

Toplam kredilerin toplam aktifler içindeki payı 2007 yılında kamusal sermayeli mevduat bankalarında yüzde 38,6 iken, 2011 yılında söz konusu oran yüzde 54,2'ye yükselmiştir. Özel sermayeli bankalarda bu oran 2007 yılında yüzde 52,1 iken, 2011 yılında yüzde 57,9'a çıkmıştır. Yabancı sermayeli bankalar ise 2007 yılında aktiflerinin yüzde 62,6'sını kredi olarak kullanırlarken, 2011 yılında aktiflerinin yüzde 58,9'unu kredi olarak kullanmışlardır.

Aktif kalitesinin göstergelerinden biri de tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payıdır. Çeşitlendirme ve riskin tabana yayılması açısından tüketici kredileri ve küçük ölçekli işletmelere kullandırılan krediler son derece önemlidir. Tüketici kredilerinin; toplam krediler içindeki payı 2007 yılı itibariyle kamu bankalarında yüzde 32,7, özel sermayeli mevduat bankalarında yüzde 32,9 ve yabancı sermayeli bankalar grubu için ise bu oran yüzde 41,9 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılına gelindiğinde kamu bankaları, özel bankalar ve yabancı bankalarda bu oran sırasıyla 35,9, 31,1 ve 43,8 olmuştur.

Aktif kalitesi açısından bakılabilecek bir başka oran finansal varlıkların, toplam aktifler içindeki payıdır. Kamusal sermayeli mevduat bankaları 2007 yılında aktiflerinin yüzde 44,9'unu finansal varlıklarda değerlendirirken, 2011 yılında bu oran yüzde 33,3'e gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankalar grubunun ise; daha az finansal varlık tuttuğu görülmüştür. 2007 yılında bu oran yabancı sermayeli bankalar grubunda yüzde 18,9 iken 2011 yılında ise yüzde 18,1 olarak gerçekleşmiştir.

Aktif kalitesi açısından, aktiflerin yüzde kaçının duran aktiflerden (iştirakler, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar) oluştuğu da önemlidir. Tabloda da görüldüğü üzere bu oran banka gruplarının hepsinde söz konusu yıllarda giderek azalmıştır. Sektörde meydana gelen bu olumlu gelişme, tüm bankalar için de geçerlidir. Söz konusu oranın düşük olmasının bankaların net çalışma sermayesi üzerindeki pozitif etkisi de dikkate alınmalıdır.

Toplam krediler ve alacakların toplam mevduatlara oranı; bankaların mevduat kaynağını hangi oranda krediye dönüştürdüğüne ve ticari bankacılık faaliyetlerinin bir göstergesidir. Bu oran, bankanın almış olduğu 1 TL'lik mevduatın ne kadarını kredi olarak dağıttığını ifade etmekle beraber, yüksek olması bankanın verimli çalıştığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Yukarıdaki tablo ışığında, yabancı sermayeli bankalar grubunda, kamu sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankalarına kıyasla bu oran daha yüksektir ve 2007 yılında yüzde 102,5 iken 2011 yılında yüzde 101,1 olmuştur. Yani yabancı

sermayeli bankalar grubu ağırlıklı olarak; her iki dönemde de ticari bankacılık faaliyetlerinde oldukça etkin performans göstermiştir.

Aktif kalitesinin en önemli göstergelerinden biri olarak ele alınan takipteki kredilerin, toplam kredilere oranı; bankanın vermiş olduğu kredilerin ne kadarının tahsilinin mümkün olmadığını gösterir. Bu oran verilen kredinin kalitesini ölçmek için kullanılmaktadır. Takipteki krediler/Toplam krediler oranının düşük olması tercih edilmekle beraber bankanın kredi politikasındaki tutuculuğu da yansıtmaktadır. 2007 yılında kamusal sermayeli mevduat bankalarında yüzde 4,1 olan bu oran 2011 yılına gelindiğinde yüzde 2,5'e düşmüştür. 2009 yılında bu oran gerek kamusal ve özel sermayeli mevduat bankalarında gerekse yabancı sermayeli bankalar grubunda diğer yıllarla kıyaslandığında daha yüksektir. Bunun nedeni 2009 yılının küresel kriz çerçevesinde değerlendirilmesidir. Bu nedenle bu dönemin rakamlarını gösterge olarak almak yanlış sonuçlara neden olabilir. 2007 yılında yabancı sermayeli bankaların kullandığı kredilerin yüzde 2,9'u takibe düşerken 2009'da bu oran yüzde 7,8'e çıkmıştır. Ekonominin büyüdüğü dönemler olarak dikkat çeken 2010 ve 2011 yıllarında ise sırasıyla; bu oran yüzde 6,1 ve 4,4'e düşmüştür.

2.3.3. Likidite Rasyolarının Gelişimi

Yabancı sermaye ve kendi sermayesi ile faaliyet gösteren bir bankanın, para ve paraya çevrilme imkanı olan varlıklara sahip olma zorunluluğu vardır. Bir varlıkların paraya çevrilebilirliğine likidite denilmektedir. Likidite, bankanın belirli bir zamanda ödenmesi gereken borçlarını aksatmadan ödeyebilme yeteneğini ifade etmektedir. Bütün varlıklar hızla paraya çevrilemedikleri için, her bankanın kendi bünyesine göre borç ve taahhütlerinin vadelerini de dikkate alarak likidite derecesini tespit etmesi gerekmektedir. Likidite kısaca, mevduat sahiplerinin mevduatlarını ve diğer kredi verenlerin alacaklarını geri ödeyebilmek için yeterli fonun elde tutulması demektir (Gökmen, 2007: 70). Ayrıca kredi kullanmak isteyenlerin taleplerini karşılamak için de yeterli likiditeye sahip olmak gerekmektedir.

Tablo 18. Yerli ve Yabancı Bankalarda 2007 – 2011 Dönemi Likidite Rasyoları

%	2011	2010	2009	2008	2007
LİKİDİTE ORANLARI					
Türk Bankacılık Sistemi					
Likt Aktifler /Kısa Vadeli Yükümlülükler	53.4	54.7	54.3	44.5	62.4
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları					
Likt Aktifler /Kısa Vadeli Yükümlülükler	41.3	45.1	44.8	35.5	73.0
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları					
Likt Aktifler /Kısa Vadeli Yükümlülükler	54.9	54.9	56.7	45.6	57.4
Yabancı Sermayeli Bankalar					
Likt Aktifler /Kısa Vadeli Yükümlülükler	71.4	61.7	59.1	50.8	50.5

Kaynak: TBB, Seçilmiş Rasyolar 2011.

Bankacılık sektörünün en önemli risklerinden biri likidite riski olduğundan bankalar, belirli oranlarda, likit aktif tutmak durumundadırlar. BDDK, bankaların likit aktifleri ile kısa vadeli yükümlülüklerinin tamamını karşılaması zorunluluğunu getirmiştir. Yasal olarak da bankaların uymaları gereken, haftalık ve aylık likidite oranları belirlenmiştir. BDDK, likit aktif ve kısa vadeli yükümlülük tanımlamalarının kapsamını oldukça geniş belirlediği için, likit aktiflerin, kısa vadeli yükümlülükleri karşılama oranı; bilanço üzerinden hesaplandığında, BDDK'nın tanımlarının dışında kalmaktadır. Bu nedenle bankaların likidite oranlarına ulaşmak mümkün olmadığından, Türkiye Bankalar Birliği verilerinde yer alan likit aktifler / kısa vadeli yükümlülükler oranı kullanılacaktır.

Likit aktifler/ Kısa vadeli yükümlülükler bakıldığında, bu oran kamusal sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankalarında sırasıyla 2007 yılında yüzde 73

ve 57.4 iken, 2011 yılında yüzde 41.3 ve 54.9'a gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankalarda ise kamu ve özel bankaların aksine bir artış söz konusudur. Bu oran 2007'de yüzde 50.5 iken 2011 yılında yüzde 71.4 olarak gerçekleşmiştir. Ancak likidite oranlarının çok yüksek olması yine karlılıkla çeliştiği için bankaların likiditelerini doğru biçimde ayarlamaları gerekmektedir.

2.4. Yabancı Sermayeli Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Girişini Çekici Kılan Koşullar

Ulusal bankacılık sektöründe yabancı banka payının artmasının en temel nedeni finansal hizmetlerin küreselleşmesi ve artan arbitraj imkanıdır. Bu artışın ikinci nedeni olarak yabancı sermayeyi sınırlandıran politikaların yumuşatılması veya kaldırılması gösterilebilir. Üçüncüsü ise yaşanan bankacılık krizlerinin gelişmekte olan ülke piyasalarına giriş maliyetlerini düşürmesidir (Koyuncu ve Şahan, 2011: 261).

Türkiye 1980 yılından önce ithal ikameci bir yaklaşımla yönetilirken, 1980 yılında yaşanan krizden sonra bu krizin ülkedeki o zamanki döviz darlığına bağlanması ekonomi politikasının değiştirilmesine yol açmış ve ithal ikameci ekonomi modelinden vazgeçilip ithalat ve ihracata dayalı dışa açılımlı bir ekonomik modele geçilmiştir. Bu durum, yabancı yatırımcılara Türkiye'ye giriş için bir imkânın başlangıcı olmuştur (Ayaydın ve Berberoğlu, 2010: 63).

Türkiye, 1980 sonrası dönemde liberalleşmeyle birlikte, yabancılar için yeni ve karlı bir pazar haline gelmiştir. Yüksek gelişme hızına sahip olan Türkiye, gelişimini finanse edecek bir dış kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Dünyadaki sermaye hareketlerindeki serbestleşmeye paralel olarak Türk bankacılık sektörü de finansal serbestleşme yaşamıştır. Bankalar, o güne kadar sadece klasik bankacılık olarak adlandırılan mevduat bankacılığı yapmaktayken, 24 Ocak 1980 kararları ile daha önce hiç karşılaşmadığı rekabet ortamı ile karşı karşıya

kalmıştır. Daha da önemlisi, yabancıların Türkiye’yi karlı bir Pazar olarak görmeleri, yabancı bankalarla ulusal bankaların ortak iş yapma imkanı bulma arayışlarını da artırmış ve ulusal pazarı çekici hale getirmiştir (Çakar, 2003: 41).

Yeniden yapılandırma sonrasında Türk bankacılık sektörüne giriş yapan bankaların çoğu gelişmiş ülkelerde, özellikle AB üyesi ülkelerde faaliyette bulunan bankalardan oluşmaktadır. Söz konusu bankalar, uygunluğa erişen yerel bankacılık piyasalarında ulaşamayacakları karlılık ve büyüme olanaklarından yararlanmak için Türk bankacılık sektörüne yatırım yapmaktadırlar (Bumin, a.g.e., s. 126). Bu nedenle Türk bankacılık sektörünün karlılık seviyesini incelemekte fayda vardır.

Aşağıdaki tabloda Türk bankacılık sektörü aktif karlılığı ve sermaye karlılığı açısından 2002-2011 yılları arasında incelenmiştir.

Tablo 19. Türk Bankacılık Sektörü Karlılık Düzeyi

%	Aktif Karlılığı				Özkaynak Karlılığı			
Yıllar	Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Mevduat Bankaları	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları
2002	0,9	1,6	2,0	1,2	8,3	15,7	16,0	5,9
2003	2,2	2,2	2,1	2,7	16,5	18,7	13,9	11,2
2004	2,1	2,5	1,6	2,4	15,0	26,6	10,3	11,9
2005	1,3	2,3	0,6	2,5	10,6	21,6	4,7	15,5
2006	2,2	2,8	1,8	2,6	20,5	26,3	17,0	21,7
2007	2,5	2,8	2,4	2,0	20,9	26,8	19,9	15,2
2008	1,7	1,9	1,8	1,3	16,4	22,5	15,8	10,5
2009	2,4	2,6	2,4	1,9	19,7	27,2	18,5	13,1
2010	2,2	2,3	2,3	1,4	17,7	22,9	17,4	10,3
2011	1,6	1,6	1,7	1,5	14,8	17,0	14,4	12,4

Kaynak: TBB verileri.

Yukarıdaki tablo ışığında Türk bankacılık sektöründe mevduat bankalarının karlılık düzeyi incelendiğinde; aktif karlılığı mevduat bankalarında 2011 yıl sonunda yüzde 2.2 iken, yabancı sermayeli bankalarda bu oran aynı yıl için yüzde 1.5 olarak gerçekleşmiştir. Özkaynak karlılığı ise mevduat bankalarında yüzde 14.8, yabancı sermayeli bankalarda ise yüzde 12.4'tür. Hem aktif karlılığı hem de özkaynak karlılığı gerek mevduat bankaları gerekse yabancı sermayeli bankalar için bir önceki yıla göre düşüş eğilimindedir. 2008 yılı ABD'de yaşanan sıkıntılar nedeniyle, tüm dünyada özellikle bankacılık sektöründe birçok bankanın finansal açıdan zor duruma düşmesine sebep olmuştur. Türk bankacılık sektörünün bu olumsuz gelişmelerden pek fazla etkilenmemiş olmasının önemli nedenlerinden birisi, menkul kıymetleştirmenin ülkemizde gelişmiş bir pazara sahip olmamasıdır.

Gelişmiş ülkelerin bankacılık sektörleriyle kıyaslandığında Türk bankacılık sektörünün daha yüksek kar olanakları sunduğu görülmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği üyesi ülkelerinin bankacılık sektörlerinde aktif karlılığı 2006 yılı sonu itibariyle ortalama yüzde 0.73 olarak gerçekleşmiştir (Bumin, a.g.e., s. 126). Oysa Türk bankacılık sektöründe mevduat bankalarında 2006 yıl sonunda bu oran yüzde 2.2'dir. Ancak 2011 yılına gelindiğinde söz konusu oran mevduat bankaları için 1.6'ya düşmüştür.

Aksoy, yabancı bankaların Türkiye'ye gelişlerini etkileyen en önemli faktörün yeni iş fırsatları olduğunu saptamıştır. Türkiye'de bankacılık faaliyetlerinden elde edilen karın yüksek oluşu da önemli bir motivasyon olarak ortaya çıkmıştır. Bunların dışında yabancı sermayeli bankaların ülkemize gelişini motive eden faktörler; merkez ofis veya ana ülkeye finansal destek sağlamak, bankalararası rekabeti dengelemek, müşteri ilişkilerini korumak ve yasal avantajlar olarak sıralanabilir (1998: 323-324).

Türkiye için yabancı girişini cazip hale getiren üç faktör; artan nüfus, kişi başı gelir ve ülkemizin Avrupa ile Orta Doğu'nun kesişme noktasında

bulunmasıdır. Yatırım ortamı ve makroekonomik performansın iyileşmesi için yapılan reformlara ek olarak Türkiye ekonomisinin komşularıyla yaptığı yüksek dış ticaret ve büyüme potansiyeline sahip olması yabancıları ülkemize çeken ilave faktörlerdir. Bunların yanı sıra Türk bankalarının nispeten küçük ölçekli olması ve devralmaların kolay olması, ülkemize girişlerin daha kolay hale gelmesi, enflasyon oranının tek haneli rakamlara inmesi, bankacılık sisteminde daha iyi düzenleme ve denetlemeler yapılması gibi unsurlarda çekici faktörler arasında yer almaktadır (Aysan ve Ceyhan, 2006a: 15).

Aysan ve Ceyhan yaptıkları bir çalışmada yabancı girişine yol açan faktörleri çekici ve itici faktörler olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmada NBG- Finans bank, EFG Euro bank- Tekffen bank, Fortis- Dış bank, Dexia- Deniz bank, GE- Garanti bank, HSBC- Demir bank ve son olarak Uni Credito- Koç Group- Yapı Kredi olmak üzere yabancı girişine örnek yedi banka yer almaktadır. Çalışma, söz konusu yabancı girişleri hangi faktörlerin çekici ya da itici yaptığı üzerinde durmaktadır. Çekici faktörler ev sahibi ülke açısından, itici faktörler ise ana ülke açısından ele alınmıştır. Aşağıda yer alan tabloda bankalar ve bu bankalara ilişkin çekici ve itici faktörler yer almaktadır.

Tablo 20. Yabancı Girişine Yol Açan Faktörler

BANKALAR	NBG- Finans Bank	EFG Euro Bank- Tekfen Bank	Fortis- Dış Bank	Dexia- Deniz Bank	GE- Garanti Bank	HSBC- Demir Bank	Uni Credito- Koç Group- Yapı Kredi
ÇEKİCİ FAKTÖRLER							
<i>Yüksek miktartlı borç</i>	*	*	*	*	*	*	*
<i>Uluslararası ticarete artış</i>	*	*	*	*	*	*	*
<i>Gelişen teknoloji</i>	*	*			*	*	
<i>Ürün ve hizmet çeşitliliğinde artış</i>	*		*	*		*	
<i>Büyüme olanakları</i>	*	*	*	*	*	*	*
<i>Ev sahibi ülkede düşük rekabet Seviyesi</i>			*				
<i>Yeni müşteri tabanı</i>	*	*	*	*		*	*

<i>Deregülasyon</i>							
İTİCİ FAKTÖRLER							
<i>Düşük karlılık</i>	*	*	*	*	*		*
<i>Çeşitlendirme</i>	*	*	*				*
<i>Dış ticaret</i>	*	*	*	*		*	
<i>Yabancı yatırım</i>	*	*					
<i>Ana ülkede bankacılık sektörünün hacmi</i>	*	*	*	*			
<i>Müşterilerin peşinden gitmek</i>	*	*				*	
<i>Ana ülkedeki kısıtlayıcı düzenlemeler</i>							

Kaynak: Aysan, A. ve Ceyhan, Ş. (2006a). “Globalization of Turkey’s Banking Sector: the Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey”, MPRA Paper (No: 5489); Munich, Sayfa 18.

Teknolojik gelişme, hem ev sahibi ülke hem de ana ülkenin beklentileri arasında olan çekici bir faktördür. Türkiye’de Finansbank, Tekfenbank ve Garanti Bankası teknolojik olarak yabancı ortaklarından daha güçlü ve daha modern olduğu için yabancı yatırımcıları cezbetmiştir. Ürün ve hizmet çeşitliliğindeki artış da yabancı yatırımcıların beklentilerinden biridir. Örneğin, Finansbank, taşıt kredileri, tüketici kredileri, sigorta ve çekler gibi yüksek nitelikli perakende ürünleriyle National Bank of Greece’i kendine çekmiştir. Ev sahibi ülkede düşük rekabet seviyesi ise sadece Fortisbank’ın Türkiye’ye girme kararını etkileyen bir faktör olarak bildirilmiştir. Ayrıca pekçok yabancı banka sadece bir bankayı satın almak için değil aynı zamanda piyasa paylarını da arttırmak için Türkiye’ye gelmektedirler. Örneğin Denizbankı alarak Dexia müşteri tabanını önemli ölçüde arttırmıştır (Aysan ve Ceyhan, 2006a: 16).

İtici faktörlerden ilki ana ülkedeki düşük karlılıktır. Garanti – GE anlaşması ile kurulan ortaklık sonucunda, Fortis ise Dışbank hisselerinin büyük çoğunluğunu satın alarak karını arttırmıştır. NBG’de karını arttırmak amacıyla Finansbank hisselerini satın almıştır.

Yabancıları yurtdışında genişlemeye iten ikinci faktör çeşitlendirmedir. Avrupa ve Amerika’da organik büyüme ve ortaklık yoluyla genişlemeye çalışan,

kamu finans alanında piyasa payı Belçika’da yüzde 80’den, Fransa’da ise yüzde 40’dan fazla olan Dexia’nın genişleme stratejisi çeşitlendirmeye örnek gösterilebilir. Benzer şekilde, 100’den fazla ülkede faaliyette bulunan GE Garanti Bankası ile birlikte; Rusya, Romanya, Hollanda, Türkiye ve Ortadoğu gibi ülkelere yatırım yapmayı amaçlamaktadır. Türkiye’nin çeşitlendirme için seçilmesinin nedeni, hem kültürel hem de fiziksel olarak Ortadoğu’ya yakınlığıdır (Aysan ve Ceyhan, 2006b: 10).

Bankalar ayrıca uluslararası ticaret ve yatırımları arttırmak amacıyla da genişleme politikası uygulamışlardır. Diğer bir itici faktör ise ana ülkede bankacılık sektörünün nispeten küçük ölçekli olmasıdır. Bu nedenle söz konusu bankalar daha büyük fırsatlardan yararlanabilecekleri piyasaları araştırmaktadırlar. Bu noktada Türkiye; NBG, Fortis, Dexia gibi bankalar için çekici olmuştur.

III. BÖLÜM

VERİMLİLİKLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde öncelikle verimlilikle ilgili kavram ve tanımlara, verimlilik arttırma yöntemlerine, verimlilik ölçümüne ve verimlilik türlerine yer verilecektir. Daha sonra ise spesifik olarak bankacılık sektöründe verimlilik konusu irdelenecektir. Bankacılık sektöründe girdi ve çıktılarının belirlenmesine yönelik yaklaşımlar ele alındıktan sonra literatürde yer alan uygulamalar aktarılacaktır.

3.1. Verimlilikle İlgili Kavramsal Çerçeve

Literatürde etkililik, etkinlik ve verimlilik kavramları konusunda bir kavram kargaşası yaşanmaktadır. Pek çok bilim adamı bu kavramları eşanlamlı olarak kullanılabilmektedir. Bazı araştırmacılar ise, bu kavramların farklı anlamları olduğunu vurgulamaktadırlar (Yükçü ve Atağan, 2009: 1-2). Çalışmanın bu kısmında söz konusu kavramları hem eşanlamlı olarak kullanan, hem de farklı anlamları olduğunu vurgulayan yazarların görüşlerine yer verilerek bu kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Etkinlik Kavramı

“Etkinlik” günümüzde, iktisat ve işletme literatürünün dışında, bir çok alanda (kültürel etkinlik, sanatsal etkinlik vb.) kullanılmaktadır. Kavram, iktisadi olarak Fransızca “L’efficacité” (1945) kelimesinin karşılığı olup, “minimum çaba ve masraf ile maksimum sonuçlar elde etme kapasitesi” olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, İngilizce “Efficiency” kavramına karşılık, 1947’lerden itibaren eş anlamda “L’efficience” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kavram ayrıca, Ak İktisat Ansiklopedisinde teknik anlamda “çıktı-girdi” oranı olarak yorumlanmaktadır.

Buradan hareketle, bir kavram olarak çok uzun yıllardan beri kullanılmış olan etkinliğin bir ölçme tekniği anlamında kullanılışı oldukça yeni sayılmaktadır (Özbek, 2007: 6).

Üretim kaynaklarını veya girdileri ne derece iyi kullanarak çıktı üretilbileceğini gösteren bir kavram olan etkinlik, mevcut girdiyi kullanarak en fazla çıktıyı üretmek ya da daha az girdi ile mevcut çıktıyı elde etmek şeklinde yorumlanır (Budak, 2011: 96).

Etkinlik, girdi ve çıktıların gözlenen değerleri ile optimal değerleri arasında karşılaştırma yapılmasıdır. Bu karşılaştırma, girdilerden elde edilen maksimum olası çıktıların gözlenen çıktıları kıyaslayarak, çıktı üretmek için gerekli olan minimum olası girdilerle gözlenen girdileri mukayese ederek ya da her ikisinin bazı kombinasyonları ile yapılabilir (Fried, Lovell ve Schmidt, 7).

Etkinlik kavramı, çoğu kaynakta verimlilik kavramı ile karıştırılmasına rağmen, gerek kavram gerekse matematiksel hesaplama yöntemi olarak bu iki kavram farklılıklar göstermektedirler. Örneğin verimlilik bir referans noktasına ihtiyaç duyulmadan, yalnız bir karar verme birimi için hesaplanabilecek göreceli olmayan bir performans göstergesi iken, göreceli bir kavram olan etkinliğin hesaplanabilmesi için mutlaka birden fazla karar verme birimi gerekmektedir (Budak, a.g.m., 96).

3.1.2. Etkililik Kavramı

Etkililik, başarılması gereken son amaçlar ile ilişkilidir. Son amaçlardan kasıt sonuçlar ya da üretim olarak ifade edilebilir. Üretim genelde refah ve büyüme amaçlarıyla bağlantılı olduğu için bir çok faktör tarafından etkilenebilir. Etkililiği değerlendirmek, etkinliği değerlendirmekten daha zordur. Etkililik tüm amaçları gerçekleştirmede kullanılan kaynakların başarısını gösterir (Mandl, Dierx ve Ilzkovitz, 2008: 3).

Etkililik, planlanan sonuçlarla fiili sonuçların oranlanması sonucu elde edilir ve kısaca şu şekilde formüle edilir (Akdemir, 2009: 137):

$$\text{Etkililik} = \frac{\text{Fiili Sonuçlar}}{\text{Planlanan Sonuçlar}}$$

Amaçlara ulaşma derecesi olarak da ifade edilen etkililiğe ilişkin şu şekilde bir örnek verilebilir: “A” işletmesinin yıllık üretim hedefi 1500 birim ve buna karşılık gerçekleşen üretim miktarı da 1000 birim olsun. Bu durumda “A” işletmesinin etkililiği şu şekilde hesaplanır (Akdemir, a.g.e., s. 137):

$$\text{Etkililik} = \frac{1000}{1500} = 0,66$$

Literatürde etkinlik ve etkililik çoğunlukla aynı anlamda kullanılmasına rağmen aralarında ince farklılıklar söz konusudur. Aşağıda etkililik tanımlanırken bu farklılıklara da yer verilecektir.

Etkinlik mevcut kaynakların kullanımı ile ilgili bir kavramken, etkililik amaçlar ve sonuçlarla ilgili bir kavramdır. Etkinlik, kullanılan girdiler ile optimum çıktının sağlanması olarak ifade edilirken, etkililik ise girdilerin en iyi şekilde kullanılarak mümkün olan en iyi sonuçların elde edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak, etkililik ortaya çıkan sonuçların düzeyi ile ilişkili olduğu kadar etkinlikle de yakından ilişkilidir (Sarı, 2010: 27-28).

Tablo 21. Çeşitli Etkinlik ve Etkililik Bileşimleri

ETKİLİLİK	KAYNAKLARIN KULLANIMI (ETKİNLİK)	
	<i>KÖTÜ</i>	<i>İYİ</i>
YÜKSEK	Etkili fakat etkin değil, bazı kaynaklar boşa harcanıyor.	Hem etkili hem etkin, kaynaklar iyi kullanılıyor, performansı yüksek.
DÜŞÜK	Ne etkili, ne etkin, hem hedeflere ulaşamıyor hem de kaynaklar boşa harcanıyor.	Etkin fakat etkili değil, kaynak kullanımı iyi fakat hedeflere ulaşamıyor.

Kaynak: Yoluk, M. (2010). “Hastane Performansının Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi İle Değerlendirilmesi”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumları İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, sayfa: 10.

Sonuç olarak, bir firma etkin olmakla birlikte etkili çalışmayabilir. Mal üretimi yapan örgütlerde, örgütün etkinlik durumunu belirtmek üzere verimlilik kavramı da kullanılmaktadır. Literatürde verimlilik, elde bulunan kaynaklardan optimum çıktının sağlanması, etkililik ise, kaynakları en iyi şekilde değerlendirerek mümkün olan en iyi sonucun alınması biçiminde ifade edilmektedir. Etkililik daha çok planlara ulaşımı, verimlilik belli bir çıktının en az maliyetle üretilmesi, etkinlik ise bir girdi-çıktı mekanizması aracılığı ile işleri doğru yapabilme kabiliyeti olarak tanımlanabilir (Yükçü ve Atağan, a.g.m., s. 1-2).

3.1.3. Verimlilik Kavramı

Literatürde ilk defa hümanist Agricola'nın *De Re Metallica* (1530) adlı eserinde kullanılan “verimlilik” kelimesinin doğuşu, çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Agricola, madenin yeraltından çıkarılması yöntemlerini ve çıkan

cevherin zenginleştirilerek nasıl kullanıma elverişli hale getirileceğini araştırırken, “verimi şu yöntemler artırır” diyerek verimliliği bilimsel anlamda kullanan ilk kişi olmuştur. Agricola’nın verimliliği ilk kez yazılı olarak kullanmasından sonra fizyokratlar bu sözcüğe açık bir anlam yüklemişler, ayrıca verimli verimsiz ayrımını ortaya atmışlardır. Politik iktisadın ilk sistemli okulu sayılan Fizyokrat görüşün öncüsü Quesnay, “*Historical Viewpoint of Economic Theories*” adlı kitabında, 18. yüzyılın ilk yarısında bir verimlilik teorisi geliştirmiştir. Bu teoriye göre, üretken sınıf tarım yapan, toprağı işleyen olduğu için refahın ve zenginliğin gerçek kaynağı tarım ve toprak’tır. Fizyokratların 18. Yüzyıldaki çalışmaları ile bu kelime açık bir anlam kazanmaya başlamış ve *Le Littré* (1833), verimliliği “üretim hassası” şeklinde tanımlamıştır (Çoban, 2007: 21-22).

Verimlilik kavramı, üretim esnasında kullanılan insan gücü, hammadde, alet ve makineler, enerji, su, toprak, gübre gibi kaynaklarla elde edilen ürün arasındaki ilişkiyi, oranı ifade etmektedir. 19. yüzyılın ortalarına kadar insanların uğraştıkları işler tarım, zanaat ve ticaret etrafında toplanmaktaydı. Bu nedenle, verimlilik kavramı önce tarımsal faaliyetler ile ilgili olarak tanımlanmıştır. Sulanan, gübrelenen toprak, ıslah edilmiş tohum, aşılanmış ağaç, bu dönemde verimliliği artırmak için geliştirilen yöntemlerdir. Sanayi devriminden sonra ekonomik hayat büyük değişikliklere uğramış; iktisadi faaliyetler çoğalmış, yoğunlaşmış ve karmaşık bir hale gelmiş, verimlilik kavramının tanımı da üretim sürecinde yaşanan bu gelişmeleri yansıtmak üzere gelmiştir (Canbey Özgüler, 2005: 2).

Bir firmanın, sektörün ya da ekonominin verimliliğinden söz edilirken önemli olan, neye ve kime göre ve ne kadar verimli olduğudur. Birim zamanda, örneğin bir günde, bir ayda ya da bir yılda, üretilen mal ya da hizmetin büyüklüğü ölçülerek, onu üretmek için kullanılan kaynağın ya da kaynakların miktarına bölünmesi halinde, verimlilik oranına ulaşılır. Çeşitli hesaplamalar sonunda bulunacak bu verimlilik oranları ya da katsayıları, tek başlarına pek fazla anlam ifade etmemektedir. Bu nedenle bu oranları karşılaştırmalı olarak değerlendirmek

gerekmektedir. Söz konusu karşılaştırmalar ise bir işletmenin çeşitli bölümleri, değişik işletmeler, sektörler ya da ekonomiler arasında yapılabilmesinin yanısıra tek bir ürün, işletme, sektör ya da ekonomi düzeyinde veya değişik zaman dilimleri arasında da yapılabilir (Canbey Özgüler, 2005: 2-6).

Japon Verimlilik Merkezi ve Avrupa Verimlilik Kuruluşu tarafından yapılan ortak tanıma göre, verimlilik sosyal bir kavram ve her şeyde gelişimi hedefleyen bir düşünce tarzıdır. Bu kavram, bir kişinin zaten mevcut olan ve vurgulanan şeyleri önceki günle kıyaslandığında sonraki her gün daha iyi yapabilmesi anlamına gelir. Bir başka deyişle her şeyin bugün dünden, yarın ise bugünden daha iyi bir şekilde gerçekleştirilebileceği inancıdır. 1995 yılında verimlilik ile ilgili üç tanım ortaya çıkmıştır: (1) Verimlilik Çıktı/Girdi, bir başka deyişle etkinliğin ölçümüdür; (2) Çıktı/Girdi + Çıktı/Amaç olarak ifade edilen etkililik ve etkinliğin bir karışımıdır; (3) Organizasyonların yaptığı her şeyde daha iyi bir işleve sahip olması anlamına gelen daha geniş bir kavramı ifade eder (Roghanian, Rasli ve Gheysari, 2012: 551).

Asya Verimlilik Kuruluşu ise verimlilik kavramını etkinlik ve etkililiğin toplamı olarak tanımlamıştır ve bunu aşağıdaki şekilde formülize etmiştir (Roghanian vd. 2012: 551):

$$\begin{aligned} \text{Verimlilik} &= \text{Etkinlik} + \text{Etkililik} \\ &= \text{İşleri doğru yapmak} + \text{Doğru işler yapmak} \end{aligned}$$

Drucker'e göre işleri doğru yapmak anlamına gelen etkinlikten kasıt, örgütlerin minimum girdi seviyelerinde çıktı elde etme başarısıdır. Chan'a göre etkinlik ise işgücü, makine, kapasite ve enerji kaynaklarının en iyi bir şekilde yönetilmesidir. Kaynakların en iyi şekilde kullanılması; para ve zaman tasarrufu sağlar ve sonuç olarak şirketin performansının iyileşmesini sağlar (Roghanian vd. 2012: 551).

Verimlilik kavramı oldukça geniş bir kapsama sahiptir. Geniş anlamda verimlilik; üretim araçlarının ekonomik etkinliklerinin bir bütün olarak ölçülmesi anlamına gelirken, dar anlamda verimlilik üretime katılan her faktörün bir birimine düşen üretim faktör miktarının ölçülmesi ve devreler itibarıyla bu sayıların birbirleriyle karşılaştırılmasını ifade etmektedir (Canbey Özgüler, 2005: 1).

Verimlilikle birlikte karlılıkta önemlidir. Çünkü, karlılık ve verimlilik yüksek olursa finansal açıdan sağlamlık söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda karlılığın açıklanması önem arz etmektedir.

Kar; toplam gelir ile toplam maliyet arasında olumlu bir farkın olması durumunu ifade eder. Karlılık ise banka sermayesinin iyi yönetilip yönetilmediği ile ilgili performansı ölçen bir kavramdır. Banka sermayesinin iyi yönetilip yönetilmediği, yapılan yatırımın getirisi ile açıklanabilir. En önemli karlılık göstergelerinden biri olarak kabul edilen aktif karlılık oranı; net karın toplam aktiflere oranı ile hesaplanmakta olup 1 liralık varlık için ne kadar vergi sonrası kar (net kar) elde edildiğini gösteren bir performans (karlılık) oranıdır. İkinci önemli karlılık kriteri ise dönem net karının özkaynaklara bölünmesi ile hesaplanan özkaynak karlılığıdır. Türk bankacılık sektörünün gerek aktif karlılığı, gerekse özkaynak karlılığı önceki bölümde incelenmiştir.

Bu noktada karlılık ile verimlilik arasındaki ilişkiyi açıklamakta fayda vardır. Aşağıdaki tabloda karlılık ve verimlilik düzeyinin seviyesi ve alınması gereken önlemler yer almaktadır.

Tablo 22. Karlılık / Verimlilik İlişkileri

DURUM	EĞER		O HALDE	
	KARLILIK	VERİMLİLİK	NE OLACAK?	NE YAPMALI?
1	Yüksek	Yüksek ise	Mali durum sağlam ve istikrarlı olur.	Verimlilik düzeyini koru veya daha artır.
2	Yüksek	Düşük ise	Yüksek karlılık uzun dönemde devam etmeyebilir. Uzun dönemde düşük verimlilik karları yok edecektir.	Verimliliği artır.
3	Düşük	Yüksek ise	Firma kısa bir süre sonra zararına çalışmaya başlayabilir ve kapanmanın eşiğine gelebilir.	Karlılığı artır, Pazar stratejisini, Pazar araştırmasını, Pazar tutundurma, reklam ve fiyat politikalarını güçlendir.
4	Düşük	Düşük ise	Kapanma/İflas	Verimliliği artır ve pazarda güçlen.

Kaynak: Özbek, Ç. (2007). “Verimlilik Arttırma Teknikleri”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yukarıdaki tabloda yer alan bilgiler ışığında; hem karlılık hem de verimlilik yüksek olursa finansal açıdan sağlamlık söz konusu olmaktadır. Eğer uzun dönemli bir verimlilik düşüşü varsa bu durum yüksek karlılığa da yansıyor, söz konusu karlılıkta düşüşe neden olacaktır. Verimliliğin yüksek, karlılığın düşük olması durumu da olumsuz sonuçlara yol açacaktır. Hem verimlilik hem de karlılıkta düşüş mevcutsa bu iflas ya da kapanma gibi negatif sonuçlar doğuracaktır.

Verimlilik artışı, rekabet gücünde de artış meydana getirdiği için işletmeler, sektörler ve ulusal ekonomi açısından son derece önemlidir. Söz konusu önemden hareketle verimliliğin nasıl arttırılacağı dikkate değer bir konudur. Aşağıda verimlilik arttırma yöntemleri sunulmaktadır.

Tablo 23. Verimlilik Artışı Sağlama Yöntemleri

VERİMLİLİK ARTIŞI		
Maliyetleri Azaltarak	$\frac{\text{Çıktı}}{\text{Girdi}} \downarrow$	Aynı çıktıyı daha az girdi ile sağlamak
Daha Süratli Çalışarak	$\frac{\text{Çıktı}}{\text{Girdi}} \uparrow$	Aynı girdiyle daha çok çıktı sağlamak
Büyümeyi Başararak	$\frac{\text{Çıktı}}{\text{Girdi}} \uparrow$	Çıktıyı girdi artışından daha fazla arttırmak
Kısıntıya Giderek	$\frac{\text{Çıktı}}{\text{Girdi}} \downarrow$	Girdiyi çıktı azalışından daha fazla azaltmak
Etkin Çalışarak	$\frac{\text{Çıktı}}{\text{Girdi}} \uparrow$	Daha az girdi ile daha çok çıktı sağlamak

Kaynak: Açık, “Verimlilik Yönetimi ve Verimlilik Arttırma Teknikleri” Sunumu, Milli Prodüktivite Merkezi, s. 11.

Verimlilik ülke kaynaklarının ne kadar etkin kullanıldığını gösteren, dolayısıyla bir toplumun yaşam ve refah düzeyini belirleyen bir kavram olduğu için mal ve hizmet üretiminin her aşamasında önemsenmesi gereken bir kavramdır. Coğrafi sınırların ortadan kalktığı günümüz iş dünyasında, ayakta kalmanın tek koşulunun rekabet gücü olduğu artık tartışılmaz kabul edilmektedir. Bir işletmenin rekabet gücüne sahip olması, ürettiği ürünlerin diğer işletmelerin ürünleriyle kalite, fiyat ve müşteri memnuniyeti bakımından yarışabilecek

düzeyde olmasını ifade eder. Rekabet gücünü yakalayabilmenin iki öncelikli yolu düşük maliyet ve ürün farklılaştırmadır. Bir işletmenin diğer işletmelerle rekabet edebilmesi için ya ürünlerini rakip işletmelerden daha ucuza tasarlayabilmeli, üretebilmeli ve pazarlayabilmeli ya da ürün kalitesi, ürün özellikleri ve satış sonrası hizmetler açısından, tüketiciye, rakiplerine göre, daha üstün ve daha değişik nitelikte ürünler sunabilmelidir (*Verimlilik Raporu*, 2003: 35).

3.3. Verimlilik Ölçümü

Tüm sektörlerde liberalleşmenin de etkisiyle rasyonelleşme doğrultusundaki girişimler artmış, bunun rekabet gücü ve etkinlik-verimlilik üzerindeki etkilerine daha çok önem vermeye başlanmıştır. Liberalleşme politikaları, ithal ikameci ve içe dönük bir model yerine dışa dönük bir ekonomik model öngördüğü için bu durum ülkeleri küreselleşme olarak tanımlanan olgunun içine çekmiştir. Küreselleşen dünyada ise etkinlik-verimlilik konusu gerek sistemin bütünü, gerekse tekil kuruluşlar açısından hayati önem taşımıştır. Bu nedenle etkinlik-verimlilik ölçümlerinin gerekliliği ortaya çıkmış ve bu amaç doğrultusunda farklı ölçüm teknikleri geliştirilmiştir (Doğan, 2011: 42).

Verimliliği ölçme çabalarının nedeni, verimliliği iyileştirmektir. Verimliliğin ulusal düzeyde ölçümü, bir ülkenin yıllara göre değişimini izlemek için yapılabileceği gibi diğer ülkelere göre nerede olduğunu görmek amacıyla da yapılabilir. İşletme düzeyinde verimlilik ölçümü ise, bir işletme için belirli periyotlarla yapılabileceği gibi, aynı iş kolundaki benzer işletmelere göre durumunu görmek, kıyaslamak için de yapılabilir. Ayrıca işletmelerin rakiplerine göre durumunu belirleyip strateji geliştirmesi için de verimliliğin ölçülmesi gereklidir (*Verimlilik Raporu*, a.g.e., s. 48).

Verimlilik ölçümleri milli ekonominin diğer ekonomilerle karşılaştırılması bakımından da oldukça önemlidir. Özellikle, çeşitli ekonomik

topluluklar ve birlikler içerisinde yer alan Türkiye gibi ülkelerin, ekonomik gelişme eğilimlerini karşılaştırmalı olarak bilmesi, ekonomik topluluklara kesin katılma durumunda sağlanacak çıkarların ve yapılacak fedakarlıkların analizini yapabilmesi için verimlilik ölçümleri yapmaları gereklidir (Gerşil, 2007: 528).

Verimlilik basit biçimiyle girdi ve çıktı arasındaki oran olarak tanımlanırken, verimliliğin gerçekte ne olduğunun yanısıra nasıl ölçüldüğü de uzmanlar arasında daima bir tartışmaya yol açmıştır. Aslında verimliliğin ölçümünün kavramsal olarak basit olduğu söylenebilir. Ancak uygulamada, hem girdi ve çıktıların ölçüm için bir araya getirilmesi sorun oluşturur hem de bu sorun verimlilik ölçümünü karmaşık safhalarda konumlandırır. Örneğin, kalite ya da özelliğinde süreklilik arz etmeyen farklı ürünlerin nasıl bir araya getirileceği sorusu, çıktıların ölçümü için mevcut gizemlerin ortadan kaldırılması şeklinde cevap bulmaktadır. Aynı şekilde, iyi tanımlanmış bir karma birimde farklı çeşitte girdilerin nasıl toplanacağı problemi de girdi ölçümü yönünden hayati önem taşımaktadır (Oyerantı, 12).

Özellikle çeşitli türden girdi ve çıktılar kombine edildiğinde, girdi ve çıktıların bir araya getirilmesi problemini çözmek için, bazı yazarlar girdilerin parasal değerlerinin karşılığının devamlı aynı cinsden toplanmasını önerirler. Ancak bu yaklaşımdaki boşluk, ortaya çıkan verimlilik indeksinin fiziksel verimlilik değil, verimlilik ölçümünü kullananların çoğu için daha anlamlı olan ekonomik verimlilik olacağıdır. Ayrıca sermaye girdisinin nasıl ölçüleceği sorusu da girdi ölçümü için bir problem oluşturmaktadır. Sonuç olarak, genellikle verimlilik ölçümünü tek bir faktörle açıklamak tercih edilmektedir. Söz konusu bu faktör, (i) en önemli üretim faktörü, (ii) üretim sürecinde en kolay ölçülen ve (iii) çıktıya katkı sağlayacağının bilincinde olan tek üretim faktörü olması sebebiyle “işgücü girdisi” olmuştur (Oyerantı, 12-13).

Diğer taraftan, emek girdilerden yalnızca bir tanesidir. Bu nedenle, çıktı değerini, sadece emek değeri ile karşılaştırmak üretimde emekle birlikte

kullanılan diğer girdi faktörlerinin nispi veriminin görülememesine yol açar. Örneğin, sermaye teçhizatı için yapılan hatalı yatırım politikasından doğan sonuçlar, verimlilik rakamlarında emek kalitesinin düşmesinden kaynaklanıyor gibi görülebilir (Baykal, Atalay ve Fidan, 2011: 4). Bu nedenle işletme yöneticilerinin genel verimliliği etkileyen diğer faktörleride göz önünde bulundurmaları zorunlu hale gelmiştir. bu zorunluluk toplam faktör verimliliğinin ölçümünü öne çıkarmıştır.

Verimlilik ölçümü iki şekilde yapılabilir (Verimlilik Raporu, a.g.e., s. 49):

1. Belirlenen bir dönem için, aynı iş kolunda benzer teknoloji ile çalışan işletmeler arasında karşılaştırma yapılır. Böylelikle işletmeler, zayıf ve güçlü yönlerini, darbogazlarını ve fırsatlarını görme olanağına sahip olabilirler.
2. Tek bir işletmede, belirlenen bir dönemde elde edilen ölçüm sonuçları pek bir anlam ifade etmeyeceği için verimlilik ölçümü belirli aralıklarla yinelenir. Bunun için en az iki dönem sonuçları karşılaştırılmalıdır. Çünkü verimlilik, çok sayıda değişkenle ilgili bir olgu olduğundan, bir çok soruna ışık tutabilir. Belirli aralıklarla yapılan ölçümler sonrası ortaya çıkan değişimlerin incelenmesi, verimlilikle ilgili sağlanan gelişmelerin ya da verimlilikte izlenen düşüşlerin nedenleri hakkında söz konusu işletmelere bilgi verebilir.

3.4. Verimlilik Türleri

Bir üretim ya da hizmet sürecinde girdilerin ve ürünlerin çeşitliliği çok rastlanan bir durum olduğu için, verimlilik ölçümlerinde, çıktı-girdi bileşimlerinin çeşitliliğine dayalı göstergelerin geliştirilmesi de gerekli bir hale gelmiştir. Buna göre verimlilik göstergeleri üç grupta toplanmaktadır (Kahya ve Karaböcek, 2004: 3);

- a. Toplam Verimlilik Oranı:** Belirli bir dönemde elde edilen toplam üretimin (çıktının) bu üretim için kullanılan toplam girdiye oranıdır. Toplam verimlilik oranları, üretimde kullanılan tüm faktörleri içerdiğinden, örgütün etkinliğinin en iyi göstergelerinden biridir. Toplam girdi, işgücü, malzeme, sermaye, enerji vb. girdilerin toplamıdır.
- b. Çok Faktörlü Verimlilik Oranı:** Toplam çıktı ya da çıktının bir bölümü ile girdilerin bir türü ya da birkaç çeşit girdi türü arasındaki ilişkileri ölçen oran olarak ifade edilebilir.
- c. Kısmi Verimlilik Oranı:** Toplam çıktının ya da bir bölüm çıktının, ayrı ayrı her bir girdi türüne oranlanması sonucu elde edilir. Söz konusu bu oranlar, bir girdi cinsinin birim miktarına düşen üretim miktarını gösterir.

Kısmi verimlilik oranları, her çeşit üretim faaliyeti sonunda elde edilen üretimin, bu üretimde kullanılan girdilerden herhangi birine bölünmesiyle elde edilmektedir. Orana esas alınan girdinin, emek, arazi, sermaye olmasına göre hesaplanacak oranlar; emek verimlilik oranı, sermaye verimlilik oranı veya arazi verimlilik oranı olarak ifade edilmektedir (Çelik, 2000: 15). Belirtilen bu kısmi verimlilik türleri aşağıdaki şekilde formülize edilebilir.

Tablo 24. Kısmi Verimlilik Türleri

KİSMİ VERİMLİLİKLER	
İşgücü Verimlilik Oranı	Toplam Üretim/ Toplam İşgücü Girdisi
Sermaye Verimlilik Oranı	Toplam Üretim/ Toplam Sermaye Girdisi
Makine Verimlilik Oranı	Toplam Üretim/ Toplam Makine Girdisi

Yukarıda açıklamaları yapılan verimlilik türlerini (kısmi verimlilik, çoklu faktör verimliliği ve toplam verimlilik) de formülize etmekte fayda vardır.

Tablo 25. Verimlilik Türleri

VERİMLİLİK TÜRÜ	FORMÜL	ÖRNEK
Kısmi Verimlilik	Çıktı/Tek bir girdi	Çıktı/İşgücü
Çoklu Faktör Verimliliği	Çıktı/Birden fazla girdi	Çıktı/İşgücü+Makine
Toplam Verimlilik	Çıktı/Tüm Girdiler	Çıktı/İşgücü+Makine+Sermaye+Enerji

Kaynak: Yükçü ve Atağan, (2009). “Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı:4, s. 5.

Verimliliğin tek bir girdi (kısmi verimlilik), birden fazla girdi (çoklu faktör verimliliği) veya bütün girdiler (toplam verimlilik) için ölçümü yapılabilmektedir. Bu verimlilik ölçümlerinden hangisinin kullanılacağı ise esas itibarıyla ölçümün sebebine bağlıdır. Bu nedenle işgücü verimliliğindeki gelişmeler izlemek istenirse, girdi ölçüsü olarak işgücü kullanılacaktır. Kısmi verimlilik hesabıyla söz konusu faktörlerin her birine ne derece müdahale etmek gerektiği belirlenebilir. İşletmeler tarafından işgücü verimliliği (çıktı/işgücü) ve makine verimliliği

(çıktı/makine) gibi kısmi verimlilik ölçümleri sık bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak, bir işletmenin genel performansını ölçmede kullanılacak ölçüt, tüm girdi ve çıktıları dikkate alan Toplam verimlilik değeri olmalıdır (Yükçü ve Atağan, a.g.m., s. 5).

3.5. Bankacılık Sektöründe Verimlilik Kavramı

Ekonomide mal ve hizmet piyasalarının ve faktör piyasalarının sağlıklı işleminde finansal sistem önemli bir role sahiptir. Finansal sistemin temel fonksiyonu, tasarruf fazlası olan birimlerden tasarruf açığı olan birimlere fonların aktarılması olduğu için bu sistemin etkin ve verimli çalışması ekonomik faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. İki ana kanaldan işleyen finansal sistemin ilk kanalı doğrudan finansman diğeri ise dolaylı finansmandır. Dolaylı finansmanın işleyişinde belirleyici olan yapı ise bankacılık sistemidir ve bankacılık sisteminin finansal sistem içerisinde en önemli fonksiyonu fon transferine aracılık edilmesidir. Bu noktadan hareketle fon kaynaklarını etkin ve verimli biçimde değerlendirmeyi başaran bir bankacılık sistemi ekonomideki diğer tüm aktörler (yatırımcılar, tasarruf sahipleri, devlet vb.) açısından önem taşımaktadır (Çetintaş ve Bicil, 2012: 33).

Banka verimliliği konusunda yapılan çalışmaların fiziki mal ve hizmet üreten firma ya da endüstriler konusunda yapılan çalışmalardan en büyük farkı, banka verimliliğinin hesaplanmasında girdi ve özellikle de çıktı kavramlarında ortaya çıkan tanım zorluklarıdır. Aslında bankalar, girdilerin tanımında bile alışılmışın dışında bir yapı ile karşımıza çıkmaktadırlar. Emek ve fiziki sermaye gibi klasik girdilerin yanısıra; finansal aracı kurumlar olmalarından kaynaklanan en önemli girdilerini mevduatlar ve fonlar gibi geleneksel ekonomik verimlilik tanımlamasında göz önüne alınmayan finansal kaynaklar (varlıklar) oluşturmaktadır (Yamak ve Kara, 580).

Üzerinde en fazla anlaşmazlığa düşülen nokta ise banka çıktılarıdır. Faiz gelirleri bankaların genelde en önemli gelir kaynaklarını oluşturmalarına karşın kendi başına bir “çıktı” mı, yoksa “çıktı” dan elde edilen “çıktı” nın yarattığı hasılat mı olduğu tartışmalı bir konudur. Kaldı ki, elde edilen faiz geliri, başta ekonomideki faiz oranına ve ekonominin genel dengesine bağlı olan fon talebi gibi banka dışı faktörlere bağlıdır. Bunca banka dışı faktörün, bu kadar önemli derecede etkilediği bir kalemden bankanın kendi katkısını belirleyebilmek araştırmacı için oldukça zor bir görevdir. Benzer bir tartışma bankaların topladıkları mevduat ve benzeri finansal değerler için yapılmaktadır. Mevduat ve benzerleri “girdi” olarak mı yoksa çıktı olarak mı değerlendirilecektir? Bunların yanısıra, bankaların diğer bankalarda ve diğer sektörlerde yatırımları mevcuttur. Bu yatırımlar da, bankanın topladığı “girdi” nin, krediye dönüşme sürecinin dışında, bir başka sürece doğru yönlendirilmesi anlamında değerlendirilebilir. Böylece, belirli bir miktar “girdi” ile elde edilen “çıktı” miktarının incelenmesinde ortaya yeni bir boyut daha çıkmış olur. Bankaların, bu sayılanların dışında koruma, fon transferleri ve aracılık gibi belirli hizmetler üretmeleri de probleme yeni bir boyut daha ekler. Bu gibi farklılıklar banka verimliliklerinin, hatta ekonomik karlılıklarının bile hesaplanmasını göreceli olarak daha karmaşık bir hale getirmektedir (Yamak ve Kara, 580).

3.6. Bankacılık Sektöründe Girdi ve Çıktıların Belirlenmesine

Yönelik Yaklaşımlar

Mali sistem içerisinde önemli bir yere sahip olan bankacılık sektörü, üretim sürecinde hizmet sektöründe yer almakta ve ekonomideki diğer sektörlerle karşılıklı etkileşim içerisinde faaliyet göstermektedir. Hizmet kesiminde, özellikle de dinamik ve değişken bir yapıya sahip olan bu sektörde verimliliğin tanımı, ölçümü ve arttırılmasına yönelik çabalar kendi içerisinde sayısız güçlükler taşımaktadır. Bu güçlüklerden dolayı, genellikle kesin ölçüm sonuçları yerine eğilimler ortaya koyulmaktadır (Ural, 1999: 151).

Bankacılıkta verimlilik ölçümünü hesaplamak için, hem girdi hem de çıktı birimleri açık bir şekilde belirtilmelidir. Ancak bankaların etkinlik çalışmalarında girdi ve çıktıların seçimiyle ilgili araştırmacılar arasında görüş birliği yoktur (Batchelor, 2005: 83).

Bankacılık sektöründe verimliliğin ölçülmesinde en çok sorun yaratan ve üzerinde anlaşmazlığa düşülen noktalardan biri, girdilerin ve çıktıların ne olduğudur. Bu yüzden bu sorun etkinliği ölçmek için seçeceğimiz tekniği, girdi ve çıktı olarak kabul edeceğimiz değişkenleri ve nihayet elde ettiğimiz sonuçları etkiler (İnan, 2000: 86).

Girdilerin ve çıktıların belirsizliği sorunu, bankacılık faaliyetinin niteliği ile ilgili üç durumdan kaynaklanır. Bunlar (İnan, a.g.m., s. 87):

- a. Bankalar fiziki bir mal üretmez; ürettikleri esas olarak hizmettir ve bu hizmetin ölçülmesi ve hesaplanması konusunda ortaya pek çok sorun çıkmaktadır.
- b. Bankaların girdi ve çıktıların sayısının oldukça fazladır.
- c. Bankaların temel fonksiyonunun tanımlanmasında bazı güçlükler bulunmaktadır.

Bankacılık sektöründe girdi ve çıktıların neler olduğu konusu kesinlik kazanmadığı için girdi ve çıktıların belirlenmesi aşamasında farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda üç temel yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlar, Benston ve Smith (1976) tarafından geliştirilen “üretim yaklaşımı”, Sealey ve Lindley (1977) tarafından geliştirilen “aracılık yaklaşımı” ve son olarak Berger ve Mester (2003) tarafından geliştirilen “karlılık yaklaşımı”dır (Doğan, 2011: 69).

3.6.1. Üretim Yaklaşımı (Production Approach)

Başlangıçta Benston (1965) ve Bell and Murphy (1968) tarafından geliştirilen üretim yaklaşımı, bankaların girdi olarak işgücü ve sermayeyi kullanarak, çeşitli kategorilerde kredi ve mevduat üretmesi görüşünü desteklemektedir. Benston ve diğerlerine göre çıktı, bankaların yaptıkları işletme giderlerine diğer bir ifadeyle maliyetlerine göre ölçülmelidir. Ancak bu yaklaşım, maliyet kriterinin finansal çıktılarından finansal girdileri ayırt etmek için uygun olmadığı iddiasıyla eleştirilmektedir. Ayrıca bu yaklaşıma ya hacim (hesap ya da işlem sayısı) ya da değer bakımından sürekli olarak başvurulamaz. En yaygın kullanılan veri değer cinsinden ifade edilenidir. Çünkü değer cinsinden ifade edilen daha kolay bir şekilde bulunur (Athanasoglou, Georgiou ve Staikouras, 2008: 8).

3.6.2. Aracılık Yaklaşımı (Intermediation Approach)

Aracılık yaklaşımı ilk olarak maliyet çalışmalarında kullanılmıştır. Örneğin Alhadeff (1954) gelir getiren aktiflerin değerini dolar cinsinden ölçmüştür. Bu ölçüm daha büyük bankaların birim maliyetlerini arttırdığı için bir dezavantaj oluşturmuştur.

Aracılık yaklaşımı aslında üretim yaklaşımının tamamlayıcısıdır ve mudilerden toplanan mevduatları kredi olarak kullandırma gibi bankacılık faaliyetlerini anlatmaktadır. Toplanan mevduatları kredilere dönüştürme faaliyeti farklı özellikteki kredi ve mevduatlar vasıtasıyla yapılmaktadır. Mevduatlar genellikle bölünebilir, likit ve risksizken; krediler likit olmayan, bölünemez ve risklidir (Denizer, Dinc ve Tarımcılar 2000: 14).

Aracılık yaklaşımında, analizin girdilerini mevduat ve diğer kaynaklar; çıktıları ise kredi ve diğer varlıklar oluşturur. Bu yaklaşıma göre çıktılar, üretim yaklaşımında olduğu gibi hesap sayısı cinsinden değil, parasal tutar olarak ifade

edilmektedir. Aracılık yaklaşımı genel itibariyle, bankaların maliyet toplamı ve rekabet gücünü araştırmayı amaçlayan çalışmalarda kullanılmaktadır (Uzgören ve Şahin, 2011: 194).

3.6.3. Kar Yaklaşımı (Profit / Revenue Based Approach)

Berger ve Mester çalışmalarında, firmanın tüm performansını değerlendirmek için kar etkinliğinin maliyet etkinliğinden daha üstün olduğunu “kar yaklaşımı” ile savunmuşlardır (Drake, Hall ve Simper, 2009: 2). Bu yaklaşım, bankaların temel amacının kar maksimizasyonu olmasından hareket etmektedir ve bunun sağlanması için bankalar gelirlerini artırmaya ve maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda girdi olarak faiz dışı giderler (işletme giderleri ve diğer faiz dışı giderler) alınırken, çıktı olarak ise net faiz geliri ve faiz dışı gelirler alınmaktadır (Kaya ve Doğan, 2005: 5).

Bugüne kadar bankacılık etkinliği ölçümüyle ilgili olarak, aracılık ve üretim yaklaşımları araştırma metodolojisinin temelini oluşturmuştur. Bu iki yaklaşım arasındaki temel fark, üretim yaklaşımında çıktılar hem finansal getirili aktifler hem de yükümlülüklerden (mevduatlar) oluşurken, aracılık yaklaşımında çıktılar finansal getirili aktiflerden, girdiler ise işgücü ve fiziksel sermaye gibi yükümlülüklerden oluşur (Drake vd., 2009: 3).

Yukarıda bahsedilen üretim, aracılık ve kar yaklaşımlarına ilişkin literatürde girdi ve çıktıların nelerden oluştuğu aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 26. Banka Performans Ölçümünde Kullanılan Çeşitli Girdi / Çıktı Faktörleri

Yazar	Girdiler	Çıktılar
Taylor ve diğerleri	Toplam mevduat Toplam faiz dışı gider	Toplam Gelir
Ferrier-Hirschberg	Personel sayısı Sabit varlıklar Tüketici mevduat hesabı sayısı Ticari mevduat hesabı sayısı Sınai mevduat hesabı sayısı	Krediler Bankalararası mevduat Yatırımlar Şube sayısı
Berg ve diğerleri	İşgücü Makina Malzeme Bina	Vadesiz mevduat Vadeli mevduat Kısa vadeli krediler Uzun vadeli krediler Diğer hizmetler
Rangan ve diğerleri	Personel sayısı Defter değeri Mevduat sertifikası	Gayri menkul kredisi Ticari ve sinai krediler Tüketici kredisi Vadesiz mevduat Vadeli tasarruf mevduatı
Ferrier-Lovell	Personel sayısı Kira+Donanım giderleri Malzeme giderleri	Vadesiz mevduat hesabı Vadeli mevduat hesabı Gayri menkul kredisi Tesis kredisi Ticari kredi
Elyasiani-Mehdian	Personel sayısı Sabit varlık Mevduat sertifikası Mevduat sertifikası dışı mevduat	Toplam gelir
Thompson ve diğerleri	Personel sayısı Fiziki sermaye Yabancı fonlar Şube sayısı ve Mevduat	Toplam kredi Toplam faiz dışı gelir
Charnes ve diğerleri	Toplam işletme giderleri Toplam faiz dışı harcama Şüpheli alacaklar karşılığı Batık kredi miktarı	Toplam faaliyet geliri Toplam faiz geliri Toplam faiz dışı gelir Toplam kredi
Tatje-Lovell	Personel sayısı Personel dışı harcamalar	Krediler Tasarruf ve Çek hesabı
Zaim	Personel sayısı Faiz giderleri Amortisman Malzeme giderleri	Vadesiz mevduat Vadeli mevduat Kısa dönemli borç Uzun dönemli borç

Kaynak: Cıngı ve Tarım, (2000). “Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü Dea-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, **Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliğleri Serisi**, Sayı: 01, sayfa 15.

Tablo 26’da görüleceği üzere çeşitli yazarlar tarafından girdi ve çıktı olarak farklı değişkenler alınmıştır. Bu bağlamda banka performansını ölçmenin bir çok alternatifi mevcuttur.

IV. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VERİMLİLİK ANALİZİ

Bu bölümde Türkiye’de faaliyet gösteren yerli ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının verimlilikleri karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Analiz aşamasında “üretim”, “kar” ve “aracılık” yaklaşımlarının üçü de ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Araştırmada üç yaklaşımın da kullanılma nedeni, daha objektif bir sonuca ulaşma amacıdır.

4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli mevduat bankalarının Türk bankaları ile kıyaslanarak verimli çalışıp çalışmadıklarını ortaya koyabilmektir. Ayrıca 2002-2011 yılları arasında yerli sermayeli bankaların mı yoksa yabancı sermayeli bankaların mı daha verimli çalıştıkları gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda araştırma, farklı bir bakış açısı geliştirerek literatüre katkı yapabilme amacını da gütmektedir. Ayrıca verimlilik analizinde hem üretim hem de kar ve aracılık yaklaşımları kullanıldığı ve Türkiye’de faaliyet gösteren yerli ve yabancı sermayeli bankalar birlikte değerlendirmeye tabi tutulması bu açıdan önemlidir.

4.2. Çalışmanın Yöntemi ve Sınırları

Çalışmada yer alan analizlere ait veriler; Türk bankacılık sektöründe 2001 bankacılık krizi sonrası dönemin etkilerini yansıtan, 2002 yılından 2011 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Çünkü bankacılık krizi sonrası yeniden yapılandırma ve düzenlemeler sayesinde, toparlanma bakımından milat olarak

kabul edilen, birleşme ve devralmaların önü açılmıştır. Türk bankacılık sektörü verimlilik analizi bu dönemi içeren verilerle analiz edilmeye çalışılmıştır.

Kullanılan finansal veriler; Türkiye Bankalar Birliği’nden faydalanılarak elde edilmiştir. Bu verilerin analizini yapabilmek için “Üretim Yaklaşımı”, “Kar Yaklaşımı” ve “Aracılık Yaklaşımı” yöntemlerinden faydalanılmıştır.

Türkiye’de faaliyette bulunan mevduat bankalarının verimliliklerine ilişkin yapılan bu çalışma, bir takım kısıtlar içermektedir. Bu kısıtlar aşağıdaki gibidir:

- Araştırma da yalnızca kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar ele alınmıştır.
- Mali tablolarındaki farklılıklar sebebiyle, yatırım ve kalkınma bankaları ile katılım bankaları uygulamada yer almamışlardır.

Kullanılan mali veriler; özellikle Türkiye Bankalar Birliği ve BDDK’nın yayınlamış oldukları yıllık mali raporlardan faydalanılarak elde edilmiştir.

4.3. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamı, sektör genelini ifade etmesi bakımından mevduat bankaları grubunu, mevduat bankaları grubu altında değerlendirilen yüzde 50 ve daha fazla oranda yabancı ortaklığa sahip yabancı bankalar grubunu içermektedir.

Çalışmada yer alan ve Türkiye Bankalar Birliği’nden edinilen banka gruplarının listesi Tablo ’de yer almaktadır.

Tablo 27. Veri Setinde Yer Alan Mevduat Bankaları Grubu

Özel Sermayeli Bankalar	Yabancı Sermayeli Bankalar	Kamu Sermayeli Bankalar
Adabank A. Ş. Akbank T.A.Ş. Alternatif Bank A.Ş. Anadolubank A.Ş. Şekerbank T.A.Ş. Tekstil Bankası A.Ş. Turkish Bank A.Ş. Türk Ekonomi Bankası A.Ş. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. Türkiye İş Bankası A.Ş. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Arap Türk Bankası A.Ş. Citibank A.Ş. Denizbank A.Ş. Deutsche Bank A.Ş. Eurobank Tekfen A.Ş. Finans Bank A.Ş. HSBC Bank A.Ş. Fibabanka A.Ş. ING Bank A.Ş. Turkland Bank A.Ş.	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Türkiye Halk Bankası Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O

Kaynak: TBB

4.4. Uygulamada İzlenecek Adımlar

Bu kısımda tahmin edilecek model “panel veri analizi” kullanılarak tanımlanacak ve modelde yer alan değişkenler açıklanacaktır.

Panel veri, ülkeler, firmalar gibi kesit gözlemleri ve belli bir zaman döneminin bir araya getirilmesidir. Panel veri setinde hem yatay kesit hem de zaman olmak üzere iki boyut mevcuttur. Bir başka ifadeyle panel veri modellerinde, N tane birim ve her birime karşı gelen T adet gözlem bulunmaktadır. İki boyutun bir arada kullanılması daha fazla bilgi kullanımı ve serbestlik derecesinde artış sağlamaktadır. Gözlem sayısındaki artış, ölçülen ilişkiye daha fazla değişkenlik katarak, çoklu doğrusal bağıntı problemini ortadan kaldırmaktadır (Arı ve Zeren, 2011: 41).

Gözlenemeyen etkilerle model aşağıdaki şekilde yazılabilir (Tatoğlu, 13):

$$Y_{it} = X_{it}\beta + \mu_i + \lambda_t + u_{it}$$

Burada $i = 1 \dots N$ kesit birimini, $t = 1 \dots T$ 'de zaman dönemini göstermektedir. μ_i birim etkiyi, λ_t ise zaman etkisini ifade etmektedir. Model hem birimlere hem zamana göre gözlenemeyen etkiler içeriyorsa bu modele “iki yönlü model” denir. Sadece zamana göre ya da sadece birime göre gözlenemeyen etkiler içermesi halinde ise bu modele “tek yönlü model” denir.

Gözlenemeyen etkiler ile bağımsız değişkenler korelasyonlu ise “sabit etkiler” (ya da birinci farklar), korelasyonlu değilse “tesadüfi etkiler” kullanılmaktadır (Tatoğlu, 14).

Gözlenmeyen etkinin açıklayıcı değişkenler ile korelasyonlu olduğu durumda uygulanan yöntemlerin en başında sabit etkiler yöntemi gelmektedir. Modelin tahmininde Gölge Değişkenli EKK (GDEKK) ve Grup İçi Tahmincisi kullanılabilir (Tatoğlu, 15).

Tesadüfi etkiler modeline, hata bileşenleri modeli de denilir. Tesadüfi etkiler modeli, Genelleştirilmiş EKK (GEKK), En Çok Olabilirlik ve grup içi tahmin yöntemi kullanılarak tahmin edilebilir (Tatoğlu, 22).

Panel veri analizi içerisinde sabit etkiler modeli, sıklıkla kullanılan ve istatistiksel özellikleri açısından arzu edilen özelliklere sahip olan bir modeldir. Ancak tesadüfi etkiler modeli sabit etkiler modeline göre daha etkin sonuçlar veriyorsa, tesadüfi etkiler modeli kullanılmalıdır. Dolayısıyla her ikisi de tutarlı olan fakat etkinliği farklı olan iki model arasında daha etkin olanı tespit etmek gerekebilir. Literatürde, bu etkinlik testi, diğer bir ifadeyle sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli arasında seçim için k serbestlik dereceli ki-kare dağılımına uyan Hausman testi kullanılmaktadır. Hausman testinde, tesadüfi etkiler

modelinden elde edilen katsayılar ile sabit etkiler modelinden elde edilen katsayıların aynı olduğunu gösteren boş hipotezin reddedilmesi, sabit etkiler modelinin reddedilememesi ise tesadüfi etkiler modelinin daha etkin sonuçlar verdiğini göstermektedir (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 9).

Panel veri modellerinde varsayımdan sapmalar sınanırken sabit ve tesadüfi etkiler için çeşitli testler yapılmaktadır. Bunlar; birimler arası korelasyon, otokorelasyon ve heteroskedasite testleridir.

Birimler arası korelasyon testi hem sabit hem de tesadüfi etkiler için temel hipotez “birimler arası korelasyon yoktur” şeklindedir. Birimler arası korelasyon için Pesaran, Friedman ya da Frees’in testleri kullanılabilir. Yine otokorelasyon testinde de hem sabit ve hem de tesadüfi etkiler için temel hipotez “otokorelasyon yoktur” şeklindedir. Otokorelasyon için Baltagi-Wu’nun Yerel En İyi Değişmez Testi ve Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Değiştirilmiş Wald Testi kullanılmaktadır. Heteroskedasite testi için ise sabit etkiler modelinde “değiştirilmiş wald testi”, tesadüfi etkiler modelinde ise Levene, Brown ve Forsythe’nin testleri kullanılmaktadır (Tatoğlu, 9-18).

Yukarıda yer alan açıklamalardan hareketle analiz yaparken izlenecek adımlar şöyledir:

1. Model iki yönlü mü yoksa tek yönlümü (Birim ve/veya zaman etkisi sinaması),
2. Birim ve/veya zaman etkisi sabit etkiler mi yoksa tesadüfi etkiler mi (Hausman Testi),
3. Sabit etkiler ya da tesadüfi etkiler modelinin tahmin edilmesi ve varsayımdan sapmaların sinanması,
4. Varsayımdan sapmaların düzeltilmesi.

4.5. Uygulamada Kullanılan Girdiler ve Çıktılar

Uygulamada yer alan girdiler ve çıktılar üretim, kar ve aracılık yaklaşımlarına göre bağımlı ve bağımsız değişkenler olarak aşağıda yer alan tabloda verilmektedir.

Tablo 28. Analizde Kullanılan Girdiler ve Çıktılar

Yaklaşım	Girdiler Bağımsız Değişkenler	Çıktılar Bağımlı Değişkenler
Üretim Yaklaşımı	Personel Gideri/Toplam Aktifler Personel Dışı Giderler/Toplam Aktifler Şube Başına Personel	Toplam Mevduat/Toplam Aktifler Toplam Krediler/Toplam Aktifler
Kar Yaklaşımı	Personel Gideri/Toplam Aktifler Personel Dışı Giderler/Toplam Aktifler	Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler
Aracılık Yaklaşımı	Mevduat/Toplam Aktifler Mevduat Dışı Kaynaklar/Toplam Aktifler Faiz Giderleri/Toplam Aktifler Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktifler	Toplam Krediler/Toplam Aktifler Toplam Plasmanlar/Toplam Aktifler Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler

Kaynak: Uzunoğlu, S., “Banka Bilançosu”, ders notlarından alınmıştır.

4.5.1. Üretim Yaklaşımı Uygulaması

Üretim yaklaşımına göre Türk bankacılık sektöründe yer alan yerli ve yabancı sermayeli bankaların verimlilikleri iki model kurularak analiz edilmiştir. İlk modelde “Toplam Mevduatlar /Toplam Aktifler”, ikinci modelde ise “Toplam Krediler/Toplam Aktifler” bağımlı değişken olarak alınmıştır.

$$1. \text{ Model: } tmta_{it} = \beta_0 + \beta_1 pgta_{it} + \beta_2 pdgta_{it} + \beta_3 sbp_{it} + u_{it}$$

Tablo 29. Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	tmta
Bağımsız Değişkenler	Personel Giderleri / Toplam Aktifler	pgta
	Personel Dışı Giderler/ Toplam Aktifler	pdgta
	Şube Başına Personel	sbp

- Birim ve/veya Zaman Etkisi Sınaması:

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ ’den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 119.80$

Prob > $\chi^2 = 0.0000$

Prob > $\chi^2 = 0.0000$ değeri 0,05’ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Birim veya zaman etkisinden en az biri vardır. Buradan hareketle modelin tek yönlümü yoksa çift yönlümü yani sadece birim etki ya da zaman etkisi mi yoksa her ikisinde mi olduğuna bakılmalıdır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: $\text{chibar2}(01) = 0.00$

$\text{Prob} \geq \text{chibar2} = 1.0000$

$\text{Prob} \geq \text{chibar2} = 1.0000$, 0,05'ten büyük olduğundan H_0 kabul edilir. Zaman etkisi yoktur.

$H_0: \sigma\mu^2 = 0$ (μ yok. Yani birim etki yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 \neq 0$ (μ var. Yani birim etki vardır).

LR test vs. linear regression: $\text{chibar2}(01) = 119.80$

$\text{Prob} \geq \text{chibar2} = 0.0000$

$\text{Prob} \geq \text{chibar2} = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Modelde tek yönlü birim etki vardır.

- Birim Etkinin Sabit Mi Yoksa Tesadüfi mi Olduğunun Sınanması:

H_0 : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler etkin.

H_a : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler tutarsız.

$\text{chi2}(3) = (b-B)'[(V_b - V_B)^{-1}](b-B)$

$= 18.32$

$\text{Prob} > \text{chi2} = 0.0004$

$\text{Prob} > \text{chi2} = 0.0004$, 0.05'ten küçük olduğundan sabit etkiler H_0 ve H_a altında tutarlıdır. Yani H_0 red edilir. Modelin “Sabit Etkiler” olduğu belirlenmiştir. Bu aşamada varsayımdan sapmaların sınanması gerekmektedir.

Tablo 30. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Mevduatlar/Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması

1. Birimlerarası Korelasyon Testi
H_0: Birimlerarası korelasyon yoktur. H_1: Birimler arası korelasyon vardır. Pesaran'ının kesit bağımsızlığı testi = 4.698, $Pr = 0.0000$ Pesaran'ın testi 0,05'ten küçük olduğundan Birimler Arası Korelasyon vardır.
2. Otokorelasyon Testi
H_0: Otokorelasyon yoktur. H_1: Otokorelasyon vardır. Otokorelasyon için Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI testlerie bakılır. Bhargava ve diğ. Durbin-Watson= .84787913 Baltagi-Wu LBI = 1.2395794 Her iki testtin sonuçları da 2 değerinden küçük olduğundan H_0 red edilir. Otokorelasyon vardır.
3. Heteroskedasticity Testi
H_0: Heteroskedasticity yoktur. H_1: Heteroskedasticity vardır. $\chi^2(24) = 2283.70$ $Prob > \chi^2 = 0.0000$ Birimlerin varyansları farklı olduğu için Heteroskedasticity vardır.

Tablo 31. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Mevduatlar/Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi

Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi							
Driscoll-Kraay Standart Hata Regresyonu				Gözlem Sayısı	=	240	
Method: Sabit Etkiler Regresyonu				Grup Sayısı	=	24	
Grup Değişkeni (i): Bankalar				F(4, 23)	=	1.24	
Maximum lag: 2				Prob > F	=	0.3166	
				Grup İçi R-Kare	=	0.1315	
Bağımlı Değişken	tmta	Katsayı	Drisc/Kraay Standart Hata	t	P> t	[%95 Güven Aralığı]	
Bağımsız Değişkenler	pgta	-4.330	2.3252	-1.86	0.075	-9.1402	.47993
	pdgta	-.8414	.58064	-1.45	0.161	-2.0425	.35974
	sbp	-.0669	.06567	-1.02	0.319	-.20276	.06895
	Sabit Terim	68.880	5.2245	13.18	0.000	58.0725	79.688

$$tmta_{it} = 68.880 - 4.330pgta_{it} - .841pdgta_{it} - .066sbp_{it} + u_{it}$$

Grup içi R Kare Değeri; bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama oranını ifade etmektedir. Bağımsız değişkenler (personel giderleri/toplam aktifler, personel dışı giderler/toplam aktifler, şube başına personel) bağımlı değişkenin (toplam mevduatlar/toplam aktifler) yüzde 13'ünü açıklamaktadır.

Toplam Mevduat/Toplam Aktif bağımlı değişken olarak alındığında pgta ve sbp nin negatif ve anlamlı bir etkisi olduğu görülüyor. Diğer bir deyişle, şube başına düşen personel sayısı azaldıkça ve personel giderlerinin toplam aktifler içerisindeki rolü düştükçe toplam mevduat/toplam aktifler oranı anlamlı şekilde artmaktadır. pdgta ve sbp'deki 1 birimlik artış bağımlı değişkeni sırasıyla -.8414 ve -.0669 azaltmıştır. Ayrıca pgta, pdgta ve sbp sıfır iken tmta 68.88'dir.

2. Model: $tkta_{it} = \beta_0 + \beta_1 pgta_{it} + \beta_2 pdgta_{it} + \beta_3 sbp_{it} + u_{it}$

Tablo 32. Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Toplam Krediler / Toplam Aktifler	tkta
Bağımsız Değişkenler	Personel Giderleri / Toplam Aktifler	pgta
	Personel Dışı Giderler/ Toplam Aktifler	pdgta
	Şube Başına Personel	sbp

- Birim ve/veya Zaman Etkisi Sınaması:

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ 'den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 280.11$

Prob > $\chi^2 = 0.0000$

Prob > $\chi^2 = 0.0000$ değeri 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Birim veya zaman etkisinden en az biri vardır. Buradan hareketle modelin tek yönlümü yoksa çift yönlümü yani sadece birim etki ya da zaman etkisi mi yoksa her ikisinde mi olduğuna bakılmalıdır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(1) = 36.59$

Prob=> $\chi^2 = 0.0000$

$$tkta_{it} = 56.745 + 1.699pgta_{it} + 4.770pdgta_{it} - 0.158sbp_{it} + u_{it}$$

Toplam Krediler/Toplam Aktifler bağımlı değişken olarak alındığında sbp nin negatif ve anlamlı bir etkisi olduğu görülüyor. Pgta ve pdgta daki 1 birimlik artış bağımlı değişkeni sırasıyla 1.699 ve 4.770 arttırmıştır. Ayrıca pgta, pdgta ve sbp sıfır iken bağımlı değişken olan tkta 56.745’dir.

4.5.2. Kar Yaklaşımı Uygulaması

Kar yaklaşımına göre Türk bankacılık sektöründe yer alan yerli ve yabancı sermayeli bankaların verimlilikleri iki model kurularak analiz edilmiştir. İlk modelde “Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler”, ikinci modelde ise “Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler” bağımlı değişken olarak alınmıştır.

$$1. \text{ Model: } fgeta_{it} = \beta_0 + \beta_1pgta_{it} + \beta_2pdgta_{it} + u_{it}$$

Tablo 34. Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	fgeta
Bağımsız Değişkenler	Personel Giderleri / Toplam Aktifler	pgta
	Personel Dışı Giderler/ Toplam Aktifler	pdgta

- Birim Ve/Veya Zaman Etkisi Sınaması:

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ ’den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 108.43$

Prob > $\chi^2 = 0.0000$

Prob > chi2 = 0.0000 değeri 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Birim veya zaman etkisinden en az biri vardır. Buradan hareketle modelin tek yönlümü yoksa çift yönlümü olduğuna bakılmalıdır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: chibar2(01) = 79.98

Prob>=chibar2= 0.0000

Prob>=chibar2= 0.0000, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Zaman etkisi vardır.

$H_0: \sigma\mu^2 = 0$ (μ yok. Yani birim etki yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 \neq 0$ (μ var. Yani birim etki vardır).

LR test vs. linear regression: chibar2(01) = 9.71

Prob >= chibar2 = 0.0009

Prob >= chibar2 = 0.0009, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Hem zaman hem de birim etki olduğundan model çift yönlüdür. Aşağıda yer alan tablo ise modelin sabit etkiler mi tesadüfi etkiler mi olduğunu ortaya koymaktadır.

$$fgeta_{it} = 8.336 + 1.131pgta_{it} - 0.526pdgta_{it} + u_{it}$$

Tablo 35. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler İçin Test Sonuçları

	Sabit Etki Modeli			Rastsal Etki Modeli			Tam Model		
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Z	Katsayı	Standart Hata		Katsayı	Standart Hata	Z
pgta	1.131	0.463	2.440	0.865	0.400	2.160	0.936	0.398	2.350
pdgta	-0.526	0.282	-1.870	-0.474	0.255	-1.860	-0.489	0.253	-1.930
Sermaye Tipi	-	-	-	-	-		-1.896	0.982	-1.930
Sabit Terim	8.336	0.727	11.470	9.041	0.742	12.190	9.641	0.792	12.180
Gözlem Sayısı	240			240			240		
sigma_u	2.570			1.801		1.750			
sigma_e	4.845			4.845		4.845			
Rho	0.219			0.121		0.115			
Hausman Testi	Chi 2 4.72 Prob>chi2 0.0942 Sadece 0.1 seviyesinde istatistik olarak anlamlı. Bu durumda Rassal etkiler modeli için zayıf da olsa elde bir kanıt vardır. Eğer 0.05 den küçük olsaydı sermaye tipi ya da başka bir bankalar arası özelliğın hiç etkisi olmadığına karar verilirdi.								

2. Model: $fdgeta_{it} = \beta_0 + \beta_1 pgta_{it} + \beta_2 pdgta_{it} + u_{it}$

Tablo: Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler	fdgeta
Bağımsız Değişkenler	Personel Giderleri / Toplam Aktifler	pgta
	Personel Dışı Giderler/ Toplam Aktifler	pdgta

- Birim ve/veya Zaman Etkisi Sınaması:

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ 'den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 91.67$ Prob > $\chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Yani birim etki veya zaman etkisinden en az biri vardır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(1) = 0.00$ Prob >= $\chi^2 = 1.0000$, 0,05'ten büyük olduğundan H_0 kabul edilir.

$H_0: \sigma\mu^2 = 0$ (μ yok. Yani birim etki yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 \neq 0$ (μ var. Yani birim etki vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(1) = 88.18$ Prob >= $\chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Modelde tek yönlü birim etki vardır.

- Birim etkinin sabit mi yoksa tesadüfi mi olduğunun sınanması

H_0 : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler etkin.

H_a : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler tutarsız.

Birim etkinin sabit mi yoksa tesadüfi mi olduğunu anlamak için Hausman testi yapılır.

$$\begin{aligned}\text{chi2}(2) &= (b-B)'[(V_b-V_B)^{-1}](b-B) \\ &= 7.25\end{aligned}$$

Prob>chi2 = 0.0267, 0.05'ten küçük olduğundan sabit etkiler H_0 ve H_a altında tutarlıdır. Yani H_0 red edilir. Modelin “Sabit Etkiler” olduğu belirlenmiştir.

Tablo 36. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması

1. Birimler Arası Korelasyon Testi
H_0: Birimler arası korelasyon yoktur (Bağımsızlık vardır). H_1: Birimler arası korelasyon vardır. Pesaran'nın kesit bağımsızlığı testi = 14.801, Pr = 0.0000 Friedman'nın kesit bağımsızlığı testi = 58.745, Pr = 0.0001 Hem Pesaran'ın hem de Friedman'ın testleri 0,05'ten küçük olduğundan Birimler Arası Korelasyon vardır.
2. Otokorelasyon Testi
H_0: Otokorelasyon yoktur. H_1: Otokorelasyon vardır. Otokorelasyon için Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI testlerie bakılır. Bhargava ve diğ. Durbin-Watson= .77008105 Baltagi-Wu LBI = .96180294 Her iki testin sonuçları da 2 değerinden küçük olduğundan H_0 red edilir. Otokorelasyon vardır.
3. Heteroskedasticity Testi
H_0: Heteroskedasticity yoktur. H_1: Heteroskedasticity vardır. chi2 (24) = 4.5e+05 Prob>chi2= 0.0000 Birimlerin varyansları farklı olduğu için Heteroskedasticity vardır.

Tablo 37. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi

Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi							
Driscoll-Kraay Standart Hata Regresyonu				Gözlem Sayısı	=	240	
Method: Sabit Etkiler Regresyonu				Grup Sayısı	=	24	
Grup Değişkeni (i): Bankalar				F(4, 23)	=	7.23	
Maximum lag: 2				Prob > F	=	0.0037	
				Grup İçi R-Kare	=	0.0603	
Bağımlı Değişken	fdgeta	Katsayı	Drisc/Kraay Standart Hata	t	P> t	[%95 Güven Aralığı]	
Bağımsız Değişkenler	pgta	.67771	.3608473	1.88	0.073	-.0687547	1.424184
	pdgta	-.2735	.2282751	-1.20	0.243	-.7457822	.1986637
	Sabit Terim	1.2119	.940583	1.29	0.210	-.7338204	3.157668

$$fdgeta_{it} = 1.2119 + .6777pgta_{it} - .2735pdgta_{it} + u_{it}$$

Grup İçi R Kare Değeri: Bağımsız değişkenler (personel giderleri/toplam aktifler ve personel dışı giderler/toplam aktifler) bağımlı değişkenin (faiz dışı gelirler/toplam aktifler) yüzde 6'sını açıklamaktadır.

Faiz dışı gelirler/toplam aktifler bağımlı değişken olarak alındığında pgta'nın pozitif, pdgta'nın ise negatif bir etkisi olduğu görülüyor. Pgta'daki 1 birimlik artış bağımlı değişkeni -.2735 azaltmaktadır. Ayrıca pgta ve pdgta sıfır iken bağımlı değişken olan fdgeta 1.2119'dur.

4.5.3. Aracılık Yaklaşımı Uygulaması

Aracılık yaklaşımına göre Türk bankacılık sektöründe yer alan yerli ve yabancı sermayeli bankaların verimlilikleri dört model kurularak analiz edilmiştir.

İlk modelde “Toplam Krediler / Toplam Aktifler”, ikinci modelde “Toplam Plasmanlar / Toplam Aktifler”, üçüncü modelde “Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler” ve son olarak dördüncü modelde “Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler” bağımlı değişken olarak alınmıştır.

$$1. \text{ Model: } tkta_{it} = \beta_0 + \beta_1 tmta_{it} + \beta_2 mdkta_{it} + \beta_3 fgta_{it} + \beta_4 dfgta_{it} + u_{it}$$

Tablo 38. Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Toplam Krediler/ Toplam Aktifler	Tkta
Bağımsız Değişkenler	Toplam Mevduatlar / Toplam Aktifler	tmta
	Mevduat Dışı Kaynaklar/ Toplam Aktifler	mdkta
	Faiz Giderleri / Toplam Aktifler	fgta
	Diğer Faaliyet Giderleri /Toplam Aktifler	dfgta

- Birim ve/veya Zaman Etkisi Sınaması:

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ ’den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 238.81$

Prob > $\chi^2 = 0.0000$

Prob > $\chi^2 = 0.0000$ değeri 0,05’ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Birim veya zaman etkisinden en az biri vardır. Buradan hareketle modelin tek yönlümü yoksa çift yönlümü olduğuna bakılmalıdır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(1) = 10.43$

Prob>= $\chi^2 = 0.0006$

$$tkta_{it} = 80.898 - 0.266tmta_{it} - 0.221mdkta_{it} - 0.981fgta_{it} - 2.117dfgta_{it} + u_{it}$$

Toplam Krediler/Toplam Aktifler bağımlı değişken olarak alındığında tmta, mdkta, fgta ve fdgta'nın negatif ve anlamlı bir etkisi olduğu görülüyor. Tmta, mdkta, fgta ve fdgta'daki 1 birimlik artış bağımlı değişkeni sırasıyla -0.266, -0.221, -0.981 ve -2.117 azaltmıştır. Ayrıca bağımsız değişkenler sıfır iken bağımlı değişken 80.898'dir.

$$2. \text{ Model: } tpta_{it} = \beta_0 + \beta_1 tmta_{it} + \beta_2 mdkta_{it} + \beta_3 fgta_{it} + \beta_4 dfgta_{it} + u_{it}$$

Tablo 40. Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Toplam Plasmanlar/ Toplam Aktifler	Tkta
Bağımsız Değişkenler	Toplam Mevduatlar / Toplam Aktifler	tmta
	Mevduat Dışı Kaynaklar/ Toplam Aktifler	mdkta
	Faiz Giderleri / Toplam Aktifler	fgta
	Diğer Faaliyet Giderleri /Toplam Aktifler	dfgta

- Birim Etki – Zaman Etkisi Sınaması

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ 'den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 208.64$ Prob > $\chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Yani birim etki veya zaman etkisinden en az biri vardır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(01) = 0.00$ Prob $\geq \chi^2 = 1.0000$, 0,05'ten büyük olduğundan H_0 kabul edilir.

$H_0: \sigma\mu^2 = 0$ (μ yok. Yani birim etki yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 \neq 0$ (μ var. Yani birim etki vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(01) = 208.64$ Prob $\geq \chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Modelde tek yönlü birim etki vardır.

- Birim Etkinin Sabit mi Tesadüfi mi Olduğunun Belirlenmesi:

H_0 : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler etkin.

H_a : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler tutarsız.

Birim etkinin sabit mi yoksa tesadüfi mi olduğunu anlamak için hausman testi yapılır.

$$\begin{aligned}\chi^2(4) &= (b-B)'[(V_b-V_B)^{-1}](b-B) \\ &= 9.16\end{aligned}$$

Prob $>\chi^2 = 0.0571$, 0.05'ten büyük olduğundan H_0 kabul edilir. Yani tesadüfi etkiler etkindir. Modelin “Tesadüfi Etkiler” olduğuna karar verilir.

Tablo 41. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Plasmanlar / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması

1. Birimler Arası Korelasyon Testi
H_0: Birimler arası korelasyon yoktur (Bağımsızlık vardır). H_1: Birimler arası korelasyon vardır. Pesaran'nın kesit bağımsızlığı testi = 16.917, Pr = 0.0000 Friedman'nın kesit bağımsızlığı testi = 80.927, Pr = 0.0000, Hem Pesaran'ın hem de Friedman'ın testleri 0,05'ten küçük olduğundan Birimler Arası Korelasyon vardır.
2. Otokorelasyon Testi
H_0: Otokorelasyon yoktur. H_1: Otokorelasyon vardır. Otokorelasyon için Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI testlerie bakılır. Bhargava ve diğ. Durbin-Watson= .45966553 Baltagi-Wu LBI = 1.0324667 Her iki testin sonuçları da 2 değerinden küçük olduğundan H_0 red edilir. Otokorelasyon vardır.
3. Heteroskedasticity Testi
H_0: Heteroskedasticity yoktur. H_1: Heteroskedasticity vardır. W0 = 13.2436087 df(23, 216) Pr > F = 0.0000 W50 = 6.3626455 df(23, 216) Pr > F = 0.0000 W10 = 9.6918274 df(23, 216) Pr > F = 0.0000 W0 : Aritmetik Ortalama W50: Medyan W10: Kırpılmış Ortalama df: serbestlik derecesi

Tablo 42. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Plasmanlar / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi

Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi							
Driscoll-Kraay Standart Hata Regresyonu				Gözlem Sayısı	=	240	
Method: Sabit Etkiler Regresyonu				Grup Sayısı	=	24	
Grup Değişkeni (i): Bankalar				F(4, 23)	=	42.31	
Maximum lag: 2				Prob > F	=	0.0000	
				Grup İçi R-Kare	=	0.0751	
Bağımlı Değişken	tpta	Katsayı	Drisc/Kraay Standart Hata	t	P> t	[%95 Güven Aralığı]	
Bağımsız Değişkenler	tmata	.1516563	.0222807	6.81	0.000	.1055652	.1977474
	mdkta	.2484108	.161013	1.54	0.137	-.0846701	.5814916
	fgta	.163017	.1551763	1.05	0.304	-.1579896	.4840235
	dfgta	-1.244644	.2262986	-5.50	0.000	-1.712779	-.77651
	Sabit Terim	80.45669	3.812017	21.11	0.000	72.57093	88.34245

$$tpta_{it} = 80.456 + .151tmata_{it} + .248mdkta_{it} + .163fgta_{it} - 1.244dfgta_{it} + u_{it}$$

Grup İçi R Kare Değeri: Bağımsız değişkenler (toplam mevduat/toplam aktifler, mevduat dışı kaynaklar/toplam aktifler, faiz giderleri/toplam aktifler ve diğer faaliyet giderleri/toplam aktifler) bağımlı değişkenin (toplam plasmanlar/toplam aktifler) yüzde 7'sini açıklamaktadır.

Toplam plasmanlar / toplam aktifler bağımlı değişken olarak alındığında toplam mevduat / toplam aktiflerin, mevduat dışı kaynaklar / toplam aktiflerin ve faiz giderleri / toplam aktiflerin pozitif bir etkisi olduğu görülüyor. Diğer faaliyet giderleri / toplam aktifler ise negatif bir etkiye sahiptir. Ayrıca bağımsız değişkenler sıfır iken bağımlı değişken 80.45'dir.

$$3. \text{ Model: } fgeta_{it} = \beta_0 + \beta_1 tmta_{it} + \beta_2 mdkta_{it} + \beta_3 fgta_{it} + \beta_4 dfgta_{it} + u_{it}$$

Tablo 43. Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	fgeta
Bağımsız Değişkenler	Toplam Mevduatlar / Toplam Aktifler	tmta
	Mevduat Dışı Kaynaklar/ Toplam Aktifler	mdkta
	Faiz Giderleri / Toplam Aktifler	fgta
	Diğer Faaliyet Giderleri /Toplam Aktifler	dfgta

- Birim Ve/Veya Zaman Etkisi Sınaması:

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ 'den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 59.25$ Prob > $\chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Yani birim etki veya zaman etkisinden en az biri vardır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(01) = 9.85$ Prob $\geq \chi^2 = 0.0009$ 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir.

$H_0: \sigma\mu^2 = 0$ (μ yok. Yani birim etki yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 \neq 0$ (μ var. Yani birim etki vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(01) = 47.53$ Prob $\geq \chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Modelde zaman ve birim etkiye

sahip olduğundan çift yönlüdür. Aşağıda yer alan tablo ise modelin sabit etkiler mi tesadüfi etkiler mi olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 44. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler İçin Test Sonuçları

	<u>Sabit Etki Modeli</u>			<u>Rastsal Etki Modeli</u>			<u>Tam Model</u>		
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Z	Katsayı	Standart Hata	Z	Katsayı	Standart Hata	Z
tmta	-0.011	0.022	-0.490	0.002	0.018	0.110	0.000	0.018	0.000
mdkta	-0.004	0.027	-0.150	-0.031	0.024	-1.280	-0.029	0.024	-1.200
fgta	0.888	0.045	19.590	0.839	0.044	18.980	0.837	0.044	18.960
dfgta	0.367	0.078	4.720	0.365	0.075	4.870	0.381	0.076	5.030
Sermaye Tipi	-	-	-	-	-	-	-1.104	0.802	-1.380
Sabit Terim	4.573	1.709	2.680	4.660	1.533	3.040	5.143	1.572	3.270
Gözlem Sayısı	240			240			240		
sigma_u	2.560			1.576			1.596		
sigma_e	2.884			2.884			2.884		
rho	0.441			0.230			0.234		
Hausman Testi	Chi 2 22 Prob>chi2 0.0002 H ₀ reddedilir. Bu ise yabancı sermaye etkisinin olmadığını gösterir.								

$$fgeta_{it} = 4.573 - 0.011tmta_{it} - 0.004mdkta_{it} + 0.888fgta_{it} + 0.367dfgta_{it} + u_{it}$$

Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler bağımlı değişken olarak alındığında tmta, mdkta'nın negatif, fgta ve fdgta'nın ise pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu görülüyor. Tmta ve mdkta'daki 1 birimlik artış bağımlı değişkeni sırasıyla -0.011 ve -0.004 azaltmaktadır. fgta ve fdgta'daki 1 birimlik artış ise bağımlı değişkeni sırasıyla 0.888 ve 0.367 arttırmıştır. Ayrıca bağımsız değişkenler sıfır iken bağımlı değişken 4.573'dür.

$$4. \text{ Model: } fdgeta_{it} = \beta_0 + \beta_1 tmta_{it} + \beta_2 mdkta_{it} + \beta_3 fgta_{it} + \beta_4 dfgta_{it} + u_{it}$$

Tablo 45. Analizde Kullanılan Kısaltmalar

Bağımlı Değişken	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler	Fdgeta
Bağımsız Değişkenler	Toplam Mevduatlar / Toplam Aktifler	Tmta
	Mevduat Dışı Kaynaklar/ Toplam Aktifler	mdkta
	Faiz Giderleri / Toplam Aktifler	fgta
	Diğer Faaliyet Giderleri /Toplam Aktifler	dfgta

- Birim Ve/Veya Zaman Etkisi Sınaması:

$H_0: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 = 0$ (μ ve λ yoktur. Bir başka deyişle birim ve zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 = \sigma\lambda^2 \neq 0$ (μ ve λ 'den en az biri vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(2) = 65.52$ Prob > $\chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Yani birim etki veya zaman etkisinden en az biri vardır.

$H_0: \sigma\lambda^2 = 0$ (λ yok. Yani zaman etkisi yoktur).

$H_1: \sigma\lambda^2 \neq 0$ (λ var. Yani zaman etkisi vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(01) = 1.90$ Prob >= $\chi^2 = 0.0839$, 0,05'ten büyük olduğundan H_0 kabul edilir.

$H_0: \sigma\mu^2 = 0$ (μ yok. Yani birim etki yoktur).

$H_1: \sigma\mu^2 \neq 0$ (μ var. Yani birim etki vardır).

LR test vs. linear regression: $\chi^2(01) = 62.80$ Prob >= $\chi^2 = 0.0000$, 0,05'ten küçük olduğundan H_0 red edilir. Modelde tek yönlü birim etki vardır.

- Birim Etkinin Sabit mi Tesadüfi mi Olduğunun Belirlenmesi:

H_0 : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler etkin.

H_a : Sabit etkiler tutarlı, tesadüfi etkiler tutarsız.

Birim etkinin sabit mi yoksa tesadüfi mi olduğunu anlamak için hausman testi yapılır.

$$\begin{aligned} \text{chi2}(4) &= (b-B)'[(V_b-V_B)^{-1}](b-B) \\ &= 20.29 \end{aligned}$$

$\text{Prob}>\text{chi2} = 0.0004$, 0.05'ten küçük olduğundan sabit etkiler H_0 ve H_a altında tutarlıdır. Yani H_0 red edilir. Modelin "Sabit Etkiler" olduğu belirlenmiştir.

Tablo 46. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Toplam Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Sınanması

1. Birimler Arası Korelasyon Testi
H_0: Birimler arası korelasyon yoktur (Bağımsızlık vardır). H_1: Birimler arası korelasyon vardır. Pesaran'ın kesit bağımsızlığı testi = 13.136, $\text{Pr} = 0.0000$ Friedman'ın kesit bağımsızlığı testi = 61.864, $\text{Pr} = 0.0000$ Hem Pesaran'ın hem de Friedman'ın testleri 0,05'ten küçük olduğundan Birimler Arası Korelasyon vardır.
2. Otokorelasyon Testi
H_0: Otokorelasyon yoktur. H_1: Otokorelasyon vardır. Otokorelasyon için Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI testlerie bakılır. Bhargava ve diğ. Durbin-Watson= 1.081978 Baltagi-Wu LBI = 1.3486369 Her iki testtin sonuçları da 2 değerinden küçük olduğundan H_0 red edilir. Otokorelasyon vardır.
3. Heteroskedasticity Testi
H_0: Heteroskedasticity yoktur. H_1: Heteroskedasticity vardır. $\text{chi2}(24) = 10359.16$, $\text{Prob}>\text{chi2} = 0.0000$ Birimlerin varyansları farklı olduğu için Heteroskedasticity vardır.

Tablo 47. Bağımlı Değişken Olarak Alınan Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler İçin Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi

Varsayımdan Sapmaların Düzeltilmesi							
Driscoll-Kraay Standart Hata Regresyonu				Gözlem Sayısı	=	240	
Method: Sabit Etkiler Regresyonu				Grup Sayısı	=	24	
Grup Değişkeni (i): Bankalar				F(4, 23)	=	9.28	
Maximum lag: 2				Prob > F	=	0.0001	
				Grup İçi R-Kare	=	0.2921	
Bağımlı Değişken	Fdgeta	Katsayı	Drisc/Kraay Standart Hata	t	P> t	[%95 Güven Aralığı]	
Bağımsız Değişkenler	tmta	-.1232513	.0446759	-2.76	0.011	-.2156705	-.0308322
	mdkta	-.0847408	.0590745	-1.43	0.165	-.2069457	.037464
	fgta	.4085984	.118561	3.45	0.002	.1633363	.6538605
	dfgta	.2301706	.0636164	3.62	0.001	.09857	.3617712
	Sabit Terim	8.224821	2.937428	2.80	0.010	2.148287	14.30135

$$fdgeta_{it} = 8.224 - .123tmta_{it} - .084mdkta_{it} + .408fgta_{it} + .230dfgta_{it} + u_{it}$$

Grup İçi R Kare Değeri: Bağımsız değişkenler (toplam mevduat/toplam aktifler, mevduat dışı kaynaklar/toplam aktifler, faiz giderleri/toplam aktifler ve diğer faaliyet giderleri/toplam aktifler) bağımlı değişkenin (faiz dışı gelirler/toplam aktifler) yüzde 29'unu açıklamaktadır.

Faiz dışı gelirler / toplam aktifler bağımlı değişken olarak alındığında toplam mevduat / toplam aktiflerin ve mevduat dışı kaynaklar / toplam aktiflerin negatif, faiz giderleri / toplam aktifler ve diğer faaliyet giderleri / toplam aktiflerin ise pozitif bir etkisi olduğu görülüyor. Tmta ve mdkta 1 birimlik bir artış faiz dışı gelirler/toplam aktifleri sırasıyla -.123 ve -.084 azaltmaktadır. Fgta ve dfgta'daki

1 birimlik artış ise bağımlı değişkeni sırasıyla .408 ve .230 arttırmaktadır. Ayrıca bağımsız değişkenler sıfır iken bağımlı değişken 8.22'dir.

SONUÇ

Dünyada yaşanan küreselleşme hareketleri özellikle 1980’li yıllarda hız kazanmıştır. Hız kazanmasının en önemli nedenlerinden biri iletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve buna paralel olarak maliyetlerde meydana gelen düşüşler gösterilebilir. Maliyetlerdeki düşüşle birlikte ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ticaret hacmi de artmıştır. Söz konusu gelişmeler dünya genelinde ülkelerin mal ve sermaye önündeki engellerin önemli ölçüde kaldırmasını da yol açmıştır. Mali piyasalar da küreselleşmeyle beraber entegrasyon sürecine girmiştir. Bu süreç bankacılık sektöründe yabancı sermayenin payının artması beraberinde getirmiştir. Bu yapısal değişim süreci ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklı boyutlarda gerçekleşmiştir.

Türkiye’de özellikle 2001 yılında “Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı” çerçevesinde yapılan reformlar sonucunda sektörde olumlu yönde gelişmeler yaşanmıştır. Bu durum yabancı sermayenin ülkemize gelişinde önemli rol oynamıştır. 2001 yılından sonra yabancı sermayeli bankaların payları her geçen yıl artış göstermiştir. Bankacılık sektörüne yabancı sermaye ilgisinin artması sonucu sektörde rekabet de artış göstermiştir. Yerli bankalar yaşamlarını sürdürebilmek ve rekabete uyum sağlayabilmek için ürün ve hizmet çeşitliliğinin sağlanması, söz konusu ürün ve hizmetlerin daha kaliteli sunulması, teknolojik yeniliklere ayak uydurma gibi kavramlarla karşı karşıya kalmışlardır. Artan rekabet bankaların verimliliklerini de gündeme getirmiştir.

Rekabet artışı Türkiye’de yer alan yabancı ve yerli sermayeli mevduat bankalarının verimlilik bakımından karşılaştırılmasını önemli kılmaktadır. Bu nedenle, çalışmada 2002-2011 yıllarını kapsayan dönemde yerli sermayeli bankaların mı yoksa yabancı sermayeli bankaların mı daha verimli çalıştıkları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Başlangıç yılı olarak 2002 alınmasının nedeni, bankacılık krizi sonrası yeniden yapılandırma ve düzenlemeler sayesinde,

toparlanma bakımından milat olarak kabul edilmesidir. Bitiş yılı olarak 2011'in alınma nedeni ise mevcut verilerin bu yıla kadar olmasıdır.

Verimlilik analizinde literatürde yer alan üç yaklaşım kullanılmıştır. Bunlar; üretim, kar ve aracılık yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar Stata programında panel veri kullanılarak analiz edilmiştir. Her yaklaşım için bağımlı değişken sayısınca model kurulmuştur. Söz konusu bu yaklaşımlar için bankaların verimlilikleri ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yapılan analizde yerli ve yabancı sermayeli bankaların verimlilikleri arasında önemli derecede fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan ampirik çalışma sonucunda varılan bu sonuç, çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Öncelikli olarak doğrudan yabancı sermaye ve bu sermayenin girdiği yerel piyasa üzerindeki etkilerini ele almak kanımızca daha doğru olacaktır. Çünkü doğrudan yabancı sermayenin ödemeler dengesi, üretim, istihdamın yanı sıra teknoloji ve üretim bilgisi (know-how) düzeyi üzerinde de olumlu etkilerinin olması beklenir. Türkiye'de doğrudan yabancı sermayeyi çekmek için uygulanan teşvik ve politikalar sonucunda yabancı sermaye girişlerinin arttığı gözlenmiştir. Yabancı sermaye girişlerinin bankacılık sektöründe de artmasıyla birlikte yerli bankalar yabancı bankalarla yoğun bir rekabet içerisine girmişlerdir. Rekabete ayak uydurabilmek için yerli bankalar ürün ve hizmetlerinde eski teknoloji yerine yeni teknoloji kullanma yoluna gitmişlerdir. Yerli bankalar geleneksel bankacılık hizmetlerinin yanı sıra ürün ve hizmet çeşitliliğini arttırma gereksinimi duymuşlardır. Türkiye'de yabancı sermayeli banka girişleri için uygulanan politikalar sektörde yabancı payını arttırmıştır. Yabancı payında meydana gelen artış sektörde yoğun rekabeti beraberinde getirmiştir. Yabancı bankaların yol açtığı yoğun rekabetle birlikte yerli bankalar pazar paylarını koruyabilmek için ürün ve hizmetlerinin kalitesini arttırmak zorunda kalmışlardır.

Günümüzde, Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren yerli ve yabancı bankaların verimlilikleri arasında sanılanın aksine anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Bu durum, yerli bankaların rekabete ayak uydurabilmek için yabancı bankalarla aynı kalite ve standartlarda ve çeşitlilikte ürün ve hizmet vermeye başlaması ile açıklanabilir.

KAYNAKÇA

Açık, M., Verimlilik Yönetimi ve Verimlilik Artırma Teknikleri, Milli Prodüktivite Merkezi.

Afşar, M. (2004). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü”, *Ege Academic Review*, Vol: 4, Issue: 1, http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2004_1_9.pdf

Akçaoğlu, E. (2005). “Bankacılıkta Yabancı Sermaye”, *Dünya Gazetesi*, 12 Temmuz 2005, Sayfa: 18.

Akdemir, A. (2009). *İşletmeciliğin Temel Bilgileri*, Ekin Yayınevi.

Akgüç, Ö. (2007). *Banka Yönetimi ve Performans Analizi*, Arayış Basım ve Yayıncılık, 1. Baskı.

Akgüç, Ö. (2007). “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, <http://journal.mufad.org/attachments/article/353/1.pdf>

Aksoy, T. (1998). *Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık*, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No: 109, 1. Baskı.

Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y., (2008). “Globalleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketler”, <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf>, Erişim Tarihi: 14.08.2012.

Aktaş, H. ve Kargın, M., (2007). “Türk Bankacılık Sektöründeki Yabancı ve Ulusal Bankaların Finansal Oranlar Açısından Karşılaştırılması”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 14, Sayı: 2. 31-45.

Apak, S. ve Tavşancı, A. (2008). “Türkiye’de Yabancı Bankacılığın Gelişimi ve Ekonomi Politikaları ile Uyumunu”, *Maliye Finans Yazıları*, sayı: 80, yıl 22, 33-53.

Arı, A. ve Zeren, F. (2011). “CO₂ Emisyonu ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 18, Sayı: 2, 37-47.

Athanasoglou, P. P., E. A., Georgiou and C. C., Staikouras, (2008). “Assessing Output and Productivity Growth in the Banking Industry”, ISSN 1109-6691.

Ayaydın, H. ve Berberoğlu, M. (2010). “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı: 1. 55-79.

Aydemir, N. (2004). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık*, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası, Ankara.

Aysan, A. ve Ceyhan, Ş. (2006a). “Globalization of Turkey’s Banking Sector: the Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey”, MPRA Paper (No: 5489); Munich.

Aysan, A. ve Ceyhan, Ş. (2006b). “Why Do Foreign Banks Invest in Turkey”, MPRA Paper (No: 5491); <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/5491/>.

Başoğlu, U. (2000). “Finansal Serbestleşme ve Uluslararası Portföy Yatırımları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 4. 88-99 <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c3s4/makale/c3s4m6.pdf>.

Batchelor, Valli B., (2005). “A Comparable Cross-System Bank Productivity Measure: Empirical Evidence from the Malaysian Dual Banking System”, *Theses: Doctorates and Masters*. Paper 5. <http://ro.ecu.edu.au/theses/5>.

Baykal, O., N. Atalay ve E. Fidan, çev. (2011). J. Prokopenko. *Verimlilik Yönetimi*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 476, 7. Basım.

Bayraktutan, Y. ve Demirtaş, I. (2011). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-28.

Budak, H. (2011). “Veri Zarflama Analizi ve Türk Bankacılık Sektöründe Uygulaması, *Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 95-110.

Bumin, M. (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar*, Turha Kitabevi Yayınları, Ankara.

Canbey Özgüler, V. (2005). “Verimlilik”, Eskişehir Odunpazarı Belediyesi Hizmetiçi Eğitim Seminer Notu, <http://www.yeniekonomi.com>, 30.12.2012. 1-24.

Cıngı, S. ve Tarım, Ş. A. (2000). “Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü DEA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, Araştırma Tebliğleri Serisi Sayı 2000-01.

Clarke, G., Cull, R., Peria, M. S. M. ve Sánchez, S. M. (2003). “Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Economies, and Agenda for Further Research”, *The World Bank Research Observer*, Vol. 18. No. 1, pp.25-59.

Claessens, S. and N. V. Horen, (2012). “Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability”, *IMF Working Papers*.

Claessens, S., N. V. Horen, T. Gurcanlar and J. M. Sapiain, (2008). “Foreign Bank Presence in Developing Countries 1995-2006: Data and Trends”, *Working Papers Series*.

Coşkun, M. N., H. N. Ardor, A. H. Çermikli, H. O. Eruygur, F. Öztürk, İ. Tokatlıoğlu, G. Aykaç, T. Dağlaroğlu, (2012). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*, Türkiye Bankalar Birliği, 280, İstanbul.

Coşkun, M. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*, Ed. N, Aydın, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1711.

Çakar, V. (2003). “Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri”, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

Çelik, N. (2000). “Tarımda Girdi Kullanımı ve Verimliliğe Etkileri”, DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi, Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2521.

Çetintaş, H. ve Bicil, M. (2012). “Türkiye’de 2005-2010 Döneminde Mevduat Bankalarının Etkinliği ve Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişme”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 81. 21-34.

Çinko, L. (2009). “Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XXVI, Sayı: 1. 117-131.

Çoban, O. (2007). “Türk Otomotiv Sanayiinde Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, ss. 17-36.

Demirhan, D. (2008). *Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türk Finans Sistemi Üzerine Etkileri*, (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İzmir.

Denizer, C. A., M. Dinç and M. Tarımcılar, (2000). “Measuring Banking Efficiency in the Pre- and Post- Liberalization Environment: Evidence from the Turkish Banking System”, *Policy Research Working Paper* (No: 2476).

Devlet Planlama Teşkilatı, (2000). “Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara: DPT.

Doğan, A. (2011). *Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Şube Etkinliği*, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Drake, L., M. J. B., Hall, R., Simper, (2009). “Bank Modelling Methodologies: A Comparative Non-parametric Analysis of Efficiency in the Japanese Banking Sector”, *International Financial Markets, Institutions and Money*, 19, ss. 1-15.

Duce, M. (2003). “Definition of Foreign Direct Investment (FDI): A Methodological Note”, Banco de Espana, BIS Committee on the Global Financial System. <https://www.bis.org/publ/cgfs22bde3.pdf>.

Duranlar, S. (2007). “Küreselleşme Sürecinde Yeni Ekonomi”, O. Kaymakcı (der.). *Küreselleşme Üzerine Notlar*, (ss. 123-135). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım.

Evans, K. (2002). “Foreign Portfolio and Direct Investment: Complementarity, Differences and Integration”, OECD-OCDE, Global Forum on International Investment.

Fried, H. O., C. A. Knox Lovell and S. S., Schmidt, “Efficiency and Productivity”.

Gerşil, M. (2007). “APC (Amerikan Verimlilik Merkezi) Çok Faktörlü Verimlilik Ölçme Modeli ve Bir Uygulama”, *Ege Akademik Bakış*, 527-542.

Gökmen, B. (2007). *Bankalarda Finansal Tablolar Analizi*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Güneş, S. (2007). “Uluslararası Sermaye Hareketlerini Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği”, *Sosyo Ekonomi*, 11-32. <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/070101.pdf>

Harman, N. (2006). *Finansal Piyasalarda Küreselleşme*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Finansal Piyasalar ve Yatırım Yönetimi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Hryckiewicz, A. ve Kowalewski O. (2008). “Economic Determinants and Entry Modes of Foreign Banks into Central Europe”.

Itay, G. ve Razin, A. (2005). “Foreign Direct Investment vs Foreign Portfolio Investment”, NBER Working Paper No. 11047.

İnan, E. A. (2000). “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 34.

Kahya, E. ve Karaböcek, K., (2004). “Bir Atölyede Oranlarla İşgücü Verimlilik (WPMR) Modelinin Tasarımı ve Uygulanması”, *III. Endüstri Müh. Bahar Konferansı*, TMMOB MMO İzmir Şb, Atatürk Kültür Merkezi, İzmir, 7-9 Ekim 2004.

Kar, M., ve Tatlısöz, F. (2008). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, *KMU İ.İ.B.F. Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 14.

Karabıyık, A. ve Gökmen, H. (2012). “An Examination of the Role of Foreign Capital in the Turkish Banking Sector with Discriminant Analysis”, *International Research Journal of Finance and Economics*, ISSN 1450-2887, Issue: 86. <http://www.internationalresearchjournaloffinanceandeconomics.com>

Karaca, S. S. (2010). “Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Kriz Sonrası Görünüm”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1., 157-173.

Karaköy, Ç. (2006). *Orta Asya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Politikaları, Stratejileri ve Teşvikler Üzerine Değerlendirme*, (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi).

Karluk, S. R. (2009). *Uluslararası Ekonomi Teori-Politika*, Beta Basım, Yayım, Dağıtım, 9. Baskı, İstanbul.

Kaya, Y. T. ve Doğan, E. (2005). “Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi”, BDDK, ARD Çalışma Raporları.

Kaymakcı, O. (2007). “Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Az Gelişmiş Ülkelere Etkileri”, O. Kaymakcı (der.). *Küreselleşme Üzerine Notlar*, (ss. 229-250). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım.

Kaymakcı, O. (2007). “Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Açından Küreselleşmeye Giriş”, O. Kaymakcı (der.). *Küreselleşme Üzerine Notlar*, (ss. 3-47). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım.

Kazgan, H. (1997). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, Creative Yayıncılık ve Tanıtım, Türkiye Bankalar Birliği.

Kazgan, H., T. Ateş, O. Tekin, M. Koraltürk, A. Soyak, N. Eroğlu, Z. Kaban, (1999). *Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi*, Creative Yayıncılık ve Tanıtım, İMKB.

Kılıç Görmezöz, K. (2007). “Türkiye’ye Doğrudan Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri”, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Koyuncu, C. ve Şahan, D. (2011). “Türkiye’de Yabancı Bankaların Varlığının Yatırım ve GSMH Üzerindeki Etkisinin Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 30. 259-270.

Köksal, C. D. (2001). *Veri Zarflama Analizi İle Bankacılıkta Göreceli Verimlilik Ölçümü*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Isparta.

Köne, A. Ç., (2003). “Para - Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 233-246.

Köse, H. Ö., (2003). “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 49, 3-46.
<http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der49m1.pdf>

Kurtaran, A. (2007). “Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2. 367-382. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/446/440>.

Mandl, U., A. Dierx and F. Ilzkovitz, (2008). “ The Effectiveness and Efficiency of Public Spending”, *Economic Papers* 301, Economic and Financial Affairs.

Milli Prodükivite Merkezi, (2003). *Verimlilik Raporu*, Ankara: MPM.

Odyakmaz, Tekebaş, G. (2005). *Türkiye’de Finansal Entegrasyon Süreci ve Bankacılıkta Yabancı Sermaye*, TASAM (Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi) Yayınları, Stratejik Rapor No: 12.

Oksay, S. (1998). “Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi”, *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, Sayı: 8,

Oyerantı, G. A., “Concept and Measurement of Productivity”, Department of Economics University of Ibadan.

Özbek, Ç. (2007). *Verimlilik Arttırma Teknikleri*, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Özcan, B., ve Arı, A. (2010). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı: 12, 65-88.

Öztürk, N. (2007). “Finansal Küreselleşme ve Küresel Sermaye Akımları”, O. Kaymakcı (der.). *Küreselleşme Üzerine Notlar*, (ss. 251-287). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım.

Roghanian, P., A. Rasli, H. Gheysari, (2012). “Productivity Through Effectiveness and Efficiency in the Banking Industry, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 40, 550-556.

Sarı Gerşil, G. (2004). “Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmelerin Çalışma İlişkilerine Etkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1. 147-157.

Sarı, V. İ., (2010). “Proje Döngüsü Yönetiminde Etkililik Değerlendirmesi”, DPT- Uzmanlık Tezleri, Yayın No: 2809.

Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası Finans*, Kurtiş Matbaası, 3. Baskı, İstanbul.

Sullivan, J. D., Rogers, J. ve Shkolnikov, A. (2004). “Foreign Direct Investment”, Center for International Private Enterprise (CIPE), The Prosperity Papers No: 0402, s. 8-12.

Şahin, H.; (2007), “*Türkiye Ekonomisi*”, Yenilenmiş 9. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.

Şamiloğlu, F. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Finansal Kaynak Sorunu*, 1. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara.

Tağraf, H. (2002). “Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 33-47.

Tatoğlu, F. Y., “Panel Veri Ekonometrisi” Ders Notları.

TBB, <http://www.tbb.org.tr/tr>

TBB, (2008). “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, TBB, Yayın no: 262.

TBB, (2011). Seçilmiş Rasyolar.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2007). “Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu”, TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/uyp/uyprapor.pdf>.

Thi, Ngoc-Anh V. and D. Vencappa, Dev, (2008). “Does the Entry Mode of Foreign Banks Matter for Bank Efficiency? Evidence from the Czech Republic, Hungary, and Poland”, *William Davidson Institute Working Paper*, Number: 925.

Ural, M. (1999). “Bankacılık Sistemimizde Verimlilik”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, ss. 147-157.

Uzgören, E. ve Şahin, G. (2011). “Türk Bankacılık Sektörü’ndeki Mevduat Bankalarının Yeniden Yapılandırma Uygulamaları Sonrası Finansal Etkinlik ve Verimlilik Değişimleri”, *Tisk Akademi*. 184-219.

Uzunoğlu, S. (2008). “Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine”, *TİSK-İşveren Dergisi*.

Uzunoğlu, S., “Banka Bilançosu”, Ders Notları.

Yamak, R. ve Kara M. “Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilikle Karlılık Arasındaki İlişkinin Analizi”. 579-589.

Yavan, N., ve Kara, H. (2003). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 1, 19-42.

Yayla, M., Kaya, Y. T. ve Ekmen, İ. (2005). “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye”, BDDK ARD Çalışma Raporları.

Yoluk, M. (2010). *Hastane Performansının Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi ile Değerlendirilmesi*, (Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Yükçü, S. ve Atağan, G. (2009). “Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 4. 1-13.